

સુવરેલી રીત મુજબ. પ્રકાશ
વર્નાક્યુલર રેક્ટર બુક્સ રીવિઝન કમિટીએ તૈયાર કરેલી.

પાંચમી યોપડીના અર્થ.

(કેવેતાની સમજૂતી, અનુપત્તિ; પાઠના સવાલ
તથા સાર; અપૂર્ણાંકના નિયમે; અંગ્રિશ
હિંદના રાજકીય ભાગ સાથે)

—→૪૬૭૪←—

રચનાર-એસ.સી. ડી. શાહ એન્ડ કો.

રચનારનું ડેકાણું-શાહપોર-સુરત.

—→—←—

પ્રસિદ્ધ કર્તા-C. M. Shah.

પ્રસિદ્ધ કરવાનું ડેકાણું-શાહપોર-સુરત.

—→—←—

આ પ્રસ્તુત સને ૧૮૬૭ ના ૨૫ મા આકટ

મુજબ રજીસ્ટર કરાવ્યું છે.

—→—←—

છાપનાર-નારાયણરાવ લક્ષ્મણરાવ નીકમ.

છાપવાનું ડેકાણું-શંકર પ્રીન્ટીંગ પ્રેસ ચંદ્રાના પુલપર-સુરત.

કિંમત આઠ આના.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કૌપીરાઈટ સંગ્રહ
૮૫૭૮

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૬૫૭૮ વર્ગિક

પુસ્તકનું નામ પાંચમી યોજના ૨૫

વિષય મે ૪૪૪ : ૪૪૪ : ૪૪૪ : ૪૪૪

પાંચમી ચોપડીના “ ડિક્શન શિક્ષક ” ત્રણ આના.

પાંચમી ચોપડીના અર્થ.

પાઠ ૧

મરદાષ=મહાદુરી

કેવળ=એકલા

ઉપરાંત=વધારામાં

દૃઢ=અચળ; મજબુત

સ્નાયુ=માંસના તંતુ;

જે તંતુ વડે લાડકા-

ને માંસના લોચા વ-

ળગેલા રહે છે તે

દામ=કમળો; અદુરી

કેળવણી=શિક્ષણ

બેઠ=કુપું કારણ; તદ્દ-

વત

પ્રયત્ન=પ્રત્યત્ન=પરિ-

શ્રમ; બહુ મહેનત

મલખમ=કસરત કરવા

માટે દોટલું ઉભું ગોળ

લામડું

આટાપાટા=એક જાતની

રમત

કિકર=ગોલમોની રમત

ચરખા=વાનડીની નીચે

ફરેલા ચીજોના વાગ્ય

અલગ-અલગ સંગથી

દર રહેયુ તે; બાહ્ય

ધર્મના ચાર આત્મ-

માંનો પહેલો આશ્રમ;

જનાંઈ દેલારથી પર-

ણતું સુનીતો વિદ્યા-

ભાસનો વખત.

અંકુશમાં=પાયામાં; કબ

જમાં

રેડણાં=રડણાં

ખડખડાર=નારાજ થઈ

મનમાં ખડખડતું તે

ખાંડીલા=કાળજી નાળા

દ્રવ્ય=ડાનો; અદેખાઈ

છેળકપટ=ગોડાં

આયકો ખાંડે=અટકશે

અણુધટો=અયોગ્ય

મલકે=એટલુંજ નહિ

પશુ વધારે

ખસુસ=ખાસ

નકલ=કોપી; ઉતારો;

ળીંગતું જોઈ ચાલતું

તે

અનીતિ=ખરાબ ચાલ

આયુષ્ય=આવરણ

સવાલ—કેળવણી

કેટલા પ્રકારની છે ?

શરીરની કેળવણી કેવા

પ્રકારે થાય છે અને

તેથી શા ફાયદા થાય

છે? મનની કેળવણી-

માં નીતિ કેળવવા

પર શા માટે વધારે

લક્ષ આપવું ? સારી

રીતે મન કેળવવાથી

શા શા લાભ થાય

છે? અનીતિએ આલ-
નારની શી દશા થાય
છે? માણસમાં કયા
ગુણો હોય તો મરદાઈ
કહેવાય?

પાઠ ૨

સમયસૂચકતા=વટતો ઉ-

પાય જલદી સૂઝે
એવી બુદ્ધિ

અકરમાત=એકાએક

અણુધાર્યો બનાવ

અણુધાર્યું=આચિંતું

સાવધાન=સાવચેત

ધુમટ=અર્ધગોળ શિખ-

રવાળું ઢાંકણ;

ખાત=તરેહ; ચિત્રામણ

મરક=ગરકાવ; લીન

ફરસબંધી=પત્થર નડે-

લી જમીન

આંખ=નજર; નીચા

રહ્યું અણખ

જાતિ રચમાય=મૂળ

ખાસીયત

આનુરતા=ઈતેજરી

મુગે મોટે=મોટ્યા વિ-

ના; જાણવા છતાં

દાનવ=રાક્ષસ

પ્રસન્ન=મુશ

સ્વસ્થ=હતો તેમ ને તેમ;

ગમરાયા વગર; શાંત

સવાલ—કંઈ પણ

ઉપાય મનની કેવી

સ્થિતિમાં સૂઝે છે?

સંકટ વખતે સમય-

સૂચકતા વાપરવા માટે

શું યુક્તિ કરવી?

પાઠ ૩

અસ્વચ્છ હવા=કામો-

નિક એસિડ ગ્રાસ

કે દુર્ગંધવાળી ખરાબ

હવા

વાટે=રસ્તે

એઠવાડ=એઠું

વાતાવરણ=વાતું આવ-

રણ; પૃથ્વીની આસ-

પાસ વિંટળાયેલો વાયુ

પ્રયોગ=અજમાયશ

સિદ્ધ=સાબીત; પુરવાર

પ્રાણવાયુ=ઓકિસજન;

પ્રાણને આધાર આપ-

નાર વાયુ

શુદ્ધ=ચોક્કો

કુદરતે=ઈશ્વર શક્તિએ

પરિણામ=ફળ; છેવટ

તંદુરસ્તી=આરોગ્યતા

જળવાયુ=સચવાય

સોઈ=જોગવાઈ; સવડ

કમકમાટ=ચીતળી

મુંઝામ્મએ=મુંગળામ્મએ

હરાતું=થોભાતું

ધુમાતો=ધુમાડો નીકળે

એવો; આસતેલનો

બદ્દમો=ખરાબ વાસ;

દુર્ગંધ

સંભવ=આશા

આસન્દમ લેવો

સવાલ—અધિઅર

ધર કે ભોંયરામાં જતાં

પહેલાં શું કરવું? અં-
ધારી ઓરડીમાં ૧૪૬
માંથી ઘણા અગ્રેજો
સાથી મરી ગયા? હવા
સાથી સુષરે છે?

પાઠ ૪

જવાંમદ=મહાદુર; જુ-
વાન પુરુષ
જવલ્લેજ=ભાગ્યેજ
આયર્લાંડ=એ ગ્રેટબ્રિટન
ની પશ્ચિમમાં બેઠ છે
સુકાની=સુકાન ચલાવ-
નાર

મડકો=અળતું
ફરજ=કર્તવ્ય; ધર્મ
પાળણપોષણ=ગુજરાત
તુતક=વહાણમાં ઉતાર-
ઓ માટેની બેઠક
સહીસલામત=જેવો ને
તેવો; સુખકપ

ઓથું=પડકો; આકું પડ
ધીર=ધીરજ; શાંતિ
ફવા=આશિર્વાદ

નિશાની=સંસારત
સુખકપ=સહીસલામત
ખડક=પાણીમાંનો કુંગર
આંચ=હરકત; નુકસાન
દરકા=પરવા
પહેલવાન=કુસ્તીખાન;
જોરાવર
ભરદરીઆ વચ્ચે=ડરી-
આની અધવચે
નોંધ=વખાણ
શૂરવીરપણું=મહાદુરી
શ્રદ્ધા=મરોસો; વિશ્વાસ
દત્તાત્રી=મજાનુપણે

સવાલ—લડાઈ સિ-

વાય ખીજી કઈ કઈ
બાબતોમાં શૂરવીરપણું
ગણાય છે? જોન કોકે
નના વૃત્તાંતમાંથી આ-
પણને શી શિખામણ
મળે છે?

પાઠ ૫

ગુરુભક્તિ=ગુરુને સારે

માન અને પ્રેમ
ધર્મ=ફરજ; કર્તવ્ય
ભાગવત=હિંદુ ધર્મનું
પુસ્તક; શ્રી કૃષ્ણનું
જન્મ ચરિત્ર
ગુરુપત્ની=ગુરુની સ્ત્રી
બકી=કરી
સરત=હોડ; હારજીત
કાટકા=મોટા અવાજ;
કડાકા

મુસળધાર=સાંભેલાના
જેવી જાડી ધારમાં
પડ્યા કરતો એવો.

અધકાર છવાઈ ગયો=
અધાર થયું.

ગળગળા=પાણી પાણી
જેવા; સ્નેહથી રડવા
સરખા

સરસા=સાથે
એક નિષા=પરો ભાવ;
ખરી શ્રદ્ધા

પ્રસંગ=વખત; જોય

અમૂલ્ય=મૂલ્યની કીમતી

આચાર્ય=ઉપદેશઆપનાર

ગુરુ

સવાલ—શ્રી કૃષ્ણ અ-

ને સુદામાના પ્રશ્નાંતથી

શો બોધ મળે છે ?

ગુરુ સેવાથી શા લાભ

છે? ગુરુ શિષ્ય કને સેવા

શા ભારે કરાવે છે ?

ખાંડ ૬

સાધારણ=વ્યવહારમાં

દરરોજ આવતો

સ્વચ્છંદી=સ્વતંત્ર; કાચે

તેમ જતી

સંયમ=મનને તાત્કાલમાં

રાખી એક વિચારમાં

બેઠવું તે

ઢબ=રિવાજ; રીતભાન

ભાન કરાવવું=ચેતાઓ

ઓછું આવજો=અરાધ્ય

લાગશે

સ્મરણ=યાદ; દેશ

નાસ્તો=સવારે થોડું ખા-

વું તે; શિસમણ

ઉંઘણુસી=ખડુ ઉંઘનાર

ખાટું=દીલગીર

કવખતે=અયોગ્ય વખતે

જરૂરિઆત=અગત્ય

ખાંડ ૮

નિભાવ=ટકાવ;

વૃદ્ધિ=વધારો

પુષ્ટિ=બળ

તંદુરસ્તી=આરોગ્યતા

પુષ્ટિકારક=બળઆપનાર

દેખરેખ=તપાસ

સામર્થ્ય=જોર

ભવિષ્ય=આવતો વખત

અતિશય=ઘણું

રચિઆવ

ખીલવટ=ખીલવણી

ખાતર=માટે

જાગૃતિ=હોશિયારી

કડક=કડવી

મધાર્ક=(મત+અર્ક)દારનું

સત્વ; દારનો કસ

અભિપ્રાય=મત

ચડસ=ગાંગનું ધી

સંભવ=આશા

કોકેન=કિવનાઇન જેવો

ધોળો ભૂકો

ખાંડ ૯

દેશ=જાત

આર્ય=સૌથી પહેલાં હિં-

સ્તાનમાં આવી વ-

સેલા બ્રાહ્મણ,ક્ષત્રિય,

વૈશ્ય

દ્રાવિડ=દક્ષિણ હિંદના

લોક

શક=સિધિઅન

વેદ=ઇશ્વરી જ્ઞાન; વેદ

ચાર છે, ઋગ્વેદ, સામ

વેદ, યજુર્વેદ, અથ-

ર્વવેદ

રામાયણ=રામચંદ્રની
કથાનું પુસ્તક.

મહાભારત=કૌરવ પાંડ-
વના મોટા યુદ્ધનું

વીરરસ કાવ્ય.

પુરાણ=દેવશ્રી લીલાનો

અંથ (પુરાણ અંદાર છે)

અનેક=(અન+એક)=

ધણાં

શિવ=મહાદેવ; સંહાર
કરનાર દેવ

ત્રિજળુ=ત્રિપાક દેવશ્રી;

પાલણુ કરનાર (એના
હજાર નામ છે)

માતા=દેવી; દેવશ્રી
શક્તિ

ઉપાસના=મકિત

દેવ=દેવતા પર આ-

સ્થા બેસી હોય તે

દેવ; પોતે પસંદ ક-

રેશો દેવ

અવતાર=માણસના રૂપ-
માં પરમેશ્વરનું પ્રગટ
થવું તે

કબીરપંથી=કબીરનો

મત માનનાર

નત=શાસ્ત્રમાં કહેલા

નિયમો

મોક્ષ=મુક્તિ; ઉદ્ધાર

ગૌતમમુદ્ધ=મુદ્ધ

ધર્મનો સ્થાપનાર

સ્વેતાંબર=(સ્વેત+અંબર-
ર) સફેદ લુગડાંવાળા

(એ બોટો પોતાના

દેવને સફેદ લુગડાં

પહેરાવે છે)

દ્વિઅંબર=(દ્વિ+અંબર)

=નાગા (એ લોક

પોતાના દેવને કપડા

પહેરાવતા નથી)

પંથ=એકાદો ધર્મ માર્ગ

તીર્થકર=જેન મતમાં

મનાતો જો મોટો

અવતારી પુરુષ તે;

સંસારમાંથી તારનાર

(એ ચોવીસ છે)

અહિંસા=હિંસા ન ક-

રવી તે; કોઈ પણ

જીવને દુઃખ ન દેવું તે

વૈરાગ્ય=સંસારમાંની

મોજમજમાંથી નનનું

ઊડી જવું તે

સિદ્ધાંત=(સિદ્ધ+અંત)

=નાદ વિવાદથી નક્કી

થએલું તે; નક્કી સાર

અરબસ્તાન=એશિયા

ખંડની પશ્ચિમમાં દેશ છે

તુર્કસ્તાન=અરબસ્તાનની

ઉત્તરમાં દેશ છે

(એને એશિયા ખંડ તુર્ક-

સ્તાન કહે છે

પ્રદેશો=મોટા દેશો

પેગંબર=ઉપદેશ કરવા

મોકલેલા પુરુષ

(પેગામ=સંદેશોનમર=

લાવનાર) ધ્વિરને લાંબો
 સદેશો લાવનાર
 દુરાન=મુસલમાનનું
 ધર્મ પુસ્તક
 ઉપવાસ=ભુખ્યા રહેવું
 તે; ધનાહાર
 શીઆ=મુસલમાનનો
 એક ધર્મ પથ
 દુરાન=અરબસ્તાનની
 પૂર્વે દેશ છે
 સળાયુ=સુરત જિલ્લાની
 દક્ષિણમાં છે
 ઉઘવાડા=પારડી તાલુ-
 કામાં પારસીનાં જન-
 તાનું ઠેકાણું છે
 અગડો=વઢવાડ; લડાઈ
 શુદ્ધ જાણી=સાચું
 બોલવું તે
 અવસ્થા=પારસીનું ધર્મ
 પુસ્તક
 જરતોસ્ત=જરતોસ્તી
 ધર્મ ચલાવનાર
 મલખારફડો=મદ્રાસ ધર્મ

લાકને પશ્ચિમ કાઠો
 ખામખલ=ખ્રિસ્તીઓનું
 ધર્મ પુસ્તક
 ખસુ ખ્રિસ્ત=ખ્રિસ્તી
 ધર્મના ચલાવનાર;
 જુજશ કાષ્ટર

પાઠ ૧૦

વસંતઋતુ=ફાગણ ને
 ચેત્ર મહીનો; એ મ-
 હીનામાં જાડને નવાં
 પાંદડાં આવે છે (વ-
 ર્ષની ઋતુ છ છે)
 (વસત, ગ્રીષ્મ, ચર્ધા,
 શરદ, હેમંત, શિશિર)
 સંક્ષિપ્ત=ટુંકો
 દતિલાન=આગળ થઈ
 ગએલા રાજ્યોના
 ગુણ દોષ તથા તેમની
 રાજનીતિનું વર્ણન
 જેમાં કરેલું હોય તે
 શિલાલેખ=જેના પર
 લેખ કાતરેલો હોય તે

પથર
 તામ્રપટ=જેના પર લેખ
 કાતરેલો હોય તે
 તાંગાલી તકતીઓ
 એકચી=એક રાજ્ય
 બીજા રાજ્યમાં પોતા
 તરફનું માણસ મોકલે
 તે; પ્રતિનિધિ
 ગ્રીક=ગ્રીસ દેશનો રહે-
 વાસી
 ઉનારા=નકલો
 કરકસર=જરૂરનો ખર્ચ
 કરવો તે
 ગરબડાટ=ચોંધાટ
 ભીડ=મોકાનો જમાવ
 થાપણુ=મુડી; ભડોળ
 સહી=મત; કમુલાત
 સિક્કા=છાપ
 સાક્ષી=સાહેબી
 કાંડું=પોચો; હાથના
 પંજ આગળનો ભાગ
 ન્યાયાસન=(ન્યાયન્યા-
 સન) ઈ-સાફ કરવી

વખતે બેસવાની જગા
તહેનાત=હજુર
સલાહ=અભિપ્રાય
શ્રમણ=મૌદ્ધ ધર્મના સાધુ
દર્મ=એક જાતનું ધાસ
એકમન=એક ચિત્ત
કરી=પરહેણ
ભરગચ્છી=ભરતકામ
મનાઈ=ના

પાઠ ૧૧

પ્રાચીન=ગુના: પહેલાંના
લાંગરેલી=સોઢાની ખિલા-
ડી નાખી થોભાવેલી
પુરાવો=સાબિતી
ઋગ્વેદમંહિતા=ઋગ્વેદ-
ના મંત્રોનો સંગ્રહ
વરણદેવ=જળનો દેવ
નાવ=હોડી; નૌકા
અધિનીકુમાર=દેવોના
વૈદ; અધિ અને
કુમાર એ બે ભાઈ
છે અને તે બે એક
દેવ બણાય છે

સમુદ્રયાન=સમુદ્રની મુ-
સાફરી કરવાનો રિવાજ
ભરુકચ્છ=ભરુપુર
ભૂશિર=જમીનની અણી
લાંખી થઈને સમુદ્રમાં
ગયેલી હોય તે
ખલાસી=વહાણ કે આ-
ગમોટ ચલાવનાર
લંકા=સિંહલદ્વીપ

ના'વે=આવે નહિ
મંદિર=ઘેર
સુમાત્રા=ઓશિયાન્યામાં
બેઠ છે.
જવા=સુમાત્રાના અગ્નિ
કોણમાં બેઠ છે
પરીઆ પરીઆ=છોકરાં
નાં છોકરાં
પરીઆ=પેઠી

પાઠ ૧૩

ઉગારતા=ખયતા
વાડ=કાંટાની આડ
છીંકું=ખાકુ

નિમજી=વાદળાં વમળતી
વહોરો છો=માથે લો છો
સ્વર=અવાજ
શંખ=મોટો શંખસો;
ખાવાઓ ટુંકીને જ
ગાડે છે તે
ખોખારા કરશે=મારશે
શાસ્ત્ર=સામાન્ય નિયમ
સંગ્રહ; અનુભવનો
ભડોળ

ગ્રામ=સૂર સંબંધી એક
માપ
મૂંઠના=સૂરને એકવાર
ચઢાવ્યા ને પાછા
ઉતારવા તે
તાલ=ગાવામાં માત્રા
પ્રમાણ જે માપ તે
રાગ=ગાયનની તરેહ
દાઝ=રીસ; ગુસ્સો
ખાણીઓ=લાકડાની
મોટી ખાંડણી
કળ વણી=દુ:ખ નરમ
પડવું

પાઠ ૧૪

મુલતવી=મોકુદ; વાય-
દાપર

દીલ=આળસાઈ

અનુભવ=જ્ઞાત માહિતી

ઉચે=ઉપર નંબર

નિમ્ન=અમુક બાળત

પર સારી કપિારત-

વાળું લખાણ

નોટ=રૂપીઆને બદલે

વપરાતો ચલણી ક-

ગળ

એપ અડકવાથી એક

રેગ પીળમી આવશે

તે

હિવાલ-ટુલાંત, હકીકત

પ્રાસદ કયુ=ગહેરમાં

આગ્યું

અસરકારક=અસર કરે

એવું

જડ મૂળ

વીમો=અમુક રકમ વ-

દસો વરસ લઈ ગુફ

આન લાગેથી કિંમત

ભરી ગાપવાનો જે

કરાવ તે.

પાઠ ૧૫

પટ્ટા=પરદી

યમન=અરબસ્તાનમાં

એક પ્રાંત છે

શ્રેષ્ઠ=અરબ લોકોની

એક મોટી ટોળીને

સરદાર

આપૂટ=(અ+પૂટ)=વ-

હોજ

ખાતર પીઠ; તંગાવ

ખાતર પીઠ; તંગાવ

સામન ખાતર પીઠ; તંગાવ

સામન ખાતર પીઠ; તંગાવ

ચ

મઅન મુર

દાદ પીઠ; તંગાવ

કરિ

અલ

એ

નાં

હમાવ

સ્તબ્ધ=હાલે ચાલે નહિ

તેવા: સ્થિર.

દાંતીઆ=દાંસો ઘઈ

મારી નાંખનાર (એવા

દાંસીઆના હિંદમાંથી

ઈ. સ. ૧૮૩૫માં

લોડ બેનિ કે નાશ

કર્યો હતો.)

પાઠ ૧૬

ઉડાઉપણુ=ગળ ઉપરાંત

ખરચુ તે

જામો નાંખ દુનિયાતું

રહે વ કરનાર; પાદ-

સાહ

વિચિત્ર=તવાઈ જેવો;

તરે વાર

ખુલસો=સમાધાન

જમા ઉધાર આ વક

બવક; ઉપજ ખરચ

અડસટો આશરો; શુમાર

પરણુ=અવસર; સાર

પાણુ

અચાનક=આચિત્ત

એકાએક.
 જોગવાઈ=તજવીજ;
 ગોઠવણ
 નિંદવા=વખોડવા
 દોષ=ખોડ; ખામી.
 ગૃહસ્થાઈ=ગૃહસ્થના લ-
 કાણ.
 લેણુદાર=માગનાર
 ઉધરાણી=માગતા પૈસા
 લેવા આવવા તે,
 ચિઠ્ઠીયાં કરે=ખાજવાય;
 ગુસ્સે થાય.
 કાર = ન સાઠ કરવાની
 કચેરી.
 ચેનચાઈ=મોજ શોખ
 નિધ્યાભિનાની=ખોટો
 લાગા: ખોટી મગફળી
 ખરચાણ=કડાકે
 ખરત્ર=ખારકાને તાખે
 વાહવાહ=રખાણે
 વળતો=મીજો.
 જોડત=કળજ; સરકાર
 કરાજ કરવા લઈ જાયતે

દયામણી=દયા ઉપજો
 એવી.
 ગુલામ=વેચાણુ લીધેલો
 ચાકર
 હાથ પહોંચતો હોય=
 પૈસાની સીલક હોય
 પ્રસંગે=અવસરે
 પેટે પાટા આંધી=ગરિ-
 બાધથી ગુજરાત ચ-
 લાવી; ભૂળ તરસ
 વેડી

પાઠ ૧૬.

મમત=માયા; હે. ૧.
 વે=પ્રત મળુરૂ.
 વૈત = અપત મળુરૂ.
 અગ = દોડ
 ધડે = અપત.
 ધમિઃ=ધમ પ્રમાણે
 ચાલનાર.
 ગરાસણી=ગરાસીઆની
 ખાયડી; રજાપુતાણી.
 આવડ=આવડત
 ત્રિવડ=ગોઠવણ; વેતરણ.

વગ=જાત.
 થાણાદાર=થાણાનો અ-
 મલદાર; ફાજદાર
 વહીવટદાર=વહીવટ કર-
 નાર; મામલતદાર
 મૂચના=અગમચેતી;
 ચેતવણી.
 સહવાસ=મેળાપ; સમા-
 ગમ.
 પાઠશાળા=કોલેજ
 કુટુંબ પ્રીતિ=કુટુંબના
 માણસપર જેવા ભાવ
 હોય તેવો ભાવ
 રસભેર=મજા સહિત
 પાઠર=ગામના આંખ
 અહારની જગો.
 ધરજ=પાથોના પગથી
 કોડેલી રજાણુ.
 મદર માગે=જળમાગે
 જમીનમાર્ગે=સ્થળમાર્ગે;
 સડકને રસ્તે.
 વેતરણ=તોડ; નિકાલ;
 ગોઠવણ.

જૂજ=થોડો.

દેવાદાર=દેવદાર

એપ=અસર; લાગણી.

પાઠ ૧૮.

બડવો=જનોધને લગતી

ક્રિયાનો એક ચાલ;

બુદ્ધ; છોડો.

(એમાં છોકરો દોડે છે,

અને મામો તેને પાછો

ઘેર પકડી લાવે છે)

વિધિ=ક્રિયા

દેવ સાખે=દેવને સાક્ષી

રાખીને;

પહેરામણી=કન્યાનો બાપ

૫ વરને તથા તેના

સગાંઓને જે રકમ

આપે છે તે.

પરસ્પર=એક બીજાનો

પક્ષ=સ્ત્રી ધન; લગ્ન

વખતે અપાતું ધરેલું

વિભાગ=ભાગના ભાગ

શસ્ત્ર=હથિયાર

ધર્મોપદેશ=(ધર્મ+ઉપ-

દેશ) ધર્મનો બોધ

મંડળ=રાણું

પૂર્વે=પહેલાં.

કાળિદાસ=ભોજ રાજ-

ના વખતમાં પ્રખ્યાત

કાવ્યકર્તા ગણાય છે તે.

પાઠ ૨૦

ધાટ=પશ્ચિમ ધાટ; સ-

હ્યાદ્રિ

ગુફા=પહાડની પોલાણ;

પહાડની બકોલ

દેવાલય=દેવ+આ-

લય=દેવને રહેવાનું

ઠેકાણું; દહેરું.

ચિત્તા=ચેહ

શિલ્પકામ=કોતરકામ

પાઘડીપટ્ટે=પાઘડીની પેઠે

લાંબો ને સાંકડો.

ચેત્ય=પર્વતમાં કોરેલું

બૌદ્ધ દહેરું.

પર=પહોળાઈ

દાગબ=ધાતુગર્ભ; પૂ-

જનું ઠેકાણું

સ્તંભ=થાંભલો

પિહાર=બૌદ્ધ સાધુને

રહેવાની જગા; મઠ.

ભિક્ષુ=સાધુ; બીખ મા-

ગી ગુજરાત ચલા-

વનાર.

ક્ષણભ્રુર=પલકમાં

નાશ થાય એવું.

દૃષ્ટિ=વલણ; ઈચ્છા

નિર્વાણ=શાંતિ; મુક્તિ;

મોક્ષ.

કલ્પનામાં=આંખ મી-

ચીતે મનની નજર

આગળ.

દિનચર્યા=સાધુએ રોજ

કેમ ચાલવું શું કરવું તે

સુર્યોદય=(સૂર્ય+ઉદય)=

સુરજનું ઉગવું

દોષ=અવગુણ

ભિક્ષાપાત્ર=ભિક્ષાનું

વાસણ.

શંકા=શક પડતી બાબત;

નહિ સમજાએલી વાત

પાઠ ૨૧

નહેર=નદીમાંથી દૂર

પાણી લઈ જવા માટે
ખોદેલી ખાઈ

મોલ=તૂલ

હિંદુશાસ્ત્ર=આર્ય ધર્મ
પુસ્તક.

સગવડો=જોગવાઈ.

જૂકી=લગ્ની

બળદેવ=શ્રીકૃષ્ણના

મોટાભાઈ

રસાળ=(રસ+આળ)=

ફળદ્રુપ

કંપનિ=વિલાયતનું એક

વેપારી મંડળ; એના

હાથમાં આ દેશનું

અંગ્રેજી રાજ્ય સને

૧૮૫૮ સુધી હતું.

શાખા=શાંટો

સદી=સો વરસનો કાળ;

સૈદ્ધા.

આખા=મુખી

પાઠ ૨૨

પ્રપંચ=પંથ

શરાવ=વાર કાઢવાનું
ઓગર.

કાવ્યકળા=કવિતાની ખૂ-

બી અને મુક્તિઓ

સમાગમ=મેળાપ.

માટ=એક જનતાના આ-

હાર; ખરા ખોટા વ-

ખાણ કરનાર; બારે.

શરણ=રાજાના આશ્રિત

વર્ગમાંની એક જનત

(એનો ધંધો રાજાના

વખાણ કરવાં; સ-

જાની આગળ નાચવું

ગાવું વગેરે ખેલ

કરવાનો છે.)

દંતકથા=મોઢેથી ચાલતી

ખરી ખોટી વાત.

કદર=બૂજ; જાણ

દેશસેવા=દેશભક્તિ

હિતેચ્છુ=(હિત+ચ્છુ)=

ભલું કરનાર

સોસાયટી=મંડળ

હેતુ=મતલબ; ધારણા

સંબંધ=પરિચય

દરેલ=કાલી

વેનચરિત્ર=વેન રાજાની

હકીકતનું પુસ્તક.

વર્નાક્યુલર સોસાયટી=

ચાલતી દેશી ગુજરાતી

ભાષા સંબંધી મંડળી

પદ્ધતિ=ધોરણ; રીત

પ્રમુખપણું=અધ્યક્ષપણું;

ઉપરીપણું.

ઋતુવર્ણન=એ નામનું

કાવ્ય.

કાવ્ય-કવિતાનું પુસ્તક.

માનવંતો=આખરવાળો.

ખિનાવ=છલકાવ;

ઉપનામ.

સી. આઇ. ઈ.=હિંદના

રાજ્યનો દોસ્ત

વર્ષાસન=વરસનો પગાર

દોરું=ખેંચું.

શોખ=આહના; પ્રેમ

જમાનો=જુગ; કાળ.

પાઠ ૨૩

ધાર્મિક=ધર્મ પર આ-
સ્થાવાળો.

નિરાધાર=આધાર વગ-
રનો; વસીલા વગરનો.

મરકી=ધણા માણસ
મરી જાય એવો રોગ.
કોલેરા, ખેગ વગેરે
પંજે=સપાટો.

ગુમાસ્તાગીરી=ઉધરાણી
ને નાણું કામ.

વાકેફ=ના પૈનમાર; જા-
ણીનો.

કુરસદ નવરાત્ર

વશ્વાસઘાતી ભરોસો
તોડનાર.

સંપૂર્ણ=(સં+પૂર્ણ)=
પુરોપુરો

અત્યંત=(અતિ+અંત)
=ધણીજ

ઉપાપત કરવું=ઓળખવું
તે; ઉપાડી જવું તે

ખોટ=ખાધ

સીલક=રોકડ નાણું.

પાઠ ૨૪

અડવો=એવકુદ

તોલ=ખરખર.

સુખડું=ગોળપાપડી

વળાવવા=વિદાય કરવા

વાસો રહેજે=મુકામ
કરજે.

ખોડી ખાર=ખેતરની

વારમાંથી જવા આ-

વત ખાટે છોડું પાડી

વચમાં મે પાંખીઆ-

વાળુ દેટું લોકડું

કુખાં કુલ્લાં; ચામડાનાં

ધી ભરવાનાં કુડાં.

આવશર=શાહુકાર

ત્રેક=જોડથી ખુબ દકા-

ઈ રહેલી જગા.

હારે=સાથે

ચુકાની=માથેથી દાઢી

નીચે લઈ ખાંધેલો

લુગડાનો કકડો

તીર=ખાણ

કામહું=ધનુષ

સેરે=છે.

હોંકારા=ખુમાટા.

સે=છે.

ધોલ=થાપડ

કાપટ=ઝૂટ

પતીજ=વિશ્વાસ;

ભરોસો

પરખાવો=તપાસવો;

પરીક્ષા કરાવો.

ગાંક=પાર; હદ

વ્યસની=વ્યસનવાળો.

ગંજેરી, અરીણી,

દાડીઓ

આળ=તહોમત; ખટો

પાપનો ઘડો ફુટવો=

છુપું રહેલું પાપ

જાહેર થવું.

દગો કાઢનો સગો નહિ=

કપટથી કાઢી પાર પડવું

નથી,

ઝાંડો=જડતી; તપાસ.

અનદાતા=પોપણ કરનાર

૫૧૭ ૨૬

સર્વદમન=રાજા દુષ્યંત અને શકુન્તલાનો પુત્ર; જરતા: અધાને દમાવનાર

બાળચેષ્ટા=બાળકની રમત ગમત

તાપરી=તપશ્રયા કરનાર સ્ત્રી

તપોવન=તપ કરવાનું જંગલ; ઋષિઆશ્રમ

કાળજી=અંતર; મન આંહુ=ઉંહુ

ચકવર્તી=જેની આણુ નાનાં મોટાં ઘણાં રાજ્યો પર વર્તતી હોય તેવું

લક્ષણુ=શુભ

સતાવતો=પ્રજવતો

દીસંતી=દેખાતી

દંતકળી=જિગતા દંત

વણુ=વંશ; વિના

નિમિત્ત=સખ્ય; કારણ કાલીકાલી=કાનને પ્રિય

લાગે એવી

બોલી=ભાષા; બોલ

તોતલી=તોતડી; બોખડી

પુત=છોકરો

મલિન=મેલું

લેખીએ=ગણીએ

આશ્રમ=મઠ; તપોવન

આકૃતિ=ઘાટ; ચહેરો

ચેષ્ટા=રમત ગમત

આશ્રમસ્થાન=તપરી-ઓનું રહેઠાણ

મુનિકુમાર=ઋષિ પુત્ર

ધર્મદારા=ધર્મ પ્રમાણે

પરણેલી સ્ત્રી; લગ્નના

સંબંધથી જોડાએલી

સ્ત્રી

દારા=સ્ત્રી

ત્યાગ કર્યો=તજ દીધો

પૂછપરછ=તપાસ

શકુન્ત-પક્ષી; મોર

શકુન્તલાની=(શકુન્તલા+

આવી) શકુન્તલા આ-

વી અથવા શકુન્ત

એટલે મોર લાવી

માધેલો=(મા+ધેલો) મા

ઉપરના પ્યારથી ગાંડો

થએલો હોય તેવો

તરજીમો=એક ભાષામાં-

થી બીજી ભાષામાં

સમજણ પાડવી તે

વગર કારણે હમવાથી

જરા મરા દાંતની ક-

બીઓ દેખાવ છે; અને

સમજાય નહિ એવી

બોખડી અને કાલી

કાલી-ઓલી બોલે છે

બોલે ચઢીને (બો-

ળામાં) બેસવાને આ-

તુર એવા છોકરાને

જે માણસ બોળામાં

લે અને તે છોકરાના

શરીરે વળગેલી ધૂળથી

જેનું શરીર મેલું થાય

તેનેજ નરીમવાન

બાણુવો

पाठ २७

शिक्षण=शिक्षवानुं;
 कणवली
 वहाणुवरी=वहाणु यहा-
 वनार
 मथी=महेनत करी
 धरिहो=विचार
 अंड=जेमां धला देशो
 आवेला होय ते (जे-
 मके अशिआअंड)
 स्पेन=युरोप अंडनी
 पश्चिममां देश छे
 टापु=भेट
 शुद्ध=अरोअर; अरेअरी
 पवन पडेओ हतो=पव
 न अंध हतो
 आभ=आकाश; गगन
 अधीरा=धीरज वगरना
 द्रोसलावी=पटावी
 धमकावी=धमकी आपी
 कंटाण्या=कायूर थया
 अशक्य=(अनशक्य)=
 थक शके नहि ओवुं

स्पष्ट=भुल्लां
 जमीननां पक्षी=जमीन
 पर रहेनार पक्षी
 आशा=अरोओ; विश्वास
 आंभ न भीयतां=छिंधी
 न जतां
 आनंदमूर्त्या शब्दो=भु-
 शालीना पोकार
 पडोइठवो=सुरज जग
 तां पहेलां अजवाणुं
 पडवुं ते
 कनउगतः हेरानगति
 युंअन=ओझी; अन्धी
 स्वार्थं=(स्व=पोतानो+
 अर्थ=लाभ)=पोतानो
 लाभ
 भानर=भाटे
 पाठ २८
 सत्यवादी=(सत्य+वाद्
 +दी) सायुं ओलवा
 वाणे
 यज्ञ=होम
 इक्षिण=अरु के भाग

छुने जमले हाथे दान
 मां आपती रकम
 कसोटी=परीक्षा; तपास
 तेजक्षणे=तरतज
 मारग=रस्तो; वाट
 सर्व स्व=अधु; सधणुं
 मुहत्त=महेतल; वपत
 वेरेज=वेरेजे
 स्थानक=ठेकाछुं; जगा
 अयोग्य=(अनयोग्य)=
 लायक नहि
 कंटकवन=कांटावाणुं
 जंगल
 सुंवाणी=हु.अ सहन न
 करी शके ओवी
 क्षत्रियाणी=(क्षत्रिय+
 आणी)=क्षत्रियनी
 धीरी
 ओल=वचन; डोल
 आग्रह=भमत
 निंदी=पगोवी
 अर्धाक्षाया=अर्धाभना;
 श्री

મૂલ=કિંમત	પાઠ ૨૯	સંસ્થાન છે
સ્તંભ થવું=ઠરી જવું	મુરપાણુનો ધોધ=માંકડી	કાળભૈરવ=શિવનું બ-
પાલવ=છેડો	ઘાટ; મોખડી ઘાટ	યંકર ૩૫
ચંડાળ=જંગીઓ; નીચ	જળધોધ=જોસખંધ	હરણ કાળ=હરણના કુ-
ક્રમ કરનાર	પાણીનો ઉચેથી પડતો	દકા જેટલું પહોળું
આચકો ખાચ છે=ખંચ-	મોટો પહોળો ધોધવો	ધેરું=મધુર
કાય છે.	ચાણોદ=ડબોઇ પાસે	વારી=જળ; પાણી
મુડકું=લાસ; મરેડું	નર્મદા કાંઠે જત્રાનું	ઢાળ ઉતાર=ઢાળ પડતી
પ્રાણી	ઠેકાણું છે	પાત્ર=નદી વહેવાનો ભાગ
જળામાંથી=દરમાંથી	સામેવડેણે=વહેતા પા-	શીણુ=ધોળા પરપોટા
અનાથ=(અ+નાથ)=	ણીની સામે	ભાસ=દેખાવ
ધણી વગરની; નિરાધાર	પનાઇ=ચપગ તળીઆ	અનંત=(અન+અંત)=
મસાણુ=મુડદાં દાટવા	ની નાની હોડી	છેડા વગરની
ખાળવાની જગા	ખાડું=જુજ; ખભાથી	પરક માવાસી=પ્રદક્ષિણા
દેવું=દેણુ; કરજ	કોણી મુંડીનો હાથ	કરનાર
ફૂલ પાથરેલી જગાએ	ફેફસાં=શ્વાસની ધમણો	સદાવ્રત=(સદાનવ્રત)=
ચાલવાને ખીલકુલ લા-	આદિત્યેશ્વર=સૂર્યે સ્થાપે-	ગરીબ મુસાફરોને
યક નહિ એવી જે	લા મહાદેવ	ધર્મદા સીધું આપવું
કોમળ અને રૂપાળી	ગુરુદેશ્વર=ગુરુડે સ્થાપેલા	તે
છી, તે જેની અંદર	મહાદેવ	પાઠ ૩૧
ધણજ કાંઠાએ એવા	છાછરાં=ચોડાં ઉંડાં	કનકમૃગ=સોનાનો
વનમાં ધણીની પછવાડે	રાજપીપળા=એ રેવ-	હરણ
ચાલવા લાગી	કાંડા એજન્સિમાં	પંચવટી=પાંચ વડનો

જથો; નાશકની સામે
ગોદાવરી નદીને કાંઠે
એ સ્થાન છે

નેત્ર=આંખ

કારે છે=સતોષ પમાડે છે
અલૌકિક=દેવી; અદ્ભુત
આ લોક (પૃથ્વી) માં
નહિ એવો.

મૃગલો=હરણ.

નિર્ભય=(નિર+મય)=
ધારતી વગરના.

મુટ્ટી=તરફ

આર્યપુત્ર=એ શબ્દ ધણી
ને ગોલાવામાં વપરાતો
હતો. સ્વામી; રામ.

અયોધ્યા=ગોમરા સર્પ
નદીને કાંઠે શહેર છે.

છક=દિંગ; તાબુઅ

મૃગચર્મ=હરણનું ચામડું

બનકી=સીતા

આસન=મેઠક

અસુર=દૈત્ય

વેપે=પથી.

કારમી=વિદ્રાણ; બિહા-
મણી; ભયંકર
ચીસ=ગભરાટમાં બૂમ
પાડવી તે.

પર્ણકુટી=કુપડી.

દાળ=ધારકો

વજ્રોવાન=ઉથલ પાથલ
થઈ

કોર=વજ્ર; કડવા

હરિઆળી=લીલોતરી-
ચાળી

અશ્રમ=અસાધ્યતામાં

નહિ આવે એવા
પરણામાં એ શબ્દ
લેખી વાગે છે

જગાવતે=મોઝાવતી.

ગોદાવરી=સવાદિ પર્વ-
તમાંથી નીકળે ચલા-
રાજ. નિળમ ને ઉત્તર
સરકારના પ્રાંતમાં વ-
હી બંગાળી ઉપસાગર
ને મળે છે તે નદી.
એને કાંઠે નાશક, અબજ

રાજમહેન્દ્રી ને યા-
નાન છે.

અતિથિ=ભિક્ષા માગવા
આવેલો માણસ

પ્રત્યે=તરફ

રાતાં થઈ=મુસ્સે થઈ
બ્રમર ચઢાવી=ડોળા
કાઢી.

વિદ્રાણ=બિહામણ

ધારણ કર્યું=પ્રકાશ્યું

રથ=ચાર પૈડાંની ધુમટ
વાળો ગાડી; વહેલ

પાઠ ૩૨

કંબુસા=કંબુ; બળીલ

દળદર=નિઆઈ

વિદ્યાર્થીના આશીર્વાદ=

ભાખ માગવી તે; અ-
સલ વિદ્યાર્થીઓ ભિક્ષા

લાવીનેજ ખાતા તેથી
ઝીક મારવી=પ્રથરપર

પછાડી ધોવું

વારસો=વડીલો તરફથી
મળેલી પૂજા

ધ્યાસધ્યા=વધારાના

કંકણ=કરાવની નિ-

શાંતી તરીકે હાથમાં

પાણી લઈ જમીન પર

મૂકવું તે.

કૃષ્ણુ=કંઠુસ.

પાઠ ૩૩

અનાવટ=રચના; ગોડવાણ

નાસ્તિક=અધર નથી એ-

મ માનનાર

નાસ્તિકપણું=અધર નથી

એમ માનવું તે.

કર્તા=મનાવનાર; રચનાર

અસાધારણુ=ધણીજી

કીમતીપણું=રૂપથી ગી-

પણું.

મેદ=શરીરનો એક ધાતુ;

ચરખી (એ જડા માણુ-

સમાં વધારે હોય છે.)

કોમળપણું=નાળુકામ

આરામ=વિસામો

સરળતા=સહેલાઈ

સંસ્કણુ=સારી સંભાળ

ભમર=ભવાં

છાજલી=છજી

જતન=રક્ષણ; સંભાળ

કોઈ=આખો જો

વાટે=તે; રાહ.

નસ=નસાવવાનું હમ

સેવા=સેવા કરાવું.

વ્રતાં=વ્રત એમ-

રથી. (કંઠા) જેવું

જણુ, ૫ છે તેમાં રહેલી

તમામ સૃષ્ટિ

અધર=ગેરવ્યવસ્થા.

ગરજ સારે છે=કામ

કરે છે

સાખ=સાહેલી; પુરાવો

પૂરે છે=આપે છે.

ખુબી=તાસીર; અલિહારી

પાઠ ૩૫

વિસારે મૂક્યા વિના=

ભૂલી ન જતાં

પરસ્પર=એક બીજાનો

એટીપણું=આજસાધ

જૂસ્તર વિધા=પૃથ્વીનાં

પડ ઝોળખવાની વિધા

ચિહ્નો=નિશાની.

ખોળ=તપાસ.

મુનીમ=કારભારી; મુખ્ય

મહેતો.

અગત્ય=જરૂર

ધ્યાન=લક્ષ

આધારે=ભરોસે

ખોદાણુ=ખોદકામ

સ્વાશ્રય=પોતાની મદદ

કાળજી=ચેટક; ખાત.

કર્મ=નસીબ

ધારો=નિયમ; કાયદો

ફળ=પરિણામ.

અદકો=મેટો

આપ=પોતાનો

પુર=પુરા

અતાપ=પરાક્રમ

બધાથી મોટો પોતે

ઉઘમ ઉઘમ ઉઘમ(જ)

છે; નસીબ બિચારું

રાંકડું. (કંઠાળ) છે

પણ ઉઘમનું પરાક્રમ.

પુરેપુર (મોટું) છે.

પાઠ ૩૬.

સફર=લાંબી મુસાફરી

ધનાદય=પૈસાદાર

દરીયા માર્ગ=મળ માર્ગ;

વહાણુ વાટે

વતની=રહેવાસી

ખિસ્તી=મુસ્લિમસ્તને

માનનાર.

વહાણુવડી=ખમાસી

કેપ=ભૂશિર

ઓફ=ની

ગુડ=સારી

હોપ=આશા

લિસ્થન=પોર્ટુગલની

રાજધાનીનું શહેર છે

નાતાલ=અંગ્રેજીની દિવા.

ળી; તા. રથમી ડિસે.

બરધી આઠ દિવ.

સનો તહેવાર; ખિ-

સ્તમસ.

માવ=પીલિ.

મોમીઓ=મળીતો.

કાલીકટ=મલખાર કડિ

બંદર છે.

મથક=મુખ્ય દેકાણું

સિંહલદ્વીપ=લંકા

પરવાનગી=રમન; મળુરી

આવકાર=આકરસતકાર

સમૃદ્ધિ=દોલત

ઝક=દિંગ; તાળુમ

નગરાણું=મેટ

કૂટ=પરવાનગી; રમન

વકંકો=નુકસાન.

પૂર્ણ=પુરેપુરી

માહીતી=અનુભવ

હિત=મલું.

પ્રવેશકર્મો=દાખલ થયો

પાઠ ૩૬.

કમરાવ=અમીર

કાટલી=આદાની

તાબચું=નગી

પ્રયોગ=અમલમાએશ

અનુભવ=માહીતગારી.

સ્કોટલાંડ=ગ્રેટબ્રિટનમાં

દેશ છે.

મુદ્દિશાળી=અક્કલખાજ.

ગ્લાસગો=સ્કોટલાંડ દેશ-

માં મોટામાં મોટું

શહેર છે.

નમુનો=ધાટ; આકાર

ખામી=ખોડ

આરંભ=શરૂઆત

ધૂમકેતુ=પૂછડીઓ તારો

ફલાઈડ=સ્કોટલાંડમાં

નદી છે.

આટલાંટિક=એ નામનો

મહાસાગર છે. (એમાં

પાણી ૩૫૦ લાખ

ચોરસ મૈલ છે)

ઉપરાઉપરી=એક પછી

એક

ઈંગ્લેન્ડ=બાંધકામનો

અનુભવી

દરજગો=પરી; ઓછો

ગતપ્રુદિ=પોતાની

અક્કલ.

અપૂર્વ=પહેલાં નહિ થ.

આખ્યાન=વાર્તા; કથા

પાઠ ૪૦.

એલી એવી

શાખ=છઠ્ઠી

રહેણી=રીતભાવ

રેલવે=સોઢાની સડકનો

શામળ=નરસિંહ મહે-

પેગંબર=અવતારી પુરુષ;

રસ્તો

તાનો છોકરો

ધધરનો સદેશો લાવનાર

ફતેહમંદી=જીત

ગ્રીધ્ર=તરતને તરત

ધડો=દાખડો

નિર્ભય=ખીક વગર

કરેલી

ખલીફા=મહંમદ પેગંબર

ખંત=કાળજી; એતક

નળાખ્યાન=નળરામની

રતા વારસ

નવાઈ=અચરતી

વારતા.

શસ્ત્ર=હથિયાર

હવાઈ=હવામાં ઉડે એવું

મામેરું=મોસાળું

વંશપરંપરા=ઓલાઈથી

એક જાતનું દારૂખાનું

કવિત્વ=કવિપણું

ઉતરી આવેલો

જહોજલાલી=આખાદી

કવિત્વશક્તિ=કવિતા

દમાશ્કસ=એશિઆઈ તુ-

પાઉડ=પંદર રૂપીઆની

ખનાવવાની આવડત.

કંસ્તાનમાં શહેર છે;

કિંમતનો સોનાનો

આરોઅ=તંદુરસ્ત

એ દુનિયામાં જુનામાં

સિક્કો.

ઓખા=આણાસુરની ક-

જુનું શહેર છે.

પાઠ ૩૯.

ન્યા; અનીરૂઢની સ્ત્રી

પ્રપૌત્ર=દીકરાના દીકરા-

મતભેદ=વિચારફેર; દરેક

સુભદ્રા=દેવકીની પુત્રી;

નો દીકરો.

જણનું જુદું જુદું

કૃષ્ણની બેન; અર્જુન-

ખલિફાત=ખલિફાત

કહેવું તે

નની સ્ત્રી; અભિમન્યુ-

ગાદી.

એકંદર=સામટો; કુલ

ની મા.

અગદાઈ=એશિઆઈ તુ-

પુરાવો=સાબીતી.

સુધન્વા=ચંપાવતીના

કંસ્તાનમાં શહેર છે.

પણ=પાયા; નિયમ

રાજા હંસધ્વજનો પુત્ર

વૃદ્ધિ=વધારો

નિશ્ચય=ફરાવ

પાત્ર=વિષય

ધર્મધ્યક્ષ=ધર્મશુરુ

રસીદા=રસિક

મુરખી=મોટો

જિનર=અહીં રૂપીઆની
 ડિંમતનો રૂપાનો સિ-
 કંકા (એ મહેલાં ચા-
 લતો હતો)

જાણુથી=નવાઈ
 ખજનથી=ખજનાનો
 ઉપરી

દક્ષિ=નજર.
 જનાનખાનુ=ખરાનું રહે-
 વાની જગા; રણવાસ.
 હામ=નાણું
 મૂંઘ=જાન; સમજ.
 અલરશીદ=મનિસારી.

પાઠ ૪૧.

દેશાટન=દેશે દેશ કરતું
 રો; મુસાફરી
 મલૌક=એ લીટીની મસ્જીદ
 કવિતા;
 મિત્રતા=દોસ્તી; સૌખ્ય
 આપવડાઈ=જાતની ખે-
 દી મોટાઈ આગળ-
 ડાસ; પતરાણ.
 કષ્ટો=દુઃખો.

ચંચો=હરકત; અકચણ
 જાતજિ મત=ગેતાની
 હિંમન
 કૃતિ=કામ
 નિહાળતું ધનને જોવું
 અપાર=પાર વગરની;
 ધણીજ
 મિડાશ=મજા; આનંદ
 સ્મરણ=યાદદારત
 ભાવ=પ્રીતિ.
 પુરતી=રુપરી

પાઠ ૪૨.

ખારીલાપણું=દુઃખનાવડ
 અવગુણુ=દોષ
 અર્થ=મતલબ; સાર.
 ઉદાર=મોટા મનનો
 પ્રેમી=આયાળુ
 નીચ=હલકા મનનો,
 દ્રેપી=કીનાખોર; અદેખો
 ઉત્તજો=ખરો
 કૂરવણુ=ધાતકીપણું
 દેષ=અદેખાઈ; વેર
 પ્રકટ થતી=ચર થતી

ખોળાયા કરતો=મનમાં
 કરતો
 હુંટાયા કરતો=જોખાયા
 કરતો
 લૂણો=છો, ધર, માટી
 વજેરમાં ને ખારો
 જામે છે તે
 ખારીલા=કીનાખોર; દ્રેપી
 કલ્પ=અંતઃકરણ; મન
 ખ=અદાવત; વેર
 કાયમ=હંમેશાં
 પ્રયુક્તા=આનંદથી ખી.
 લવું તે
 કૃત્ય=કામ; કાર્ય
 માંધવામાં=પારવાડવામાં.
 કલાણો=અમુક
 દ્રેપીલા=ખારીલા
 ધિકાર=તિરસ્કાર
 કાશળદેશ=હાલ ને અ-
 હાર અયોધ્યા તથા
 આગ્રા પ્રાંતો કહેવાય
 છે તે
 ધાતકી=કૂર

દુશ્મનાવટ=દુશ્મનાઈ

પ્રેમ=માયા; હેતુ

હજુરમાં=પોતાની પાસે

વીર=મહાદુર

ભૂપણુ=શણુગાર

પાઠ ૪૩

શાંતિભરી=ધીરજવાળી

કરિઆણુ=તજ, લયેંગ,

એલચી, નરી, મસાલો

વખાર=જથાજથ માલ

રાખવાનું હેકાણું.

છુટકો=છક્કા; ઉપાય

ધારકા=એમ પહેલી

હાડી અને ભારે રીકર

ભાગશે=દીવાની વાટની

સળગતી શીણુગારી

જોત=સ્વર્ગની વાટ

રમ્યો=અન પો

સ્થિર=શાંત

ખાસ=ધણી; ખહુ

માર્ગ સૂઝ. અરથો=

પાઠ ૪૩

પાઠ ૪૫

આશ્વિન=આસો મહીનો

માવત=હાથીનો હાકનાર

ખવાસ=હજુરીઓ ચાકર

માંડ=મશ્કરો

વાહન=મેસીને દરવાનું

સાધન; ગાડી, રથ,

પાલખી વગેરે

અધીરા=ધીરજ વગરના

જગરણુ=ઉગ્ગરો.

બીડ=ગીરદી; ડડ

આશ્રયકારક=નવાઈજેવું

સુંદરીઓ=સ્ત્રીઓ

રમણિક=તુંદર

સ્પર્ધા=પરસ્પર યડસા

યડસા;

રમણિક

રપુર=મં

રપુર=મં

રપુર=મં

રપુર=મં

રપુર=મં

રપુર=મં

રપુર=મં

વરો=માલ વેચતાં ઉપ-

જેલા પેસા.

પારણા=અપરાસ મૂક-

વો તે.

અષ્ટખુણુ=(અષ્ટ+ખુણુ)

આઠ ખુણુવાળો

મુરજો=મઠી; નાના કિલ્લા

કીર્તિસ્તંભ=પાશ્વરીની

ચાંબલો.

સાસ=કૃષ્ણ અને ગા-

પાંચોની હાંડી=પા ર-

મવાની ફાંડી; ઘેરી-

આ જેવો નાચ.

ગોધડીઓ=ચાર ચાર

ધડીએ મંદિર વિગેરેમાં

જે નગર વાગે છે તે

નો ત=મોડું નગર.

શખનાત=શખનો અ-

ચાલ.

શખા=પથારી

શખા=

મંત્ર નો સ્તુતો સંન

અંગી શ્લોક

પાઠ ૪૬.

ભાગ ૧ લો.

જેનું=નરમાદા;

પારંધી=શિકારી; વાઘરી

લાગણી=દયાની અસર

સૂઝયું=સમજ પડી

રામાણુ=રામ અને સી-

તાના સ્નેહ સંબંધી ત-

થા સીતાને હરી જનાર

રાવણની માઠી સ્થિતિ

સંબંધીનું કાન્ય;

સુગ્રીવ=રાણી વાનરનો

ભાઈ.

હનુમાન=વાનર (એની

ઉત્પત્તિ વિષે અંજની-

ની કથા જોવી)

અંગદ=રાણી વાનરનો

પુત્ર (એ બૃહસ્પતિનો

અવતાર હતો)

જામુવાન=રામને સહાય

કરનાર રીંછ (એ

વિધજના અગ્રસામંથી

ઉત્પન્ન થયો હતો)

વાનર=વાંદરા

પત્તો=કામ; ઠેકાણું.

અશોક વન=મગીચાનું

નામ છે

એવાણી=નિશાની,

સમાચાર=ખબર

અનુચર=(અનુ+ચર)

સેવક; દાસ

પડાવ=મુકામ.

વિષ્ટિ=સલાહનું કહેણું

વિભિષણુ=રાવણનો ભાઈ

સમાધાન=સલાહ

સલાહ=અભિપ્રાય

કુલકણુ=રાવણનો ભાઈ

દ્વિજિત=રાવણનો પુત્ર

પ્રવેશ કર્યો=દાખલ થયો

અયોધ્યા=રામનું રાજ

નગર

ભરત=રામનો ભાઈ

(કૈકેયીનો પુત્ર)

ગર્ભવંતી=દેહાડાવાળી

જોડકા=સાથે જન્મેલા બે

બાળક

અશ્વમેધ=અધા રાજ્યો

પરે જીત મેળવીને કર-

વામાં આવતો હોમ

પતિપત્ની=ધણીધણિ-

આણી

રાગના ધર્મ=રાગની

કરજ

હંતુ=મતલબ

પાઠ ૪૬

ભાગ ૨ જો.

ભરતકુળ=ભરત રાગનો

વંશ

હસ્તિનાપુર=દિલ્હીની

ઉત્તરે ૬૦ મૈલપર

પાંડવ દૌરવની રાજ-

ધાનીનું શહેર હતું.

ધમનો અવતાર=ધ-

ર્માત્મા

ગદા=આંકડાના ફૂલના

ધાટનું સોઢાનું બારે

હથિયાર.

આણાવણી=તીર માર-

વામાં હોશિયાર

કૌરવ=કુરુના વંશના;

ધૃતરાષ્ટ્રના છોકરા

નિષ્કળ=નકામી; ફેકટ

સ્વયંવર=કન્યાએ પોતે

વર પસંદ કરી પર-

ણવું તે.

મ=છવેંધ=ઉંચે રાગેલા

માછલાનું પ્રતિબિંબ

પાણીમાં જોઈ ઉંચે

જાણુ મારી તેની આંખ

વીંધવી તે

વરમાળ=કન્યા પોતે

પસંદ કરેલા વરને જે

માળા પહેરાય છે તે

હિંદ્રપ્રસ્થ=ગુપ્તી દિગ્ધી

(એ જમના નદી

પર હતી)

રાજસૂય=રાજાએ કર-

વાનો યજ્ઞ

જુગદુ=જુગાર

શકુનિ=ચાન્ધર દેશનો

રાજા; દુર્યોધનનો

મામો

મહાભારત=પાંડવ કૌરવ

ના યુદ્ધનું પુસ્તક.

કોણાચાર્ય=અશ્વત્થામા-

ના પિતા; પાંડવ કૌ-

રવના ગુરુ

રધિર=લોહી

ભાષમપિતામહ=શંતનુ-

ના ગંગાથી કિત્તેન

થએલો પુત્ર

વણાશ્રમ=(વણુ +આ-

શ્રમ)=ચાર વર્ણુ અને

ચાર આશ્રમ

સ્ત્રીધમ=સ્ત્રીની ફરજ

સ્વરૂપ=અર્થ ૩૫

પાઠ ૪૭

અંગકસરત=શરીરને

કમવું તે.

નર્યા=નિરોગી

ભિન્ન ભિન્ન=ગુદા ગુદા

જાનતંતુ=મગજને અ-

ગર આપનાર તાંતણુ

ચક્તવલન=કાલચાલ

ઉત્સાહ=ઉમંગ

દીલા=કમળેર.

કંતાઈ=તવાઈ; સુકાઈ

ગળી બનય=અશકત

થઈ બનય છે.

ગુહા=અશકત; નકામા

સત્તા=જેર; શક્તિ

ખોખરૂપ=મારે

ત્વરા=ઝડપ.

પોગણ=પુષ્ટિ; અમ

શરીર હલકું ફૂલ થાય

છે=નમુનિ આવે છે.

ફેલેજુ=પેટમાંનો જમ-

ણી તરફનો એક ભાગ

અરોળ=પેટમાંની ડાબી

આગુતી ગાંઠ; તક્ષી

ગુરદા=મગ પિંડો; પેદુમાં

રહેલી પિલાયની ગાંઠો

મંદ=કમતાકાત; કમળેર

પુષ્ટિ=જેર; અમ.

હસ્ત=ઝાડો

ખુલાસે=સાફ.

અપચો=અચરણ.

કપાળઆત=ઝાડાનું

રોગાણુ.

નિર્થક=નકામા

ધોડા=તરંગા; ખોટા બુદ્ધિ

ધસધસાર=જોડાએ તેવી

નિરધમી=ઉદ્યોગ વગરના

વીતેછે=ખમ્બુ પડે છે

ચહેરો=શીકલ

લાલી=માલાશ; તેજ

વદન=મુખ; મોં

નિસ્તેજ=રીકું; તેજ વગરનું

પથારીવશ=માંદો; ખિમાર

તાલીમખાજ=પહેલવાન

મગદળ=હાથ કસરતનું

એક સાધન

ખનેટી=એ છેડે ગુફાવાળી

કસરતમાં વપરાતી

લાંબી સાંકડી

દંડ એ હથેલે તે એ પગ

જમીન સાથે ટેકી શકીરે

હથેલી નીચું કરવાની જે કસરત તે

વિનોદ=આનંદ; રમત

ગમત

શિક્ષણ=કેળવણી

નજર જેલે છે=વાનચારે છે.

સંજોગ=વખત

આંખમીચીને=વગર વિચારે; ઘણી

હલ્લ=સીમા

પાઠ ૪૯.

પરોપકાર=(પર+ઉપકાર)

પારકાનું બહું કરવું તે; પર કલ્યાણ

પુણ્ય=ધર્મનું કામ

પાપ=અધર્મનું કામ

મત્યાદિ=વચેરે

અનહદ = +

ધજાળ

વિદ્યાલય

કાણું

એ=ગમે; પસંદ પડે

બલમનના નિવસ

કુશળતા હોશિયા

લોકોપકાર=(લોક+ઉપકાર)=લોકોનું બહુ

વૃત્તિ=વિચિત્ર

મરણ શબ્દા=મરણ પથારી

ભારે=મુશ્કેલીવાળા

મણુ=મકિન

ધસા = ખરચવું

સાંકડું મન અખિલાઈ

દાખલો=દાખલ; કદાચરણ

લોક કલ્યાણનો માંડરો

રજો= રોપકારનાં કામ કરે

અહિત=નુકસાન; હાનિ

પાઠ ૫૦

વનદેવતા=વનની દેવી

વતી=પવિત્ર માનવની સ્ત્રી

આત્રેયી=આતિ ઋષિની પુત્રી

સમાગમ=મુલાકાત; મેળાપ

પાવન થાઉં છું=પવિત્ર

થાઉં છું

દંડકારણ્ય=નર્મદા અને
ગોદાવરી નદી વચ્ચેના
પ્રદેશમાં આવેલાં
વનો

પ્રવાસ=સુસાકરી

વિદ્ય=દરકત; અડચણ
કાળજી હું છે=મન
સંતોષ પામે છે

સંસ્કાર=નામ પાડવું,

વાળ ઉતારવા, જ-
નોઈ દેવી વગેરે ધર્મ
ક્રિયા

મહણ કરવે=સમજવાને

વિમળ=સ્વચ્છ; નિર્મળ

સુખિન=સાર પ્રતિબિંબ

ડીકરી=નાનું ડીકર

વજ્રપાન=સખત દુઃખ

અંધતી=વસિષ્ઠની સ્ત્રી

(એ સખત ઋષિની સં-

વામાં હમેશ રહે છે.)

રઘુકુળ=રામનો વંશ

મોટા=વડે

ઋષ્યશૃંગ=શૃંગમુનિ, દ-

શરથનો જમાઈ

સુની=ખાલી

વજ્ર=દંડનું હથિયાર

કોમળા=કોમળ

મહાત્મા=મોટા પુરુષ

વાસતી=વનદેવીનુંનામ છે

અગરવ=એ નામના

ઋષિ; વરણ ને ઉર્વ-

શીના પુત્ર છે.

વાલ્મીકિ=એ નામના ઋ-

ષિ; રામાયણના કર્તા

ગુરુછ તો શુદ્ધિમાન અને

કોઈ એ પાતેન એક

જ રીતે શીખવે છે,

તે ગુણીને સમજવાની

શક્તિ આપતા નથી;

તેમજ કોઈની કોઈ દિ-

વસ ઓછી પણ કરતા

મર્યાદા તોપણ પરિચુમે

મોટા ફર જરૂર નજરે

પડે છે. જેમ સ્વચ્છ

મણિમાં જેવું સારું પ્ર-

તિબંબ પડે છે, તેવું

ડીકરામાં પડતું નથી

(મતલબ કે શુદ્ધિમાન

અને જડમાં મોટા ફર

નજરે પડે છે.)

વજ્રથી પણ ધસા કઢણ

અને કૂલથી પણ ધણા

કોમળ એવા મહા પુરુ-

ષના મનને અહાં કોણ

જાણી શકે? (મતલબ

કે કોઈ જાણી શકે નહિ)

પાઠ પર

પંચાંગ=ટીપણ; જેમાંથી

તિથિ, વાર, તારીખ

નક્ષત્ર, યોગ, કરણ,

વગેરે માલમ પડે છે તે

શક=વર્ષ; સાલ

વિક્રમ=હળું નવો પરમાર

વંશનો રોગ

ગ્રાહિવાહન=પૈડા નગ-

રીનો રાગ

વીજરીસાલ=મહાં મદ પે-

ગળર મડકથી મદીતે

જતા રહ્યા ત્યારથી ગ-
ણતું મુસલમાની વર્ષ
પારસી સાલ=યજદેજર-
દી વર્ષ

સંવત=વય
પૈઠ્યુ=ગોદાવરી નદીને
કાંઠે શહેર છે.

વેનાળ=મૂતની એક
જાત; પિશાયનો રાગ

અભિષેક=નવા રાજાને
ગાદીએ બેસાડતી વેળા
દૂધ પાણી વગેરેની
ધારા મંત્રો બોલીને
કરવામાં આવે છે તે

પાઠ ૫૨

સદાકાળ=કેશમાં
રસ્મું=ગીલીટ ચઢાવ્યું
લહેર=ખુશારી

ભંગડ=ભાંગ પીનાર
અંકડીસ; ચીડ
ભાભો=એક શબ્દ, વાંસ
ની અંદર બેસાડેલું

લોહાતું ફળું
જૂમરાણુ=ખુમાટા

ઢાલ=અથાવ કરનાર
ઢાંકણા જેવું હથિયાર

નાદાની=એવકુશી
વંશપરંપરા=પેઢીધરપેઢી

તરછોડી=ચિકારી
પરાણુ=ખળાતકારે

ફલીત=કારણ; પુરાવા
પાઠ ૫૩

ખારોટ=માટની એક
જાત

પસાયતું=ઈનામમાં આ-
પેલી જમીન

ઉર્મિ=ઉમંગ; એકાએક
જે ઈચ્છા થઈ આવે તે

સંવાદ=સવાલ જવાબ;
વાહવિવાદ

ભોજ સમોવડ બૂપ=

ભોજ રાજા જેવો
મોટા (વિદ્યો તેજક)

સમોવડ=સરખો
ઉત્તેજન=આશ્રય

ઉર્દુ=મુસલમાનની
સિંહાસનખત્રીસી=ખત્રી-
સ પુતળીઓએ કહેલી
વાત

કડી=કવિતામાંનો ચાર
ચાર અથવા બીજાએ
ચરણનો ભાગ

કથે=કહે
મુકામોતેરી=પોપટ કાંદ-
લી ૭૨ વારતા

બધાથી સમજી શકાય
તેવી બાપા, કવિતાની વૃક્ષ

ને બધાથી સમજી શકાય
તેવી વાત, વિવેક અને

શિખામણ કહે તેજ
એક કવિ માણસ છે.

રંજન=ખૂશ
રસ=લહેજત

પરદુખખંજન=(પરત-
દુઃખખંજન) પારકાનું

દુઃખ દૂર કરનાર
કાપા=છ ચરણની

કવિતા

પાઠ ૫૫

પ્રતિષ્ઠા=આખર; મોટાદ
મહાજન=મોટા માણસ;
લોકનાં ટોળાં

ડાઘુ=ખાળવા જનાર;
સ્મશાને જતા માણસ
રાજદાર=રાજ કચેરી
સંભાળણુ=વાતચીત;
વાદવિવાદ
વિવાદ=સામાસામા સ-
વાલ જવાબ.

સતપુરુષ=સારા માણસ
મામ ભેગા કડં=ગામમાં
દાખલ કડં.

દીર્ઘસૂત્રી=કામમાં ઢીલ
કરનાર માણસ; લાં-
બા તાંતણાવાળી;
સુતરફેણી

વાંકવાળી=ગુણમાં આડી
આકારમાં વાંકી

આચમન=જમણી હથે-
લીમાં થોડું પાણી
લઈ પી જવું તે.

ભણ્યા પણ ગુણ્યા ન-
હિ=વિદ્યા શિખ્યા પણ
અનુભવ કરતાં પણ
આવડ્યો નહિ.

વિદાય કીધા=વળાવ્યા

પાઠ ૫૬

પેગંબર=(પેગામ=સંદે-
શો+અર=લાવનાર)=
ઈશ્વરને ત્યાંનો સંદેશો
લાવનાર.

હજરત=હિચો હરજળને
પરાવનાર મુસલમાનને
ખોલાવવામાં વપરાતો
માન ભરેલો શબ્દ

કરલામ=આસ્થા
મૂર્તિપૂજક=(મૂર્તિ+પૂ-
જક)=મૂર્તિને પૂજનાર

શ્રીમંત=(શ્રી+મંત)=
પૈસાદાર

પ્રેમાળ=(પ્રેમ+આળ=
વાળો)=આપાળુ

પુનર્જન=(પુનર=ખીજી

વાર+જન)=ફરીથી
પરણવું તે.

કાઠપાથાણુ=લાકડા ને
પત્થર

નિયંતા=ચલાવનાર
અનાદિ=(અન=નહિ+

આદિ=શરૂઆત)=જે-
ની શરૂઆત નથી તે
અનંત=(અન+અંત)=
પાર વિનાનો

ખુદા=પરમેશ્વર
પરિપક્વ=પકા; મજબૂત
વહી=જીવ્યાઈલ ફરેસ્તા

ખુદાની તરફથી જે
સંદેશો લાવેલા તે

અનુયાયી=સાથે અથ-
વા પછવાડે ચાલનાર;

સેવક; શિષ્ય
તુચ્છકારી=ધિક્કારી

મહનશીલતા=સૌંતતા
મદુપદેશ=(મિસદ+ઉપદેશ)

=સારી શિખામણ.
વજનદાર=વજનવાળો.

અએસર=(અઅ+સર=

જનાર)=મુખી;

આગેવાન

પ્રાસાદિક=કૃપા ભરેલી;
દેવી,

નિષ્કામ=સ્વાર્થ વિનાનો,

ધાર=ઉપાય

પ્રપચ=કાવતરું

નિરૂપાયે=નાઈલાગે,

શસ્ત્ર હથિયાર

પર્યંત=મુખી

પ્રસાર=ફેલાવો

ધર્મોપદેશક=ધર્મનો

બેધ કરનાર

સુરાપાન=દાર પીવો તે.

સાનાજિક=સમાજનો

લગતી.

ગિરિઆ=એશિઆઈ

તુર્કસ્તાનના એશિઆ

ગૈનરની દક્ષિણમાં

પ્રાંત છે.

ઈસ્તખુલ=દુરોપી તુર્ક-

સ્તાનની રાજધાનીનું

શહેર છે.

જાહોજલાલી=આબાદી

દક્ષિણગુર=પક્ષમાં ના-

શ થાય એવો; નાશવંત

કુરાન=મુસલમાની ધર્મ

પુસ્તક; મહંમદ પેગં-

બર સાહેબની આસા

અને વચ્ચેના સંબંધનું

પુસ્તક.

સનાહિ=હા. સ

૫૭૧, ૬૦૮, ૬૨૨ને

૬૩૨ માં શું બનાવ

બન્યો? પેગંબર સાહેબ

ને મક્કાથી મદીને જા

વાનું કારણ શું? મહં

મદ પેગંબર સાહેબે કંઈ

ધર્મ ચલાવ્યો એ ધર્મ

માનનારા દુનિયામાં

હાલ કેટલા માણસ છે?

મહંમદ પેગંબર સા-

હેબે શું ઉપદેશ કીધો?

અરબસ્તાન, ઈરાન,

રૂપેન, મક્કા, મદીના.

ઈસ્તખુલ, અસરા, ન-

કશામાં બતાવો.

પાઠ ૫૭.

અહણુ કરવું=સ્વીકારવું

પાળવું.

દસ્તુર=મોબેદના ગોર

અહુરમઝદ પારસી ધર્મ

પુસ્તકમાં કહેલા પૃ-

થ્વીના પેદા કરનાર

અને પાલન કરનારનું

નામ

કસ્તી=પારસીની જનોઈ

સદરો દુટ્ટી બાંહેબ

મોટું પહેરણું

ધૂપ=તુમંધી ધુમાડો

અપણુ=આપી દેવું તે;

બાળિદાન

લગ્નવિધિ=લગ્નક્રિયા

અગિઆરી=(સંસ્કૃત

અમન્યાગાર ઉપરથી)

(અગ્નિ=દેવતાનું આગાર

=સ્થળ)=પારસીઓના

આતશ બેહેરાન પૂજા

વાળી જગા; પારસી	પાનપત નામથી ઝો	તુ=ઠકારી=ધિકારી
ઝોનું દેવળ; (ઝમા	જખાય છે)	મંગ=જખરી લગાઈ
પવિત્ર અગ્નિ એટલે	શાણેશ્વર=જમના નદીપર	જખતર=ચોડાની જગા
આતશ રાખે છે)	પંજવમાં શહેર છે.	વાળો અંગરખો
મોખેદ=પારસીઓનો	મંગાણુ=તૂટ; નાસનાસ	હેવાલ=વૃત્તાંત; વ્યાન
ગોર; અધ્યાસ.	મિટ્ટી દાણાદાણ=તદન	આશ્રિત=આસરો મેળ
સવાલ-પારસીનો	પાયમાલી	વી રહેનાર
મળ દેશ કયો? શા માટે	મિટ્ટી દાણાદાણ કરી	શબ્દવેચ=શબ્દ દયાથી
ધરાન હોડવું પડ્યું?	નાખી=તદન પાયમાલ	આપે છે તે પારખી
દીવખંડરથી પારસીઓ	કરી નાખ્યાં; ઘણીજ	નિશાન તાકીને છોડ
ક્યાં ક્યાં ગયા? પાર-	નહોતી દુઃખદાયક સ્થિ	વાગાં આવે છે તે.
સીઓનો ધર્મસમજવો.	તિમાં આપ્યો	સવાલ-મહમદ ગીઝની
પારસીઓનું જત્રાનું	ઘવાયો=ઘાયલ થયો.	ક્યાંનો પાદશાહ? એણે
હેકાણું ક્યાં છે?	લાહોર=રાવી નદી પર	હિંદુપર દેટલી સ્વારી
પાઠ ૫૮	પંજવનું મુખ્ય શહેર	કરી? સ્વારી કરવાનો
ગીઝતી=અફઘાનિસ્તાન	છે. (એના પોતે)	હેતુ શું હતો? મૃત્યુગળને
નનું મુખ્ય શહેર	ગવનર મહેલ	એ ગખાયો. ઇ. સ.
ટકકર લેવાને=પામે	મનમાં ખટક્યા કરતી=	૧૯૧૧ ને ૧૯૧૩ માં
થવાનો	મનમાંથી ભુલાતી તહિ	શું મનાવ બન્યો? મહ-
વીર=યોદ્ધો	વારંવાર વાદ આપતી.	મદ ધોરીએ હિંદુ-
હર્ષ=ખીજે નામે; અથવા	હરણ કરવું=મળાતકારે	સ્તાનપર સ્વારી કરી ત્યારે
પાણીપત=કુશિન (હાલ)	લઈ લેવું	રજપુતોના ક્યાં ક્યાં
ત્યાં નાનું ગામ છે તે	મેદીલ=નાનુશ	મુખ્ય રાખ્યો હતો?

પાઠ ૫૯

જડ=મૂળ

યશસ્વી=કીર્તિમંત; ના-
માંકિત

મેશક=(મે+શક)=નકી

તેજસ્વી=પ્રકાશીત

હેજાનગતિ=દુઃખ

લખાણુ=ભેખ; દસ્તાવેજ

તમાળી=સરકારે ખેડુતોને

ધીરેલાં નાણાં

દસ્તાવેજ=ભેખ; લખાણુ

અધે=પાણીનું રોકાણુ ક-

રવાને આપેલા પુસ્તા

મહેસા=પાઠશાળા; વિ-

દાલય

સરાઓ=વટેમાર્ગુઓને

હિતરવાની ધર્મશાળાઓ

પડનર=પડી રહેલી

ખેદાણુ=ખેતી

ખીનરોજગારી=(ખીન=

વિના+રોજગાર+ધ)

નિરધર્મી

દયાળાવ=રહેમ દીલી;

દયાળી લામણી

કનડોતો=હેરાન કરતો

કામેલ=હોશિયાર; પ્રવીણ

સવાલ-તથલખ વંશ

ક્યાંથી ક્યાં સુધી કેટલા

વર્ષ આદ્યો? ફિરોજશા-

હની મા રજપુતાણી હતી

છતાં મુસલમાન સાથે

પરણવાનું શા માટે કયુલ

કયું? ફિરોજશાહનાં લો-

કાપયોગી કામ ગણાવો.

પાઠ ૬૦

તૈમુર=સમરકંદનો મો-

ગલ બાદશાહ

પક્ષ=તરફથી

ખુનરેણુ=કતલ

સમરકંદ=શિયાઈ તા-

ર્તરીમાં શહેર છે (એ

માં તૈમુરની કબર છે)

અસ્તવ્યસ્ત=છિન્ન બિન્ન

અતિશયોક્તિ=હોય તેના

કરતાં અતિશય વધા-

રિતે ને રહેવું તે

દરમિઆન-અરસામાં

વચમાંના વખતમાં

કૂચકરવી=લસકરનો મુકા-

મ ઉઠાવી આગળ જવું

ભારત=આગ્રા ને અયો-

ધ્યાના સંયુક્ત પ્રાંતમાં

લસકરી ડાવણીનું શહેર

છે

હરદ્વાર=ગંગા નદીપર

જાત્રાનું ધામ છે.

અરાન્ય=(અ+રાન્ય)=

અધેર; રાજા વગર

સવાલ-ઇ.સ. ૧૩૬૫

ને ૧૩૯૮માં શું બનાવ

બન્યો ? તૈમુરની ટુંક

હકીકત કહો

પાઠ ૬૧

મુદ્દનીતિ=સડાઈ કરવા-

ની રીત

રાજનીતિ=રાજ ચલા-

વવાની રીત

અકબર=આબરના દીકરો

હુમ્મયુનો પુત્ર (એનો જન્મ ઉમરકોટમાં ઇ. સ. ૧૫૪૨માં થયો હતો.)	મહેસુલખાતું=જમાવધી ખાતું આઈન અકબરી=અક- બરના કાયદાનું પુસ્તક અખુલજગલ=અકબરનો બડો પ્રધાન વિધવાવિવાહ=પુનર્લગ્ન થાળે પડ્યું=શાંત પડ્યું; અધેર મટ્યું. અનુપમ=જો બીજા કોઈ- ની સાથે સરખાવી ન શકાય તે; સર્વોત્તમ મીર અદલ=મુખ્ય ન્યા- યાધીશ. કાજ=કુરાન પ્રમાણે ઇન્સા ફ કરનાર. સવાલ=અકબરની કા- ફિંદાનું વર્ણન કરો. અ- કબરે કયા કયા પ્રાંતો જી- ત્યા? અકબરે કયા કયા મુદ્દારા હામલ કર્યા? પાઠ ફર. હલદીવાટ=અરવલી પ-	વંતનું મેદાન. તુફ=મુસલમાનની એક ગત મેટો=મેળાપ; મુલાકાત દેહરક્ષક=શરીરનું રક્ષણ કરનાર વારસ=મરણ પછીનો હકદાર ઉન્મત્ત=તોફાની કતલ=કાપાકાપી જખમ=ઘા એકઝ=એકઠા અણીની વખત=મારીક વખત જમાવ=મીડ;ટોળું દાખવી=ખતાવી ગ્વાલિઅર=મધ્ય હિંદ એજન્સિમાં સિંધીઆ- ની રાજધાનીનું શહેર છે. પદમલ=(પદ+મલ)=ગા- દી પરથી ઉડાડી મૂકેલો રથુમ્મિ=લગાઈની જગ્યા
--	---	---

સર્વત્ર=અધે
તંબ=ધોડાનો અંધ
પુંછ ફરી=પાછળ ફરી
ચંચુનરો=ચોતરો
સ્વામીભક્તિ=ધણીપર
પ્રેમભાવ

સવાલ-પ્રતાપની મ-
હાદુરીનું વર્ણન કરો

પાઠ ૬૩

સરટામસરો=જહાંગી-
રના રાજ્યમાં ઈલાકા-
થી આવેલા બકીલ
હુસૈની=મરજી મુરજી
જહાંગીર=(જહાં=દુનિ-
યા+ગીર=જીતનાર)=
દુનિયા જીતનાર
કાલકરાર=મરતખરા;
કરાવ
હેવાલ=ટુનાંત; ખ્યાન
આગતાસ્વાગતા=પરેખા
આકરી
જડતી=તપાસ
માનમરતખો=આખર

અને મોટાઈ
ગણુના=ગણુનરી
ખરાનપુર=લાપી નદીને
કાંઈ મુસલમાની વ-
સ્તીનું શહેર છે.
(અહીંનાં શેલાં ને સા-
લ્લા વખણાવ છે.)
ચિલાડ=વાડની જુની
રામઘાનીનું શહેર છે
અજમેર=રજપુસ્તાન
માં શહેર છે
દોઅસ્ત પડી ભાંગવા
માંડયો=ગેરખ દોઅસ્ત
થવા લાગ્યો
મજિરો=કંઠાકટ
ધવગર=પોતીકાવર; બાકા-
ચારો
હુ મરજી=ટોળ રૂપા
સારા અંતેકરખવાળો=
શુદ્ધ મનનો
શોખ=કુચિ
દદ=દરિયાદ
તુલા=એક પાસે પુરુષ

અને બીજે પાસે કીમ-
તી ધાતુ કે જવાહીર
મૂકા તોલ કરવાની
ક્રિયા
કનાતો=તંચુની કપડાની
ભીંત
ખટખટકપટ
તુરજહાં=(તુર=તેજા+
જહાં=દુનિયા)=દુનિ-
યાનું તેજ (એવું નામ
પાવાનું કારણ એ કે
એ ધણીજ ખુબસુરત
દત્તી) જહાંગીરની
બેમમ

કરમાન=હુકમ
સવાલ-સર ટામસરો
ને આજખાવા સર ટા-
મસરોએ જહાંગીરના
રાજ્ય વિષે શું લખ્યું છે?

પાઠ ૬૪

જાહોજહાલી=દમદમો;
આખાદી
મયુરાસન=મયુર=મેર

નઆસન=એક)=મો-	દિવાની=સેણદેણ સંબંધી	તાજમહેલ=મહેલનું
રના આકારની એક,	ફાજદારી=ચોરી, ખુન,	નામ છે. (એ મહેલ
તપ્તે હાઉસ એમાં	મારામારી વગેરે સંબંધી	શાહજહાંએ પોતાની
હીરા, માણેક, મોતી	એલચી=ચકીલ	એગમ મુમતાજ એગ-
વગેરે રત્નો જડાવ્યાં	હાજરી=તપાસ	મની યાદગીરી માટે
હતાં તેની કિંમત	તપ્તે તાઉસ=મયૂરાસન	આઆમાં બંધાવ્યો હ-
ટેવર્નિઅર નામના યુ-	ગજ=સોદાનો સળાઓ	તો. એના જેવી સુંદર
રોપી ઝવેરીએ સાડા	ચોપુલીઆં=ચાર ફૂલ	ઈમારત દુનિયામાં
છ કરોડની કરી હતી	ભાયા=તીર રાખવાની	બીજી નથી.)
બવ્ય=મોડું; સુંદર	કોથળીઓ.	વેનિસ=ઈટાલીમાં આ-
રાજચિહ્ન=રાજ તરી-	ઝાહર=ઝૂલતી કોર;	ફિઆટિક સમુદ્રપર
કેની નિશાની	ઝૂલ	બંધર છે.

સવાલ—શાહજહાંને ઓળખાવો, ટેવર્નિઅરે શાહજહાં પાદ-
શાહની જાહોજલાલીનું વર્ણન કર્યું છે તે પરથી આપણને શું જ્ઞાન
થાય છે? મયૂરાસન અને તાજમહેલ વિષે જે જાણતા હો તે લખો
મયૂરાસન કોણ લૂટી ગયું?

પાઠ ૬૫

શિવાજી=મરાઠી રાજ્યનો	ઔરંગઝેબ=શાહજહાં-	ધકકો=હાનિ; નુકસાન
સ્થાપનાર (એ શાહજી	નો ત્રીજો પુત્ર; આ-	પ્રસંગ=સંબંધ; ઓળ-
એકસેનો પુત્ર થાય	લમગીર.	ખાણ
એનો જન્મ પુના પાસે	ઝનુન=જુસ્સો; આવેશ	વિજાપુર=દક્ષિણ મહા-
ના જુબર મામમાં	વિષમ=હિલ્લાં; નદારાં;	રાષ્ટ્ર પ્રાંતમાં શહેર છે.
૧૬૨૭માં થયો હતો.)	કહ્યું.	સામેલ=દાખલ
	ક્રમક્રમદ્વય; આશરો	રસ=દિમંગ; મઝા

કેડો=મળોજ	બાબુલ=દરવાજો	ખરો માનનાર.
કુટકારો=કુટકો	બાબુલમક્કે=મકકોનો	નગરકેદ=આસનકેદ
હિલ્કા=હલ્કા; મરજી	દરવાજો; મુરત	કટો=ખરો
અહમદનગર=મહારાષ્ટ્ર	ચુસ્ત=આગ્રહથી વળગી	અણુવિશ્વાસ=અપતીજ
માંસીના નદીપર શહેરછે	રહેનાર	મંત્રી મંડળ=પ્રધાન
હાપો મારી=હલ્લો કરી	સર કર્યા=તાબે કર્યા	મંડળ
કિલ્લેદારો=કિલ્લાની ચો.	ધર્માંધ=(ધર્મ+અંધ)	નિષ્ઠા=આસ્થા; શ્રદ્ધા
કી કરનારાઓ	=પરધર્મની નિંદા કર-	વિગ્રહ=લડાઈ; ઝગડો
વિંટિ=સલાહનું કહેણ	નાર; પોતાનો ધર્મ	

સવાલ—મરેડી રાજ્ય સ્થાપનાર કોણ ? શિવાજી દિલ્હીથી કેવી યુક્તિ કરી નાસી ગયો ? શિવાજીનું ટુંક વૃત્તાંત લખો ?

પાઠ ૬૬.

ધન=નફર	ગતિશક્તિ	દુરખીન=આંધ્રેની વચ્ચે
શોષ=તપાસ; ખોળ	ધરી=પૃથ્વીના મધ્ય ખિં	જોવાનું કાચુંનું ચંત્ર.
ઉપગ્રહ-મુખ્ય ગ્રહની	દુમાં ચમકે ઉત્તર દ-	સૂર્યમાળા=સૂર્ય, નાના
આસપાસ ફરનારો	ક્ષિણ જે કલ્પિત રેખા	મોટા ગ્રહો, તેમના
નાનો ગ્રહ	જાય છે તે	ચંદ્રો, ખરતા તારા
નરી=એકલી; ખુલી	કક્ષા=ગ્રહોને સૂર્યની આ	અને ધ્રુમકેતુઓ મળી
	સપાસ ફરવાનો માર્ગ.	ચમ્પેલું મંડળ

સવાલ—સૂર્યની આસપાસ કોણ કોણ ફરે છે ? સૂર્યમાં કેટલી ગરમી છે ? સૂર્ય જે પદાર્થોને ગરમી તથા તેજ આપે છે તે પદાર્થો કેવાં રૂપનાં હોય છે ? ગ્રહ એટલે શું ? ગ્રહ શાથી શાથી ઝાળખાય છે ? બધા મળી મુખ્ય ગ્રહો કેટલા છે અને તે કયા કયા ? સૂર્યથી કાણ પાસે તેમજ બહોળ આંધ્રે કયો ગ્રહ છે ?

સૂર્યથી પૃથ્વી કેટલી દૂર છે ? દુરળીનની મદદથી ક્યા અહો
 શોધી કાઢ્યા છે ? ક્યા અહનું તેજ વધારે છે ? ક્યા ક્યા અહોને
 ચંદ્રો છે અને તે કેટકેટલા છે ? બધા અહોમાં સૌથી મોટો તેમ
 સૌથી નાનો અહ કયો છે ? મુખ્ય અહ સિવાય બીજા નાના કેટલા
 અહો છે અને તેઓ ક્યા છે ? અહોને કેટલી ગતિ છે અને તે
 કઈ કઈ ? અહો કઈ દિશામાંથી કઈ દિશામાં ફરે છે ? સૂર્યની
 આસપાસ અહને ફરવાના માર્ગને શું કહે છે ? બુધ અને નેપ્ચ્યુન
 કોની આસપાસ ફરે છે ? અહો તથા ચંદ્રોને પોતાનું તેજ છે કે
 નહિ ? અને નહિ તો શાથી પ્રકાશ છે ? કલકત્તાના સંચલસ્થાનમાં
 કેવા તારા રાખ્યા છે ? ખરતા તારા કોની આસપાસ ફરે છે ?
 બુમકેતુ કોની આસપાસ ફરે છે ? તેમનો ફરવાનો કાળ કહો.
 સૂર્યમાળા એટલે શું ?

પાઠ ૬૭.	અધેગિર્ણ	ઉપર પૃથ્વી પશ્ચિમથી
ધ્રુવનો તારો=સ્થિર	નક્ષત્ર=તારામંડળ(નક્ષત્ર	પૂર્વ તરફ ફરે છે
તેજનો તારો	રજ છે)	તેનો ઉત્તર દક્ષિણ
તેજસ્વી=પ્રકાશિત	બુમખાં=જથા	એકેકો છેડો
અર્ધદા=૬૬; સીમા	સમર્પિ=સાત તારાનું	આકાશગંગા=રાતે આ-
ક્ષિતિજ=જે ઠેકાણે આ-	મંડળ	કાશમાં પ્રકાશની ઘોળી
કાશ અને પૃથ્વી મળી	લુપ્ધક=અતિ તેજસ્વી	પટ્ટી દેખાય છે તે
ગએલી દેખાય છે તે	તારો	બુમસ=ધ્રુમાડા જેવી
ગોળાધર્મ=(ગોળ+અર્ધ)=	ધ્રુવ=જે કલ્પેલી ધરી	વરાળ

સવાસ—તારા અને અહોનો તફાવત કહો. ક્ષિતિજ એટલે
 શું તે સમજાવો. તારોઓ કઈ દિશામાંથી કઈ દિશામાં જાય છે ?

ધ્રુવ તારા કેટલી જાતના છે ? દક્ષિણ ધ્રુવ તારા આપણને કેમ દેખાતો નથી ? અસલ સોડાએ તારાને ઓળખવા માટે શું કીધું ? ધ્રુવનો તારો શોધી કાઢવાની સહેલી રીત કહો. તારાના વર્ગ શા આધારે પાડ્યા છે ? પહેલા વર્ગમાં અતિ તેજસ્વી તારો કયો છે ? તારાના રંગ કેવા કેવા હોય છે ? નરી આંખે કયા નક્ષત્રો દેખી શકાય છે ? છેક પાસેનો તારો કેટલો દૂર છે ? આકાશગંગા એટલે શું તે સમજાવો.

પાઠ ૬૮.

અક્ષાંશ=વિષુવદ્વૃત્તથી ઉ-
ત્તર કે દક્ષિણમાં કોઈ
જગાનું જે અંતર તે.
રેખાંશ=કોઈ મુકરર
કરેલા રેખાંશવૃત્તથી
પૂર્વ કે પશ્ચિમમાં કોઈ
જગાનું જે અંતર તે
ખિંદુ=ઝીણું ટપકું
પ્રત=નકલ

કલ્પના=અટકળ; ધારણા
વિષુવદ્વૃત્ત=પૃથ્વીના ગો-
ળાપર મધ્યમભાગે જે
પૂર્વ પશ્ચિમ ફરતી
આડી લીટી દોરેલી
હોય છે તે
અક્ષાંશવૃત્ત=વિષુવદ્વૃત્ત થી
સરખે અંતરે ઉત્તર
દક્ષિણમાં જે આડી

લીટીઓ દોરેલી હોય
છે તે.

વર્તુળ=ગોળ.

રેખાંશવૃત્ત=વિષુવદ્વૃત્તને
કાટખુણે છેદીને બંને
ધ્રુવમાં થઈને જાય
એવું મહદ્ વર્તુલ

સવાલ—કોઈ પણ ખિંદુ સપાટીના કયા ભાગમાં છે તે
આકૃતિ કાઢી સમજાવો. નકશામાં આડી ઉભી લીટીઓ શા માટે
દોરેલી હોય છે ? એક નકશા ઉપરથી બીજા પાડવાનો સુખમ ઉપાય
કહો. ગોળાપર નકશો પાડવાની રીત સમજાવો. વિષુવદ્વૃત્ત, અક્ષાંશવૃત્ત,
અક્ષાંશ અને રેખાંશની વ્યાખ્યા આપી સમજાવો. અક્ષાંશ વધારેમાં
વધારે અને ઓછામાં ઓછા કેટલા હોય છે ? અક્ષાંશના પ્રકાર કેટલા

છે અને ક્યા ક્યા ? પૃથ્વીના ગોળા પર અમદાવાદ કયે સ્થળે છે એ નક્કી કરવામાં કંઈ કંઈ બાબતો જાણવી જોઈએ ? રેખાંશ અને રેખાંશવૃત્તની વ્યાખ્યા કહો. રેખાંશ કેટલી જાતના છે તે તે ક્યા ક્યા ? સૂર્યનો પ્રકાશ દર કલાકે કેટલો આગળ વધે છે અને તે તમે સાચી જાણ્યું ? અમદાવાદ અને મુંબઈમાં સૂર્ય કયારે જોગે છે એ આપણે બરાબર જાણતા હોઈએ તો એ બે જગા વચ્ચે કેટલાં રેખાંશનું અંતર છે તે શી રીતે જાણી શકાય ? અક્ષાંશ અને રેખાંશનો ઉપયોગ કહો.

પાઠ ૬૮

ત્રાંસો=તિરકસ

નિયમિત=મુકરર

મોન્સુન=મોસમ

વાવાજોડું=પવનનું

તેજાન

આંધી=જે પવનથી આ-

કાશ ધૂળ વડે છવાઈ

જાય તે પવન

વટોળીઓ=જમરાની

પેડે કુંડાળા ફરતો જો-

રમાં જુલો પવન

વ્યાપારવાયુ=વેપારને

માટે અનુકૂળ આવું

એવો પવન

સવાજી—કુમાડો સીધો ન જતાં ત્રાંસો જાય છે, આગ લાગે ત્યારે પવન છૂટે છે તેનું કારણ શું તે સમજાવો. સૂર્યના તાપથી પવન ઉત્પન્ન થાય છે તે દાખલો આપી સમજાવો. દરીઆ કિનારે રોજ નિયમિત વા કેટલા પ્રકારનો વાય છે ? જમીન તપે છે તેટલું પાણી તપતું નથી તેનું કારણ શું ? સમુદ્ર તરફથી જમીન તરફ અને જમીન તરફથી સમુદ્ર તરફ વા કયે વખતે વાય છે અને તેનું કારણ સમજાવો. વ્યાપારવાયુ વિષવૃત્તથી ઉત્તર તથા દક્ષિણમાં કેટલાં અક્ષાંશ સુધી વાય છે અને તેનું કારણ કહો. મોન્સુન વા ક્યા ક્યા દેસોમાં વાય છે ? હિંદુસ્તાનમાં ધણો તાપ કયારે પડે છે અને તે પડવાનું કારણ સમજાવો. હિંદુસ્તાનમાં વરસાદ ક્યા ખુણા-

માંથી આવે છે અને ખુણામાંથી આવવાનું કારણ કહો. શિઆળામાં
વા કયા ખુણામાંથી વાય છે અને તેનું કારણ સમજાવો. અનેક
જાતના વા ઉત્પન્ન થવાનું કારણ શું ? અને તે વા કયા કયા તે કહો.

પાઠ ૭૦

રંદો=લાકડું સાફ કર-
વાનું હાથયાર
કદ=આકાર

મુરમ=એક જાતના કાં-
કરા; મરડીઆ કાંકરા
રેતાળ=રેતીના પથ્થરની
બનેલી

નદીનું પાત્ર=નદીને વહે

વાનો માર્ગ
બખોલ=ચુકા; ખો

ગેરસપ્પા=કાનડા ગિલ્લા

ના હોનાવર તાલુકામાં

ગામ છે ત્યાંથી ૨૮ મૈલ

છે તે કોડકણી ગામ છે.

પાસે આ ધોધ છે

સારાંશ=(સાર=મતલબ
+અંશ=ભાગ) મુખ્ય

મતલબ

શૂળપાણિ=નર્મદા નદી

પર એ નામની જગા

સવાલ—પૃથ્વીપર કયા કયા રંદા હંમેશાં ફર્યા કરે છે કે

જેથી જમીન ધસાઈ જાય છે ? ખડકનો બૂકો શી રીતે થાય છે

તે સમજાવો. ચુનાના પથ્થર તથા આરસપાહણ જલદીથી શા કારણથી

ધસાઈ જાય છે ? જમીન, ખડક, અને ડુંગરો શાથી ધસાઈ જાય છે ?

રેતાળ, ઘાળી અને રાતી જમીન થવાનું કારણ કહો. મુંબઈ ધણાકામાં

લાલ માટી કયાં ધણી જોવામાં આવે છે ? રેતી શી રીતે બને છે ?

નદીના પાણીમાં જમીન ખોદવાની શક્તિ શા કારણથી વધારે છે ?

મુંબઈ ધણાકામાં કયા કયા પ્રખ્યાત ધોધ છે ? સમુદ્રમાં ખડક શી

રીતે બનતા હશે ?

પાઠ ૭૧

ભૂતળ=દેશની સપાટી,

નદી, નાળાં, પર્વતો

વગેરે સંબંધી હકીકતો

ભૂતળ રચના=દેશની સ-

પાટીની તથા નદી

નાળાં પર્વતો વગેરેની

જે રચના તે

દિમાલય=(દિમ=બરફ+

આલય=રેકાણું)=બર-

ફનું ઠેકાણું

નદ=મોટી નદી

રણુ=રેતીનું મેદાન

ખાળે=અટકાવે

અટકાવ=રોકાણ

સમઘાતી=સજીવી; મધ્યમ	કઠાવર=શરીરે પુષ્ટ	કમજોર=નબળા
સર; ધણી ગરમ તેમજ	બિનાશ=ભેજ; શરદી	ખાનપાન=ખોરાક ને
ધણી ઠંડી નહિ એવી	કસરીઆ=કરકસરથી	પાણી
માફસર=જોષએ તેવી	કામ કરનાર	નળિએરી=નળિઆના
સાહસિક=હિંમતવાન	કસ=રસ	પ્રમાણુ=માપ

સવાલ—હિંદુસ્તાનની લંબાઈ પહોળાઈ ક્યાંથી ક્યાં સુધી ફેટલી છે ? દુનિયામાં સૌથી ઉંચો પર્વત કયો છે ? હિમાલય નામ પડવાનું કારણ શું ? હિંદુસ્તાનમાં ઉંચા પર્વતોની હાર ગણાવો. હિંદુસ્તાનમાં મોટામાં મોટી નદી, રણ અને જંગલો ક્યાં છે અને તે ક્યાં ક્યાં છે ? હિંદુસ્તાનમાં તાપ વધારે પડવાનું કારણ કહો. ઉત્તરના ઠંડા ને સૂકા પવનને કોણુ અટકાવે છે ? દક્ષિણના ગરમ અને ભેજવાળા પવનને એવો અટકાવ છે કે નહિ ? કોકણમાં વરસાદ વધારે અને ઘાટની પેલી તરફ ઓછો થવાનું કારણ શું ? ગરમી ક્યાં ઓછી લાગે ? કોઈપણ પ્રદેશની હવા જાણવા માટે કયા ચાર કારણો ધ્યાનમાં રાખવાં ? ગુજરાતના દક્ષિણ ભાગની હવા તથા તેની લોકો પર કેવી અસર છે તે કહો. ઉત્તર ગુજરાત, સિંધ અને રજપુતસ્તાનની હવા તથા તેની લોકો પર અસર કહો. પશ્ચિમઘાટ, મદ્રાસ ઇલાકો, પ્રગણા પ્રાંત, મધ્યહિંદ અને પંજાબની ભૂતળ રચના તથા તેની લોકો પર શી અસર છે તે કહો. જુદા જુદા ભાગોની હવા જુદી જુદી છે તેથી ત્યાંનાં લોકોમાં શી બાબતમાં ફેર છે તે કહો અને તે ફેરફાર ગણાવો.

માફ ૭૭	વાના	લોહાની સડક=રેલવે
વહુવારના=આવવા જ	અમલબંસતા; રાજ	ચવર્તર જનરલ=ગવ.

નૌરોનો ઉપરી	પ્રાંતનું મુખ્ય શહેર	આવેલું છે.)
ખુલો મુકાબેલો છે=૫	(એ મોટું લશ્કરી	અનુક્રમે=એક પછી એક
પરાસમાં આવે છે	અને વેપારી મથક	દર=માવ
પેશાવર=વાયવ્ય સરહદ	જેગર બાટને નાકે	ઉપલાણે=ઉપરની બા-
		જુએ

સવાલ—હિંદુસ્તાનમાં વહેવારના મુખ્ય કેટલા રસ્તા છે અને તે કયા કયા? કઈ કઈ મોટી કેટલી સડકો કયાંથી નીકળી કયા મોટાં શહેરોમાં થઈ જાય છે તે કહો. હિંદુસ્તાનમાં લોકોની સડક કયા સનમાં નંખાઈ અને તે વખતે ગવર્નર જનરલ કોણ હતા અને તે કયાંથી કયાં સુધી નંખાઈ? હાલ કેટલા મેલની રેલવે બંધાઈ છે? મુંબઈથી પેશાવર, દિલ્હી અને મદ્રાસ કેટલા દૂર છે? આગગાડીને રસ્તે ઉપલા શહેરોમાં જતાં કેટલા દિવસ લાગે? સાદી સડકની મુસાફરી કરતાં આગગાડીની મુસાફરીમાં શા શા ફાવેલ છે તે કહો. હિંદુસ્તાનના પશ્ચિમ તથા પૂર્વ કિનારાનાં મોટાં બંદરો ગણાવો. કરાંચી અને રંગુન વચ્ચે સમુદ્ર વાટે કેટલા મેલનું અંતર છે? હિંદુસ્તાનની કઈ કઈ મોટી નદીઓમાં આગખોટ તથા વહાણો જઈ શકે છે? ગંગા નદીમાં કયાં સુધી આગખોટ તથા વહાણો જઈ શકે છે? કોચીન, ત્રાવણકોર અને મલબાર કાંડાની યડમાં કેવાં સરોવર છે?

પાઠ ૭૩	નમસ્કાર=પ્રણામ	ઉતારવા માટે બાંધેલો
પરમસ્નેહી=બહુજી	વિશેષ=ખીલ્લું; વધારામાં	લાકડાનો ઘાટ
પ્રીતિવાળા	સુખરૂપ=સુખકુશળ	વેરાન=ઉપર; વસ્તી
રા. રા. જરાજમાન રા-	જહાગીર=મોટાં વહાણો	વગરનો
જેશ્રી	ડકડો=માલ ચઢાવવા	કાથો=નાણાંએરની જાલ

માંડવી=કચ્છ પ્રાંતમાં
બંદર છે (અહીંઆ
દીવાદાંડી છે)

પોરબંદર=મુદ્રામાપુરી;
કાઠિઆવાડમાં બંદર છે
પ્રસિદ્ધ=ખાણીતા

આયાત=પરદેશથી આ-

વતો માલ
નિકાસ=ખીજો દેશ જતો
માલ
ગણુનરી=હિસાબ
ઉચ્છપાયલ=આપ લે
વટાવી=ઓળંગી

અનુકૂળ=માફક

પોર્ટુગલ=યુરોપખંડની

પશ્ચિમમાં દેશ છે.
ધમારતી કાટ=ધમારત
બાંધવામાં લાપરવામાં
આવતું લાકડું
કોચીન=મદ્રાસ ઇલાકામાં
દેશી રાજ્ય છે.

મિતિ=તિથિ

સવાલ—કરાંચી, માંડવી, પોરબંદર, મુંબઈ, રત્નાગીરી, ગોવા,
કારવાડ, માંગલોર અને કોચીન એ શું છે અને ક્યાં છે અને
ત્યાંથી કયો કયો માલ આયાત તથા નિકાસ થાય છે તે કહો.
કરાંચીથી કાલંબો જતાં રસ્તે ક્યાં ક્યાં બંદરો આવે છે તે
અનુક્રમે ગણાવો.

પાઠ ૭૪

રંગુન=બ્રહ્મદેશનું મુખ્ય
શહેર છે.

અર્થે=વાસ્તે; માટે

સિંહનાએ નામનું ઝાડ

છે એની ઢાલમાંથી

કિવનાઇન બનાવે છે.

માફક=અનુકૂળ

ખાણ=ખાટો

પોર્ટુગીઝ=મદ્રાસ ઇલા-

કામાં ફ્રેંચની રાજધાની

નું શહેર છે.

કમાવેલાં=પકવેલાં

જાજર=ધણો ઉડો નહિ તે

તેગાપટ્ટણુ } =મદ્રાસ

મહાલીપટ્ટણુ } ઇલાકા-

ચિન્નગાપટ્ટણુ } માં કોરો

મંડળ કાંડાપર બંદર છે.

મંજમ=મદ્રાસ ઇલાકામાં

બંદર

લાકુ=નદીના કાંઠેની

રેતાળ જમીન

ચિતેગામ } =બ્રહ્મ
આકઆખ }

દેશના પશ્ચિમ કિનારા

પર બંદર છે.

ખનીજ તેલ=જમીનમાં-

થી નીકળતું તેલ;

કેરોસીન તેલ

ચિસ્કા=મદ્રાસ ઇલાકામાં

ખારા પાણીનું સરોવર

છે

તેજુ=માલની ધણી

આવળ થાય તે

સંવાદ—કોલોનેમાં બધા દેશોની આગળોટા શા માટે આવતી હશે ? કોલોનેનો આયાત તથા નિકાસ માલ કહો. પોંડેચરી કોને તાબે છે અને તેમાં શેનાં કારખાનાં છે ? મહલીપટ્ટણનો નિકાસ માલ કહો. વિન્નગાપટ્ટણથી કયો કયો માલ નિકાસ તથા આયાત થાય છે ? ચિલ્કા શું છે, ક્યાં છે અને શાને માટે પ્રખ્યાત છે ? કલકત્તા કઈ નદીના કાંઠાપર છે અને તે શાને માટે પ્રખ્યાત છે ? કલકત્તા નામ પડવાનું કારણ શું ? ચિતેગામ અને અકિઆળ બંદર ક્યાં છે અને ત્યાંથી કયો કયો માલ નિકાસ તથા આયાત થાય છે ? તથા શું વધારે પાકે છે ? એની હવા કોના જેવી છે ? રંગુન ક્યાં છે, શું છે અને અહીંથી કયો માલ નિકાસ થાય છે.

પાઠ ૭૫

વહીવટ=કારભાર

સંસ્થાન=દેશી રાજનું

રાજ્ય

ક્ષેત્રફળ=લંબાઈ પહો-

ળાઈનો ગુણકાર

પ્રતિનિધિ=પ્રતિનિધિ બદલે નીમણુક=ગોડવણ

કામ કરવાને નિમાયલો

અધિકારી; એન્ટ; હસ્તક=તાબ; કાથમાં

મુખત્યાર

સેક્રેટરી=કારભારી

સંયુક્ત=જોડાયેલા

હાઇકોર્ટ=મોટી અદાલત

મંજુરી=પરવાનગી

ઈંડીઆ એફિસ=હિંદ

ની કચેરી

વાઈસરોય=રાજનને બદલે

નીમાયલો અધિકારી

સંવાદ—હિંદુસ્તાનમાં નાનાં મોટાં સંસ્થાનો કેટલાં છે ?

બ્રિટિશ હિંદુસ્તાનના પ્રાંતો શા માટે ક્યાં છે. બ્રિટિશ હિંદુસ્તાનના પ્રાંતોનાં નામ દો. સર્વથી મોટું દેશીરાજ્યો ગણાવો. હિંદુસ્તાનનો મુખ્ય આધિકારી કોણ અને તેની નીમણુક કોણ કરે છે વાઈસરોયને મદદ કરનારી સભામાં કેટલા સભાસદો હોય છે ? અને દરેક સભાસદો કયા કયા ખાતાપર દેખરેખ રાખે છે ? કયા કયા કામપર એવર્નર જનરલ પોતે દેખરેખ રાખે છે ? દરેક ખાતાનું કામ કરવા માટે કયો

અધિકારી નિમેષો છે અને તે કોના તાબામાં રહી કામ કરે છે ? ગવર્નરો, મેજિસ્ટ્રેટ ગવર્નરો, મુખ્ય કમિશનરો, અને રેસિડેન્ટ પ્રિટિશ હિંદુસ્તાનના કયા કયા ભાગ પર છે ? મુખ્ય કમિશનરો અને કમિશનરોને કંઈ સત્તા નથી ? શહેનશાહના પ્રધાનની સત્તા નીચે કયાં કયાં કામો છે ? હિંદના વજીરની ઓફિસ કયાં છે અને તે ઓફિસને શું કહે છે.

પાંચમી થોપલી ભાગ ૩ જા ના અર્થ.

પાઠ ૭૬

વાતાવરણ = (વાત = વા
આવરણ = ઢાંકણ) પૃથ્વી-
ની આજુબાજુ વીંટા-
યસો વા
મળે નહિ ઉતરે = મગ-
જમાં નહિ હસે
પરપોટા = પાણીમાં વાને
લીધે જીડી આવતા પુકા

અવકાશ = ખાલી જગા;
માર્મ
વાયુશીપક = વા જેથી
મેનાર
સિદ્ધ = સાબિત; નકકી
દળ = કદ; જડાર્થ
ટન = મુંબઈનો ૮૦ મણ
૨૦ હંદ્રવેટ
હામ = વાસણ

અવસ્થા = સ્થિતિ; હાલત
પ્રાણવાયુ = ઓક્સિજન
કોલબ્યાસ = કોલસામાંથી
નીકળતો વાયુ
કાર્બોનિક એસિડ બ્યાસ =
કાર્બોન અને ઓક્સિ-
જન મળવાથી થયેલો
વાયુ (એ ઝેરી છે.)

સુવાસ—હવા વિષે શું જાણો છો ? વાતાવરણ એટલે શું તે સમજાવો. ખાલી વાસણમાં શું હોય છે ? હવા હોય તો તે સાબિત કરી બતાવો. હવામાં ભાર છે એ વાત સાચી સાબિત કરી શકશો ? આપણા દરેકના માથા પર વાતાવરણનો કેટલો ભાર

છે અને એટલો ભાર છે તોપણ આપણે કુંદાઈ જતા નથી તેનું કારણ શું ? હવા કેવો પદાર્થ કહેવાય ? હવા ધન નથી તેમજ પ્રવાહી નથી તે સમજવો. હવામાં મુખ્ય કયા કયા બે વા છે ? દીવો દેવતા બળવાને અને શ્વાસ લેવાને કયો વા ઉપયોગી છે ? ઓકિસજન બે વધારે ઉપયોગી છે તો તેમાં બીજો વાયુ શા માટે ભેળ્યો છે ? કાલગ્યાસ એટલે શું અને તે શી રીતે ઉત્પન્ન કરી શકાય ?

પાઠ ૭૭

અતુરપ=આત્મેદુઃખ; નક-
લે નકલ

અડખે પડખે=આગુ-
બાગુમાં

ખુંદી વળ્યો=ફરી વળ્યો

પડધો=સામે અવાજ

ધોર=અવાજ; ધ્વનિ

પડધમ=એક વાજન

પ્રતિધ્વનિ=(પ્રતિ+

ધ્વનિ)=સામે અવાજ;

પડધો

ધડો=દાખલો

તોછડાઈ=હલકાઈ;

અવિવેક

સમ્યતા=સત્યકાઈ;

વિવેક

જડ=નિર્જન

અદ્ય=માન; વિવેક

સવાલ—પડધો એટલે શું ? પડધો શી રીતે થાય છે તે પ્રયોગથી સમજવો. પડધા ઉપરથી આપણે શું શિખામણ લેવી ?

પાઠ ૭૭ મો દોહરો

દુનિયામાં જડ વસ્તુ પણ આત્મેદુઃખ જવાગ આપે છે, કે ગરીબ હોય અથવા રાજા હોય તોપણ તેઓ જેવું બોલે તેવુંજ સાંભળે.

પાઠ ૭૮

જુનાજમાનનો=અસલી

વિચારનો

ગોળી=વહાણને લાંગર-

વાની જગા; ખાંધેલી

ખાડી

અગત્ય=તાજુબ

અમર=ખીજાર; જડુ

કાળું પેટાત્યમ

તરંગ=તરફ

અનિદ્રા=અર જાંઘ

વિચિત્ર=નવાઈ જેવી

ખીજોયુગ=ત્રેતાયુગ (યુગ)	હાંદી લઈ=મંધ કરી	કાળાંતરે=વખત જતાં
ચાર છે સત્ત, ત્રેતા,	ટાર=કોલસામાંથી નીકળતો પ્રવાહી ઝામર	ખાણીઆ=ખાણમાં કા-
દાપર, કળિયુગ)		મ કરનાર મંજુર.
ફર્ન=નેતરના જેવો બે	કોલસાવાયુ=કોલઆસ;	ધાડ=આફત.
જવાળી જમીનમાં	જેના દીવા થાય છે	
થતો છોડ	તે આસ	

સવાલ—ખીજ કોલસો શું શું ઉપયોગમાં આવે છે? કોયલા શી રીતે ખન્યા કરે? કોલઆસ શી રીતે ખનાવે છે? ખીજ અને સાધારણ કોયલાનો મુકાબલો કરો.

પાઠ ૯૯.	ચકલી=ચાવી	ગડતી ઝીણી ધાર
ટગર ટગર=એકી ન-	સેર=પાણીની ઉંચે	સવેળા=વેળાસર.
જરે; ધારીને		

સવાલ—લવજમે પુવારો ઉંચે ગોડ છે એ કેવી રીતે છોકરાને સમજાવ્યું તે તમે કહો. પાણીના કયા ગુણને આધારે પુવારો ગોડ છે ?

પાઠ ૮૦.	ગરમીમાપક યંત્ર=ગરમી	પાણી ફરી જાય છે
પારો=એક જાતની	માપવાનું યંત્ર; થર્મો	ધટ=ગડો
સફેદ રંગની પ્રવાહી	મીટર	એકત્ર=એકઠા
ધાતુ એ ઠંડા મુલકમાં	હિમખિંડુ=એ	વિસ્તાર પામે=ફેલાય
ધનરૂપે હોય છે.	ખિંડુપર	આંકા=નિશાન
	પારો આવે ત્યારે	માગ=અવકાશ

સવાલ—પારો શું છે? પાસનું રૂપ કેવું છે? પાણીથી કેટલા ગણો ભારે છે? એક વાસણમાંથી ખીજ વાસણોમાં કયા ગુણને લીધે રેડી શકાય છે? હરકોઈ વસ્તુપર ગરમી અને ઠંડીની શી અસર થાય છે? પાણીને ગરમી અને ઠંડીની એકજ અસર થાય છે

કે જુદી જુદી ? થર્મોમીટરમાં પાણી ન ભરતાં પાણી ભરવાનાં ખાસ કારણ સમજાવો. થર્મોમીટરની કૃત્રિ સમજાવો. થર્મોમીટરમાં પાણી શી રીતે ભરે છે ? હિમખિંદુ ને ઉષ્ણતા પાણીનું ખિંદુ શી રીતે નક્કી કરે છે ? થર્મોમીટર યંત્ર કેટલી જાતના છે ? અને તે ત્રણમાં ફેર શું છે ? તથા એ શું ઉપયોગમાં આવે છે ? (થર્મોમીટર યંત્ર ત્રણ જાતના છે. સેન્ટીગ્રેડ, ફારનહાઇટ, અને રોમર, સેન્ટીગ્રેડમાં • થી ૧૦૦, ફારનહાઇટમાં • થી ૩૨ અને ૩૨ થી ૨૧૨, રોમરમાં • થી ૮૦ અંશ હોય છે. ફારનહાઇટ વધારે ઉપયોગી છે કારણકે હિમખિંદુ કરતાં ઓછી ગરમી એનાથી જાણી શકાય છે)

પાઠ ૮૧.

સ્પષ્ટ=પુરુષ

દીડા=સંચો

પડદો=પડ; આંતરો

કાર્ય=કામ

બંબો=પાણી હંચુ હડા-

ડવાનો સંચો.

લાગ=તક

સવાલ—નીચેની હવાના દબાણથી પાણી નીચે પડતું નથી તે પ્રયોગથી સાબીત કરો. પાણી ભરેલા સીસામાંથી હવા શોષી લઈએ છીએ ત્યારે પાણી શા કારણથી મોંમાં આવે છે તે કહો. ખીચકારી ને બંબાની રચનામાં શું તફાવત છે ?

પાઠ ૮૨.

ઉપયોગ=ચાપર

વાયુભારમાંક યંત્ર=

વાનું દબાણ જાણવાનો

સંચો.

બેચાણરો

પ્રત્યક્ષ=પુરોપજાની

દક્ષિણમાં રેફ છે.

કેલીસાનું; મહેનત

મૂલ્યમયરો

મરીજાનનાહીતમાર

અનુમાનઅનુકૂળ;

ધારણા

પ્રત્યેક(પ્રતિક્રિયા)=

દરેક

સ્તંભકાચિની નળીમાં

પાણીની ઊભી દાંડી

સંજવ=આશા; ભરેલો

મેતલથી=અખર; અનુમાન

સવાલ—હવાના દબાણનો ઉપયોગ બંબાના કામમાં જ થાય છે કે બીજા કોઈ કામમાં થાય છે ? કયા નિયમને આધારે વાયુ-ભારમાપક યંત્રો બનાવ્યાં છે ? વાયુભારમાપક યંત્રની બનાવટ કહો. જેમ ઉંચે જઈએ તેમ હવાનું દબાણ ઓછું થવાનું કારણ કહો. સમુદ્રની સપાટીએ પારો કેટલા ઇંચની ઉંચાઈએ હોય છે ? કેટલા ઝુટની. ઉંચાઈએ પારો એક ઇંચ હેઠે ઉતરે છે ? વાયુભારમાપક યંત્રથી વરસાદ કયારે થશે અથવા તો તોફાન કયારે થશે એ જણાવવાનું કારણ સમજાવો. આપણા હિંદુસ્તાનમાં વાયુભારમાપક યંત્રમાં થતા ફેરફારની નોંધ કયાં રાખવામાં આવે છે ? અને તેથી શો લાભ છે ? પારાનો ઉપયોગ કયા કયા કામમાં થાય છે ? બેરોમિટરમાંનો તમામ પારો નીચે ઉતરી ન પડતાં પારાની સપાટીથી ૨૮ ઇંચની ઉંચાઈએ રહેવાનું કારણ શું ?

પાઠ ૮૩.

એકદળ=દાળ વગરના	ઢાંકણ	શય)=બીજને રહેવાનું
દ્વિદળ=બે દાળવાળાં	વજ્રપત્ર=ફૂલતાં ઢાંકણનાં	ઢેકાણું.
આડકતર=વાંકાંચુંકાં	નાનાં પાંદડાં.	ઢાંડી=ડીઢું
ફૂલમણી=ફૂલના ગોટાનું	લાગુ=બંધ બેસતો	રેસા=તાંતણા
	બીજાશય=(બીજ+આ-	

સવાલ—વનસ્પતિના મુખ્ય કેટલા વર્ગ પાડી શકાય ? અને તે કયા કયા તે દાખલા આપી સમજાવો. ફૂલવાળા વનસ્પતિના કેટલા ભાગ પડે છે અને તે કયા કયા ? એકદળ અને દ્વિદળ વનસ્પતિના બીજાંજ ફેર છે કે બીજા કયામાં ફેર છે ? મૂળ, શરૂ ઉપરથી એકદળનું કે દ્વિદળનું શી રીતે જાણી શકાય ? એકદળ

અને દ્વિદળ વનસ્પતિના થડમાં શો તફાવત હોય છે ? બંનેનાં પાંદડાંમાં શો ફેર છે ? એ બંને વનસ્પતિના ફૂલમાં શો ફેર છે ? એકદળ અને દ્વિદળ વનસ્પતિના મૂળ, થડ, પાંદડાં, ફૂલ અને ફળનો તફાવત ગણાવો; અને એવી વનસ્પતિના દાખલા આપો.

પાઠ ૮૪.	કેસર=તંતુ; તીતણા	=સરખે અંતરે
વજ્ર=ફૂલનું ઢાંકણ	ખાંચ=ખોભાણ	આતુરતા=ક્રોધ.
પુષ્પકોશ=પાંખડીવાળો ભાગ.	પરાગકોશ=પરાગનો જથ્થો.	સંયોગ=(સં=સાથે+યોગ=જોડાવું)=મેળાપ;
ઢાંકણ=પડ; અસ્તર	સમાંતર=(સમ+અંતર)	ભેગા થવું તે.

સવાલ—ફૂલમાં કયા બે ઢાંકણ છે ? સ્ત્રીકેસર અને પુરુષકેસરને અવશ્યની ઇંદ્રિયો ક્યા માટે ગણવી ? પુરુષકેસરમાં કયા કયા બે ભાગ છે ? પરાગકોશની રચના સમજાવો, સ્ત્રીકેસરના કેટલા ભાગ હોય છે અને તે કયા કયા ? બધાંજ ફૂલમાં સ્ત્રીકેસર અને પુરુષકેસર હોય છે ? પુરુષકેસરમાંથી સ્ત્રીકેસરમાં પરાગ લાવવામાં કોણ મદદ કરે છે ? પચ્છગની રજકણને કેટલાં ઢાંકણ હોય છે અને તે કયા કયા ? બીજાશયમાં શું બરેલું છે ? સ્ત્રીકેસરમાં શું હોય છે ? ફળ ક્યાથી બધાય છે ? બીજાશય પકવ થઈ તેવું શું થાય છે ? ઇંદ્રિય શું થાય છે અને તે કયાં રહે છે ? બીજાને રોપવાથી શું થાય છે.

પાઠ ૮૫.

અપુષ્પ=(અ=નહિ+પુ-
ષ્પ=ફૂલ)=ફૂલ વગ-
રની; અદળ
મુખ્યત્વે=ધણું કરીને
પરિષ્કવ=પુરા પાકા
અપુષ્પ=(સ=સાથે+પુ-
ષ્પ=ફૂલ)=ફૂલવાળી

વૃદ્ધિ=વધારો
જળાશય=(જળ=પાણી
+આશય=ઠેકાણું)=
પાણીનું ઠેકાણું જેમકે
નદી, તળાવ, કુવા
વાવ વગેરે.
અદળ=અપુષ્પ; ફૂલ
વગરની

પાંધરો=લાગણી
પિંડ=ગેળો
પંકિત=ગત; વગ
સમૂળમાં=ખીલકુલ; મુદ્દલ
સમાવેશ=સમાશ
પાન=ઝીણાં પાંદડાં
વિચિત્ર=નવાઈ જેવી

સર્વાલ—હંસરાજ શું છે ? અને તેને લોકો શા માટે રોપે છે ?
હંસરાજ ધણું કરી ક્યાં ઊભે છે ? હંસરાજ ક્યા મુલકમાં મોટા
થાય છે અને ક્યા મુલકમાં મોટા થતા નથી ? હંસરાજને પાંદડાં
હોય છે કે નહિ અને પાંદડાં જેવું દેખાય છે તે શું ? હંસરાજની
નસો કોના જેવી હોતી નથી અને કોના જેવી હોય છે ? અપુષ્પ
વનસ્પતિના દાખલા આપો. અપુષ્પ વનસ્પતિને કેવી વનસ્પતિ
દહે છે ? હંસરાજનો છોડ શી રીતે ઉત્પન્ન થાય છે ? સેવાળને
પાન હોય છે કે નહિ અને હોય છે તો કેવાં હોય છે ? સમૂળમાં
પાંદડાં વગરની વનસ્પતિના દાખલા આપો. ડુંગ કેવી જગ્યામાં થાય
છે ? બેક્ટેરીઆ નામનાં ઝીણાં જંતુ એ શું છે ?

પાઠ ૮૬.

મંજરીકાંતર; ફૂલને
ઠેકાણે જેસે છે તે
મોજાકાંતરની વચમાંનો

આડો ધાંભલો

પરનાળ=પાણી ઝીલવાનું
કે તેને એક ઠેકાણેથી
બીજા ઠેકાણે પહોંચા.

વાનું સાધન

સાવરણી=ઝાડ; વાણીદું
કાઢવાનું સાધન
મજાલ=મોટો કાકડો

કાચો=નાળિયેરના રેસા	તાંસક=ઢાકણું	શૂળ=કાંટા
દામણાં=પશુને પગે	સ્વાદિષ્ટ=સ્વાદવાળું	પરડા=આવળની શીંગ
બાંધવાના દોરડાં	પુરણુપોળી=વેદમી	ટીશી=ખીટ્યા વગરના
ડોયો=લાકડાની ઢાંડીનો	કલ્પવૃક્ષ=ધન્યજીવ આપે	પાંદડાંનો જથ્થો
મોટો પળો	એવું સ્વર્ગનું ઝાડ	

સવાલ—નાળિયેરીનું થડ કેટલું ઉંચું હોય છે ? મંજરી ટુટ્યા પછી કેટલા વખતમાં નાળિયેર બંધાય છે ? સારી જમીનમાં ઊગેલી નાળિયેરી પરથી વધારેમાં વધારે કેટલાં નાળિયેર ઉતરે છે ? નાળિયેરી કેટલાં વરસ સુધી ફળે છે ? નાળિયેરના ઝાડના દરેક ભાગનો ઉપયોગ કહો. આવળની છાલ, પરડા, આવળ, ગુંદર અને કાંટાનો ઉપયોગ ગણાવો.

પાઠ ૮૭.

હિંદી રહેનસાહત=	અધાપિ=હાલ સુધી	હગાર=હોંડી
બ્રિટિશ હિંદુસ્તાન	અણીશુદ્ધ=જેવું ને તેવું	સમીધ=અમિ સળગા-
ધેર=ધેરાવો	રોગાન=રંગવામાં વપ-	વવાની લાકડી
ચાલાં=ખપેડાની ટટી	રાતું તેલ	વડબાધ=વડની ડાળી-
અસ્તર=માંહેતું થડ	ઉધ્ધ=કામળ, લુગડાં	માંથી ટુટેલા દોરી
ઓખ=ચળકાટ	વગેરેમાં પાકે છે તે	જેવા કાંટા
ટકાવિ=ધણો વખત	જંતુ	કપીરવડ=શુકલતીથની
આલે એવું	સળતું=કોલી જતું	સામે ગંજવર વડ છે
	ટેટુ=વડનાં ફળ	ધટા=ઝાડનો ભરાવ

સવાલ—સાગ ક્યાં ક્યાં ગળો ઊગે છે ? અને ત્યાં ધણો ઊગવાતું કરણ શું ? સાગના પાંદડાંનું વર્ણન કરો. એ શું ઉપયોગમાં

આવતાં હતાં ? સાગતું જાડ વધારે ટકાઉ શા માટે છે ? એમાંથી તેણ નીકળે છે તે શા ઉપયોગમાં આપે છે ? સાગના લાકડાને વધારે ઉપયોગ થવાનાં કારણ કહો. વડતું વર્ણન કરો અને તેનો ઉપયોગ કહો. કપીરવડ ક્યાં છે અને તેને માટે શું જાણો છો ?

પાઠ ૮૮

પુરી

સુગંધીદાર કેસરીઆં

આતુરતા=ઈચ્છા; મરજી

સતેજ=વધારે જાગૃત

દાંડીવાળું સંકેદ પાંખ-

યોગ્ય=લાયક; જોઈએ

જાનજાન=ખટખટ

ડીનું ફૂલ

તેવા; બંધમેસ્તા

ફણગો=અંકુર

ટમેટા=વિલાયતી વેગણ

અવવચ=વચગાળો

પ્રસંગ=વખત; તક

કલમ=રૌપયા માટે કા-

સંપૂર્ણ=(સં+પૂર્ણ) પુરે પારિજાતક=એક જાતનું

ડની કાપેલી ડાળી

સવાલ—સમજી માયાપો અને અણસમજી માયાપો શું કરે છે ? માયાપોએ છોકરાની અવલોકન શક્તિ તથા જ્ઞાન મેળવવાની ઇચ્છાને દટ કરવા માટે શા શા ઉપાયો લેવા ? નિજાળના બગીચાથી શા શા લાભ થાય છે તે કહો. આ પાઠમાં જે છ વર્ગ પાઠ્યા છે તે દાખલા સાથે કહો.

પાઠ ૮૯

ખોળીઆં=શરીર

કોશ્ટો=કાંખી ગોળ દડો

રેશમ=હીર

સંજોગ=મનાવ; પ્રસંગ

ભરાઉ=પુષ્ટ

રૂપાંતર=આકારમાં ફેર

પુષ્ટ=જોરાવર

પરિપૂર્ણ=સંપૂર્ણ; સારી

દારું જુદાં જુદાં રૂપ

ખાલ=ચામડી; ત્વચા

પેઠે

સવાલ—પ્રાણીઓને ખોળીઆં શા માટે બદલવા પડે છે ? જીવનના ક્રિયાનાં રૂપાંતર કહો. આ પાઠમાંથી શું શિખામણ મળે છે ?

પાઠ ૯૧	પોલ=પોલાણ	સેવે છે=હું ફાળા રાખે છે
ઈંડું=એકું	પૌષ્ટિક=મૃદિકારક	ચિરા=રકતવાહિની;
ધાખા=ડાખા	જરદી=ઈંડાની દાળ;	રગ; નસ
કોટલું=કોચલું; ઢાંકણ	ઈંડાની સફેદી વચ-	અદસ્ય=અલોપ; દેખાતું
રોગાન=એક જાલનું	માંના પીળો ભાગ	ખંધ; ગૂમ
મિશ્રિત તેલ	સમતોલ=(સમ+તોલ)	
ત્વચા=ચામડા	સરખું વજન	

સવાલ—કયા કયા પ્રાણીઓ ઈંડા મૂકે છે? શાહમુગનું ઈંડું કેવળું હોય છે? પોલમાં શું હોય છે? નખળા માણસોને ઈંડાનો કયો ભાગ ખવડાવવામાં આવે છે અને તે શા કારણથી? સફેદીની વચમાં શું હોય છે? ઈંડું આમ તેમ ફેરવ્યા છતાં ખચ્ચાંનો પકકો કેમ નથી લાગતો? ઈંડામાં ગર્ભ કયાં હોય છે તે બતાવો. ગર્ભનો ખોરાક શું છે? મરધા કેટલા ઈંડા મૂકે છે? મરધીના ઈંડા સેવવાની હકીકત કહો. ઈંડાનું ચિત્ર કાઢી સમજાવો.

પાઠ ૯૨	છલંગ=શળ	બળિએલ=ખારીભો
લંગુર=વાંદરા	તૂલ=ગિભા છોડ	ગંધ=સોખત (પાંજર)
નીલ=આખે ડીલે કાળા વાંદરા.	કપિઓ=પુછડી વગરના	હાડપિંજર=હાડકાનું
દેકડા=કુદકા	એ મગે ચાલનાર વાંદરા	અનુમાન કરે છે=મારે
	વાંદર=વાનરો; વાનર	છે; અટકળ કરે છે.

સવાલ—વાંદરા કેવા દેશોમાં જોવામાં આવે છે? વાંદરાના કેટલા વર્ગ પાડી શકાય અને તે કયા કયા? પુછડી વગરના વાંદરાની હકીકત કહો. હિરાંગકુટાંગનો અર્થ શો? અને એ વાંદરા કયાં જાય.

છે ? વાંદરા અને કપિને શા માટે મનુષ્યનાં નજીકનાં સગાં કહીએ છીએ ? કપિ અને માણસમાં શું ફેર છે ?

પાઠ ૯૨

પત્થર

શિલ્પશાસ્ત્ર=કાંતરકામ-

ખેડાળ=(ખે=નહિ+ડાળ=

તણખા=ચીણુગારીઓ

ની વિદ્યા

ધાટ) વગરના; કદ-

ગરેમાવો=ગરમી; દૂંક

શ્રેષ્ઠ=ક્રિતમ; સાથી

રૂપા

ઓપેલાં=બસીને ચળક-

સરસ

કસેદું=ડીકરાની તાવી

તાં કરેલાં

ચક્રમક=એક જાતનો

મુકરર=નક્રી

સવાલ—માણસોમાં પ્રથમ કેસી રીતે સુધારો થયો તે ટુકામાં કહો.

પાઠ ૯૩

પૃષ્ઠ=ભાગ

રેખાંશ=તાંતણો; તાર

મગજ=ભેળુ; માથાની

જાનતંતુ=ભાવ કરાવ-

દોરી

અંદરનો ભાગ

નાર તાંતણા, મગ-

ધડી=પડ

જને ખમર પહેચા-

આરંભ=શરૂઆત

ખોપરી=મગજનો દા-

ડનારી ગ્રીણી તાર

મજ્જાતંતુ=માંસના

ખડો

(ભાગ

જેવી નસો

સત્ત્વની નસ

તાલકુ=ખોપરી ઉપરનો

કસેળું=કાળજી; પિતાશય

કાસલ=ખેપીઓ; ટપાલી

સવાલ—મગજનું હાંફણ શીનું બનાવેલું છે અને તેને શું કહે છે ? મગજના કેટલા ભાગ છે અને તે કયા કયા ? મગજના કયાં બે અડધીઆં છે ? માણસની બુદ્ધિનો આધાર શા પર છે ? મગજના ભાગમાં મુખ્ય સ્થાન કયા કયા છે ? મગજના મુખ્ય સ્થાનોમાં મગજે કયા અથવા રોગ થાય ત્યારે શું થાય છે ? મગજનો

નાના ભાગ ક્યાં છે તે બતાવો. મગજના નાના ભાગનું કામ શું છે ? આ પાઠમાં આપેલા ચિત્રનો નમુનો કાઢો અને મગજ તથા જ્ઞાનતંતુ વિષે સમજાવો.

પાઠ ૯૪

શ્વાસોદ્વાસ=દમ લેવો

ને દમ મૂકવો તે

અસ્વચ્છ=(અ+સ્વચ્છ)=

મેલું

પોલ=વકારા; ખાલી

જગા

ખંડ=ભાગ

શ્વાસનળી=શ્વાસ લેવાની

નળી.

હિન્દીસ=દમ મૂકવો તે

બખોલ=પોલ

ધમણુ=વા પૂંકવાનો

સાંચો

સવાલ—હૃદય અને ફેફસાં ક્યાં આગળ છે ? ફેફસાં કેટલાં તે ક્યાં ક્યાં છે ? ફેફસાં ક્યાં આગળ છે ? ફેફસામાં કયો ગુણ છે કે તે લાંબું ડુંકું થાય છે ? ફેફસામાં લોહી શી રીતે સ્વચ્છ થાય છે તે વર્ણવો. ફેફસાં પુલવાનું તથા સંકોચવાનું કારણ સમજાવો. ફેફસાંની ક્રિયા કોને મળતી છે ? ફેફસાંની ક્રિયા ચાલતી બંધ થાય તો શું થાય ? શ્વાસનળી અને ફેફસાનું ચિત્ર પાઠો.

પાઠ ૯૫

જરદી=પિળાશ પડતો

નિચોવી=પાણી કાઢી

નાખી

પાપડખાર=સંચોરો

કાંછ=લાહી; ખેળ

સુરંગી=તેજ

ખપક=ખપકો

કસુંખી=કસુંખાના રંગનું; હરડાંખેડાં=એક જાતનાં

લાલ; રાતું

કીરમજી=કીરમજીના

જેવો રંગ; સુલખાસી

સુરંગી=રાતો રંગ

મિશ્રણ=મેઝ; મેળવણી

ખો=ખરાબ વાસ

છીપા=ધુગડાં છાપતાર

ગેરુ=લાલ માટી

ફળ

એલીઝરીન=કોલકારમાં-

થી કાઢેલો એક જાતનો

રંગ

સવાલ—રંગરંગે કસુંખીના ભુકાનો રંગ શી રીતે બનાવ્યો અને તેમાં ફોટો કેવી રીતે રંગ્યો ? રંગ્યા પછી ઘડિના લોટની કાંજ અને લીંબુના રસમાં બોળી રાખવાનું કારણ શું ? ગદલમાં લીંબુનો રસ મેળવવાથી કયા કયા રંગ બને છે ? ગદલમાંથી કેસરી રંગ તથા અખ્યાસી, કીરમજી રંગો શું મેળવીને બનાવે છે ? અસલ દેશી પાકા રંગો શી રીતે બનાવતા હતા ? ગજા કયાં બાંધે છે ? ગજાને પકવવાની રીત કહો. છીપાએ કયા કયા બે મિશ્રણો લુગડાં છાપવા માટે તૈયાર કરી રાખ્યા હતા ? એલીઝરીન શું છે ને તે કૈમાંથી બનાવવામાં આવે છે તે તથા તેના ઉપયોગ કહો.

પાઠ ૬૬.

લાદ=ધોડા ગધેડાનાં

લીડા

હદ વાળે છે=નવાઈ જેવી

કારીમરી કરે છે

ગુદે છે=કસણુ છે

મુલાયમ=નરમ

મારો=પલાળીને કાસ-

ણેલું મટોકું

ખીલડો=ખુટો

ચાક=કુંભારનું ચક્ર

પેટું=વચ્ચે ભાગ

કાચકો=કાચકીનું કળ

ટપરે=ટીપે

સવાલ—કુંભાર મટોકી કયાંથી લાવે છે ? ગારો કેવી રીતે તૈયાર કરે છે ? કુંભારના ચાકની રચના કહો. કુંભાર વાસણો શી રીતે બનાવે છે ? કુંભાર વારંવાર હાથ શા માટે પલાળે છે ? વાસણને દીપવાથી શો લાભ ? ભઠ્ઠીમાં વાસણો ગોઠવ્યા પછી શું કરે છે ? કયાંનું કુંભારકામ વખણાય છે ? કુંભારના ચાકનું ચિત્ર પાડો.

પાઠ ૬૭.

મુધું=ધોડા બાંધે ને

લાંબો સાકરીનો કટકો

કાણી=હાથની વચમાંનો ટેકો=ટેકણ

સાંધો

ઉચ્ચાલન=ઉંચું કરવું તે

સર્વાલ—ઉચ્ચાલનમાં મુખ્ય કેટલા ભાગ હોય છે અને તે કયા ? ઉચ્ચાલનના પ્રકાર કેટલા છે અને કયા કયા તે દાખલા આપી સમજાવો. ઉચ્ચાલનથી શા ફાયદા થાય છે (યાંત્રિકશક્તિ છે છે ઉચ્ચાલન, રેંટ, ગરગડી, ઢોળાવ, ફાયર, ફેર અથવા પેંચ)

પાઠ ૯૮.

વેન=બિલ્લરા

પાટો જડે છે તે

ગરગડી=થ્રેડી

આરા=દાના

ગાળામાં=ખાલી જગામાં

રેંટ=પાણી કાઢવાનું ચક્ક

ખોભાણુ=ખાડો

નમુનો=ચિત્ર

વાટ=પૈંડાપર લેવાનો

સર્વાલ—ગરગડી વડે કુવામાંથી પાણી કાઢીએ છીએ ત્યારે ઉંચે ખેંચવાને બદલે શા માટે નીચે ખેંચીએ છીએ ? ગરગડીનો ઉપયોગ શો છે ?

કવિતાના અર્થ તથા સમજૂતી.

પાઠ ૭.

=પુરુષોત્તો ધણી; રાગ કનક=સોનું; હેમ

નરપતિ=મુનિ

મુદ્રામા=શ્રીકૃષ્ણનો બક્ત મણિમય=મણિવાળા

નરપતિ=(સ)(નર+પતિ) દ્વારામતિ=દ્વાન્કા નગરી કાંગરે=કોટની ટોચે

મુનિ (શુક્રદેવ) કહે છે હે રાગ (પરીક્ષિત) તું સાંભળા, મુદ્રામાએ દ્વાન્કા નગરી જોઈ; તેનો સોનાનો કોટ ચમકારા કરી રહ્યા હતા અને તેના કાંગરા ઉપર ઉંચી જાતના રત્નો જડેલા હતા. (૧)

દુર્ગે=કિલ્લાપર

સંગમ=(સ+ગમ)=

ચારે વણુ=ચાદાણુ;

ધ્વજ=નિશાન

મેળાપ

ક્ષત્રિય. વૈશ્ય, શૂદ્ર

દુઃદુર્ભી=નોખત

વણુ=ખત

સ્નાન=નેહાવું તે

કિલ્લાપર ધણું નિશાનો જોડનાં હતાં; અને ત્યાં સોખત નગારાં

વાગી રહ્યાં હતાં; બધાં ગોમતી સમુદ્રને ખેળે છે, ત્યાં ચારે જાતનાં
(બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય અને શૂદ્ર) લોકો આવીને નહાય છે, (૨)

પુર=શહેર	નસીબવાળો; પવિત્ર	રૂપ=રૂપાવ
ભગવાન=(સં)(ભગ્ન=ન- સીબનવાન=વાળો.)	મહાપુરુષોને ભગવાન	પળે=મય; દોડે
	કહેવાનો રિવાજ	

તે ગોમતીમાં સુદામા ઋષિ નાથાં ને પછી પોતે શહેરમાં ગયા;
તેમનો દેખાવ જોઈને બધા લોકો જોવાને માટે એકઠા થયા તેમાં
નાનાં છોકરાંઓ તેમની પાછળ દોડે અને તેમને ખીંચે. (૩)

જાદવ=સ્ત્રી=યાદવોની	વ્રત=નિયમ	=છેડા)=ધણામ
બાયડી	તપ=તપશ્ચર્યા	ભરથાર=ધણી; વર
ધન્ય=શ્રાવ્ય	અપાર=(અ=નહિ+પાર	

યાદવોની બાયડીઓ માંહે માંહે તાળી આપીને હસતી હતી
અને કહેતી હતી કે ત્યાં આવો પુરુષ રહે છે તે શહેરને પણ
ધન્ય છે ! જે સ્ત્રીએ ધણાજ નિયમ અને તપશ્ચર્યા કરી હશે તેજ
સ્ત્રી આ ધણીને પામી હશે ! (૪)

હાઉ=બિહામણો માણસ	ચેષ્ટા=મસ્કરી; મજાક	પુછળ=પાછળ; વાંસે
વિકરાળ=મયંકર		

કોઈ કહે છે કે બિહામણો હાઉ આવ્યો, (એને) બાબકને
દેખાડે કે તેઓ રડતાં રહી જશે; એમ પાછળથી તેમની ધણી
મજાક થતી હતી, તે સાંભળીને સુદામા હસતા જતા હતા. (૫)

ભાષે=ભોષે; કહે
વગડે=વળવે

માલ વળવે=માલ વ-
ગાડે; હાસ્ય કરે

પુટે=પાછળ
ઋષી=મુનિ; ઋષિ

તેમની પાછળ છોકરાઓ કાંકરા નાખતા, (પણ) સુદામા તે
મોઢેથી હરિ હરિજ બોલતા હતા, નાનાં છોકરાંઓ તેમની પાછળ
ફરી વળીને તાળીઓ પાડતા હતા અને હાસ્ય કરતાં હતાં. (૬)

સૂણી=સાંભળી

માણસ

સમાચાર=ખબર અંતર

સાધુ=સંતપુરુષ; પવિત્ર

દટ્ટી=નગર

કોઈ ધરડા યાદવે ઋષિને જોયા, અને તેમણે એ પવિત્ર
માણસની નગર પારખી; (મતલબ કે સંતપુરુષ છે એમ જાણ્યું)
તેથી તેણે છોકરાઓને કાઢી મૂક્યા અને સુદામાને ઉભા રાખીને
તેમની ખબર અંતર પૂછી. (૭)

કૃપાનાથ=(સં)(કૃપા=મ- વાળા; દયાળુ

પ્રતિષ્ઠિતર=સામે જવાબ

હેરયાનીનાથ=ધણી) મમા=માયા; મહેર

દર્શન=ભાવથી જોવું તે

=ધણી મહેરયાની- પ્રતિ=સામે

મન=ઈચ્છા; મરજી

(પછી જાદવે કહ્યું કે) હે મહેરયાનીના ભંડાર! તમે ક્યાંથી
પધાર્યા છો અને આ શહેર ઉપર તમે કેમ મહેરયાની કાઢી છે?
પછી ઋષિજીએ સામે જવાબ આપ્યો કે મને શ્રી કૃષ્ણના દર્શન
કરવાની ઇચ્છા છે. (૮)

તે જાદવે રાજમહેલનો દરવાજો ફેપાડીને ઉપદાર કાઢ્યો,
તેથી કરીને સુદામાજી શ્રી કૃષ્ણના મહેલ આગળ આવ્યા; તે
સ્તે એટલી લીડ કે સીધા ચાલુ જવાયું નહિ. (૯)

હાટ=દુકાનો	જડેલાં હાથ છે તે	અટારી=કંચી મેડી;
ચૌટાં=અગર	ગોખ=ગોખલા; ધરના	હંચો માળ
ચોક=ખુલા મેદાનમાં	આગલા માળની ર-	મેડી=માળ
ભરાતો અગર; ચુ-	વેસ ઉપરથી બહાર	જડિત્ર=જડેલાં
જરી	નીકળતી કહેરાવાળી	કહેડા=કહેરા
છગ્ન=ખારીઓની આ-	જખ્યા	ઝાકઝમાળ=ઝગઝગતા;
ગળ રવેશથી બહાર	ઝખ્યા=ખારી આગળનો	ચમકતા
પડતાં જે પાટીયાં	ગોખ	

સહેરનાં હાટ, ચૌટા અને ચોક તેમજ ધરનાં છગ્ન, ઝખ્યા, ખારી અને ગોખ; અટારી, નળીઓ અને તેને જડેલા કહેરાઓ ઝગઝગતા શોભી રહેલાં હતાં તે જોયાં. (૧૦)

મિનાકારી=(મિના=કાચ	વાળું	તંત્રો ચળકતો પત્થર
ના જેવા પણ રાતા	અમરાપુરી=દેવની નગ-	થંભ=થાંભણો
લીલા વગેરે રંગવા-	રી; હંદ્રપુરી	નાટારંભ=ખેલ; નાટકને
ળો એક પદાર્થ+કાર	ઓવારી=માથાપરથી ઉ-	આરંભ; તમાસો
=કામ+ધ્વાળો)=	તારી; બુલાવી	
મિનાની કારીગરી	સ્ફટિકમણિ=એક જા-	

ત્યાં દેવલોકોની નગરીને પણ બુલાવે એવું મિનાકારી કામ ચળકી રહ્યું છે; સભામાં સ્ફટિકમણિના થાંભલાઓ છે અને ત્યાં ખેલ ચલે રહ્યો છે. (૧૧)

રમકઝમ=રમઝુમ થતો હેમ=સોનું; કનક	મૃદંગ=પખાજ
અવાજ	ઉપંગ=એકજા તનું વાગ્યું
	અછાડા=રાસ

પખાજ ને ઉપગમથી મધુરા તાલ નીકળે છે. તેમજ પગે
બાંધેલી સુધરીઓ રમકુમ થાય છે. તે સુદામાજી જોતા જાય છે;
ગુણીજન રસ પડે એવાં ગીત ગાય છે. (૧૨)

ડોલે=હાથે	પરસેવાના જે ઝરણુ	હાથીખાનું
મદગળતા=ખુમારીવાળા;	કુટે તે	નવલો=નવીન; નવી
મસ્તીના જોરમાં આ	માતંગ=હાથી	જાતનો
વેલા	ગજરાળા=(ગજ=હાથી	રંગ=શોભા
મદ=હાથીના માથામાંથી	+ગ્રાળા=હેકાણું)=	

ત્યાં લોડા સોનેરી અછોડાથી બાંધેલા ફરતા હતા; તેમજ
હાથીખાનાની નવીન શોભા હતી અને તેમાં ખુમારીવાળા હાથીઓ
હોલતા હતા. (૧૩)

અનંત=(સં) અનન્તહિ	પ્રતિહાર=પોળીઆ;	સંકલ્પવિકલ્પ=
+અંત=છેડો)=ધણા-	ચોકીદાર	મનસુખો; તરંગ: તક
જ; પાર વગરના	શામળીઆ=શ્રી કૃષ્ણ	
ચોક્કસલડવૈયા	હાર=પારણું	

ચોકીદાર તરીકે અનેક લડવૈયા ગિલા હતા, ને શ્રી કૃષ્ણજો
ફરવાળે સાચવતા હતા; ત્યાં સુદામાજી ફેરા ફરતા મનમાં વિચાર
ફરવા લાગ્યા; (૧૪)

ગહન=અધામ; કુપી;	જોર	રાગ
કળી ન સકાય એવી	પૃથ્વીપતિ=(સં) (પૃથ્વી	રંગ=જરા; રંગકણુ
દીસે=દેખાય	=દુનિયા+પતિ=ધણી	ગોકુળ=જમના નલિપર
કરમની અતિઅસીમતું	=દુનિયાનો ધણી;	પવિત્ર પ્રામ છે.

મોકડાં=સતા મોનાં	સિંહાસન=(સી)=સિંહ	મેઢક; રાજગાદી
વાંદરાં	+આસન=મેઢક)	તુળડી=તુલ્યડીનાવે-
	સિંહના આકારની	જાનું ફળ

કે અમે એક ગુરુના નિશાળીઆ છીએ, પણ નસીબનું જોર કળી ન શકાય એવું છે તે (શ્રી કૃષ્ણ) રાજ્ય થઈ મેઢો છે, અને મારા ઘરમાં આવતા એક દાણો પણ નથી; જે ગોકુળમાં વાંદરાં રમાડતો હતો અને ગુરુને ઘેર લોકડાં લાવતો હતો; તે આજે રાજ ગાદીપર ચઢી મેઢો છે અને મારી પાસે ફક્ત તુલ્યડી (જળપાત્ર) ને લાકડી છે. (૧૫)

પાઠ ૧૨.

ઉચ્ચ=ઉંચા

સંગ=સાથે

છેર=નું

ગિરિ=પર્વત

વિખુટું=જુદું; છુટું

શૃંગ=શિખર

પેલું બકરીનું બચ્ચું આ વખતે તેની માથી છુટું પડેલું છે; તે ઉંચા પર્વતની ટોચે ઉભેલું છે, અને એની પાસે કોઈ નથી. (૧)

સમ=અસખર; જેવું

સ્થાન=ઝણું

સહજ=પોતાની મેળે;

સોદાય=શોભે; સારું

કડણ=દયા ઉપજે એવો

કુદરતી;

દેખાય

રવ=સાદ; અવાજ

શિલા=પથ્થર

મંદ=ધીમે

બરફના જેવું સફેદ રંગનું (તેથી) સારું દેખાય છે અને તેની પાછળ ઠાણા રંગનો પથ્થર જણાય છે; તે પોતાની કુદરતી મળ બહી બઠને દયા ઉપજાવે એવો ધીમે અવાજ કરેલું. (૨)

પડવા=સામા અવાજ	મેરી=મારી	અધિક=વધારે
અમાય=છેતરાય	માય=મા	અકળાય=અભરાય

તેના પર્વતની અંદર સામા અવાજ થાય, તે સાંભળીને તે બૂલથી છેતરાય છે, કે જાણે મારી મા ખોલી, પણ તેને નહિ દેખવાથી તે વધારે અભરાય છે. (૩)

ઉંચો=મોટો; ભારે;	કરતું=રાખતું	ધવળ=ધોળી
નાદ=અવાજ; સાદ	યાદ=રમરણ; ફોમ	સુહાય=શોભે

તેથી વધારે મોટો અવાજ કરતું અને માતું રમરણ કરતું; તે બચ્ચું ચારે તરફ જોતું જાય તે વખતે તેની ધોળી વાંકી ટોક શોભે છે. (૪)

ગાદ=ખિચોખિચ; ગીચ	શોર=અવાજ	લપાય=દબાઈ જાય
ધોર=ભયંકર; બિહામણી	શું=કેવું	
સાવજ=વાધ	સોડ=પાસું	

નીચે ધણી ગીચ અને ભયંકર ઝાડીમાં વાધનો અવાજ થતો તે સાંભળીને બચ્ચું કેવું અભરાય! અને જાણે કે માની સોડમાં શી રીતે દબાઈ જાય! (૫)

ધર=રાખ	તડાળ=તરતળ	સેલ=સહેલાઈથી
વાલા=ધારા	વેળ=વેળા; વખત	

હે! વહાલા બચ્ચા તું ધીરજ રાખ, આ હું હમણાં આવું છું. એમ ખોલી મેં તે વખતે રોકરીની ટોચ પર સહેલાઈથી જઈને કહ્યું (૬)

ગોઠ=પાસું; સોડ	ચુંબન=અચ્ચી; બોકી	વાટ=રસ્તો
અન=અકરી	કાણુ=અધરી; મુશ્કેલ	

તે બકરીના અચ્ચાને સોડમાં લીધું, અને દસબાર અચ્ચીઓ કાઢી; પછી પર્વતનો અધરો રસ્તો ઉતરીને જ્યાં તેની મા હતી ત્યાં અચ્ચાને મૂક્યું. (૭)

મીઠું=વહાણું	શાવ=અચ્ચું	ભાવ=હોંસ; ઉમંગ
માફ વહાણું બકરીનું અચ્ચું તરતજે ધાવવા સાચું.		
અરે જો! નદીમાં બકરીનું અચ્ચું માને હેતથી ધાવે છે. (૮)		
તૂત=તરપત; ધરાયજું	ઉઠરંગ=ઉમંગ	નાચ્યું=ઉઠ્યું
શિમુ=અચ્ચું	હૃદય=હૈયું; અંતઃકરણ	

ધાવીને ધાવીને ધરાયું એટલે એ છુટું પડ્યું, અને તેનું ઉઠણું શરીર વધારે દીપી રહ્યું; પછી તે અચ્ચું ઉમંગથી નાચ્યું અને તેની સાથે માફ અંતઃકરણ પણ (ઉમંગથી) ઉઠ્યું. (૯)

પાઠ ૧૯.

કશ્યપ=મરિચી પ્રજા	ઓ વિષ્ણુ પરમાત્મા	આ દિતીને પેટે
પતિના પુત્ર	ના જય અને વિજય	જન્મ્યા હતા
કુમાર=આળ	નામના બે પોળીઆ	બળવંત=જોરાવર
હિરણ્યાક્ષ	હતા, ઋષિ સનકાદિક-	નીરાધાર=નકી; ખ-
હારણ્યકશ્યપ	ના આપથી એઓ	મીત
	રાક્ષસ થઈને કશ્યપની	

કશ્યપ ઋષિને ઘેર તે (જય વિજય) દુષ્ટ રૂપે છોકરા થઈને જન્મ્યા, તેઓ બહુ જોરાવર હતા તેમના હિરણ્યાક્ષ અને હિરણ્ય-કશ્યપ એવાં નામ નકી પડ્યાં. તેઓ બહુ જોરાવર હતા. (૧)

પીડે=દુઃખ દે	મારે	વિમાન=દેવની પા-
આંગણે=આરણે	સાકી=પકડી; ઝાલી	લખી
અનુમાન=આશરે; શુ-	સહિત=સાથે	

આશરે એક વર્ષના થયા એટલામાં તો બારણે આવી (સાકને)
 દુઃખ દે, (ટક) અને આકાશમાંથી દેવોની પાલખીને સુરજ સથિ
 પકડી લાવે. (ટક) (૨)

આભ=આકાશ	ત્રાસ પમારે=ખીવરાવે	ધરે=રાખે
ત્રાસ=ખીક; ભય	કર=હાથ	નીરખનાં=જોતાં

તેઓ વાદળને જઈ વળગે અને તારાઓને બીવડાવ. (ટક)

અંદરમાં હાથમાં રાખે અને ઉચે આકાશમાં કરે. (ટક)
 દિગ્પાળ=દિશાનું રક્ષણ ભોમ=પૃથ્વી ખંડ=પૃથ્વી

કરનાર દેવો (એ દસછે) ખળખળે=ટળવળે; ઉ-
 ડાસે=હાસે; ધ્રુવે થલ પાથલ થાય

તેમને જોતાં દિશાના દેવો કાંપે, અને તેઓ પર્વતના શિખરે
 પણ પાડતા. (ટક) પૃથ્વી ઉપર તેઓનો ભાર લાગતો. તેથી નવે
 ખંડ કંપી ગિરતાં. (ટક)

મહી=પૃથ્વી	માન=મોટાઈ; યુમાન	પ્રિદા=મોટા
મેલે=મૂકે; છોડે	દાનવ=રાક્ષસ	ધસ્થરે=કંપે

નાનપણમાં તેમનું જોર એવું હતું કે પૃથ્વી પણ પોતાની
 મોટાઈ મૂકી દેતી; (ટક) તે રાક્ષસ હવે મોટા થયા ત્યારે આખી
 સૃષ્ટિ ધ્રુવવા લાગી; (ટક)

પાતાળ=પૃથ્વી નીચેનો	તક્ષાતલ. પાતાલ)	પૂછખપૂછડું
ભાગ (એ સાત છે)	પરવરે=જળમય	પતન=રોપનામ; સાપ
અતલ, વિતલ, સુતલ, દેવ=કાનો; અદેખાઈ;		રોપ=પૃથ્વીને પારણ
નહાતલ, રસાતલ,	વેર	કરનાર મોટા સાપ

રાક્ષસો પાતાળમાં જાય અને કેવ વસેરે; (ટક) સામનું કંઈક
 તાણે અને સુતેલા રોપનામને જગાડે; (ટક) (ક)

વરુણ=પાણીના દેવ	કેર=ના	માગ=અળિદાન
અધોર=ઉચ્ચે	નાથ=ધણી	
નીર=પાણી	અમર=રાક્ષસ	

પાણી ઉચ્ચું ઉડાડીને પાણીનાં દેવ સાથે લડવાનું કરે; (ટક)
 (એવી રીતે) વરુણ પાસે તે રાક્ષસો અળિદાન માગ; (ટક) (૭)
 અમર=દેવતા; મરે સળગો=જ્વેરાવર; ધણો પ્રભોધ=(પ્ર=ઉલટા+
 નહિ તે ક્રોધ=ગુસ્સો; રીસ બ્રોધ) ઉલટી શિખામણુ
 આથડે=લહે; વટે જગન=યજ્ઞ; હોમ

દેવોની સાથે લડે અને તેમના પર ધણો ગુસ્સો કરે; (ટક)
 યજ્ઞમાં (દેવોની પેઠે) હિસ્સો માગે અને બીજાને એમ કરવાનો
 ઉલટો બ્રોધ કરે; (ટક). (૮)

અદાવત=વેર; દુસ્મનાવટ	ભુવન=પૃથ્વી	ગ્રહી=પકડી; ઝાલી
ઈંદ્ર=સ્વર્ગનો રાજા	ગદા=આંકડાના ફૂલના	ચૌદભુવન=સાત પાતાળ
સુર=દેવ	ધાટનું ભારે પથ્થરનું	ને સાત સ્વર્ગ
થું=સાથે	હથિયાર	

દેવોની સાથે વેર રાખે, અને ઈંદ્રની સાથે પણ દુસ્મનાવટ કરે;
 (ટક) ગદા પકડીને આખા અક્ષાંડમાં ચારે તરફ ફેરવે; (ટક) (૯)

કોપવાન=ગુસ્સાવાળો;	રોક=રોકડા	મૃત્યુ; પાતાળ
ક્રોધી	વાજઆણ્યું=તોળા કરા	વિશ્વ=અક્ષાંડ
કુબેર=ભંડારના દેવ	વ્યું; દુઃખી કીધું	બાધું=બધું; આખું
ત્રાહે ત્રાહે=તોળા તોળા	ત્રિલોક=ત્રણલોક (સ્વર્ગ,	

કુબેરની સાથે ગુસ્સે થઈને તેમની પાસે રોકડા રતો માગે;

(એવી રીતે) આખી દુનિયાને હરાવ કાઢી, તેથી ત્રણે ભુવન
(સ્વર્ગ, મૃત્યુ અને પાતાળ)ના લોક તોળા તોળા પોકારે; (ટક) (૧૦)
દંત=દાંત; દંતુશળ સદાય=પકડે; ઝાલે | વારી=અટકાવી; રોકી

દિશાનાં દેવોના હાથીઓના જઠને દંતુશળ પકડીને તાણે; (ટક)ને
તેમની સંઘ પકડીને ફેરવે પણ તેમને કોઈ અટકાવી શકે નહિ, (ટક) (૧૧)
કીડા=વિલાસ; મેળ મેળાવે=મેળાવે; કરે | કલટે=ચઢે
લાતોલાત=લાતમાળ | મેળાં=ગોઠા | કિતપાત=તોફાન

હરીઆમાં જઠને વિલાસ કરે અને લાતાલાતી રમે, (ટક) સાતે
સમુદ્ર એકઠા મેળાવે અને તેથી મહા તોફાન થાય, (ટક) (૧૨)
દુર્મતિ=નકારી બુદ્ધિ | વાર્ધાઆ=વંચા | પુષ્ટ=જોરાવર

એ નકારી બુદ્ધિવાળા અને ઘણા પાપી રાક્ષસો ઝડપિઓ સાથે
દુશ્મનાઈ કરે; (ટક) જ્યારે તેઓ મોટા ને જબરા થયા ત્યારે
પ્રહ્લાંડ (આકાશ) સુધી ઉંચા વધ્યા. (ટક) (૧૩)
અચલ=પર્વત; ખચે ચોખુટ=ચારે દિશા
નહિ તે | અભશું=અસ વડે

મોટા પર્વત ઉંચા કરીને ચારે દિશાએ ફેરવે, (ટક) અને જેમ
ઝાડને ઊંટ વળગે તેમ આકાશને અભથી ચાટે. (ટક) (૧૪)

વીખે=વિખે; માં પડે=હરીને=છોડી દધને | આચારે=કરે; ચાલે
અજવે=પુષ્ટળ; ઘણું પડે=પોતે

તેઓ મનમાં જરા ખીક રાખે નહિ અને પોતે પોતાના ઘણા
વખાણ (આપવડાઈ) કરે; (ટક) આમ ધર્મના રસ્તા છોડી દધને
તેઓ પોતે પાપને રસ્તે ચાલે; (ટક) (૧૫)

પાઠ ૨૪.

ભાવ્યો=અભ્યો; પસંદ

પડ્યો

મેહ=વરસાદ

દેવતા=દેવ

વીજ=વીજળી

આપુ=અપુરનાની કિત-

રમાં પર્વત છે

ગિરિરાજ=પર્વતનો

રાગ; મોટો શોભિતો

પર્વત

તિથિ=દહાડા; દિવસ

ટોણે=વખતે

ઘંટે=કાંસાની વગાડવાની

ધડિઆળ

દીપે=શોભે

આંખ ફાડી=ધ્યાન દઈ

જોઈ

ઝૂકી=નમી; લચી

ઝૂંડ=જયો; ટોણું

સ્વાદુ=સ્વાદવાળો

મિષ્ટ=મીઠો

વસે=રહે

ઝરે=વહે; નીકળે

ઝરણાં=ઝરણુ; વહેળા

શીળો=હડો; ઢાઢો

સુગંધી=સારી વાસ;

ખુશખો

વહે=ગય; ચાલે

ફૂલી=ખીલી

ફૂલવાડી=જે વાડીમાં

ફૂલ થાય તે વાડી

વાવ=પીવાના પાણીને

માટે ખોદેલા કુવામાં

ઉતરવાના પગથીઆં

મુકયાં હોય તે કુવો

ઓપે=શોભે; સારો દેખાય

અગાડી=આગળ

વડાં=મોટાં

દેવળ=દહેડું

દેવ=પરમેશ્વરના અંશની

મૂર્તિ

અંગલા=વાડી વચ્ચે

બાંધેલું ઘર

પ્રસેવો=પરસેવો; પસીનો

પરાં=આધેનાં; દૂરનાં

પાસ=પાસે

વેંત=વાર

ગુફિત=તદખીર; મગ

જણાવે=દેખાડે

ધુણી=તાપણી

ટેવો=અનુભવો; માનો

સ્થાન=કેકાણું; જગા

ખ્યાત=પ્રખ્યાત; જન-

ણીતી; નામીચી

દેવી=માતા

અર્પુદા=આપુદેવી

કથા=વાત; હકીકત;

ખીના

જોગ=લાયક

જેમ આકાશમાં વરસાદ ચઢી આવ્યો હોય તેમ (આપુ પર્વત) :
આધેથી જોતાં મનને ધણું સારો લાગ્યો, તે પરના કુંડમાંનો અગ્નિ
વીજળી જેવો દેખાય છે. (કુંડમાંનો અગ્નિ તે જળણું ચઢેલા વરસાદમાં

વીજળીનો ચમકારો થાય તેવો દેખાય છે) એવો પર્વતનો રાજા
 (પર્વતમાં શ્રેષ્ઠ) આપુ આજે જોયો. (૧) શોભિતી પુનેમની સાંજને
 વખતે જાણે સૂર્ય અને ચંદ્ર એ ઘંટ બન્યા હોયની ! કોઈ કહે કેવો
 દેવના હાથી જેવો (આપુ પર્વત) શોભી રહ્યો છે; (૨ક) કદાચ તમે
 ઉપર જઈને નિહાળીને (ધારીને) જુઓ, તો જણાશે કે ઝાડના
 જથ્થાની ધણી ઝાડીઓ નમી રહી છે, અને ત્યાં સ્વાદિષ્ટ મીઠો મેઘો
 જોઈએ તેટલો મળે છે. (૨ક) ત્યાં વાઘ, વાંદરાં, સિંહ અને હરણો
 રહે છે, અને ચોકખા પાણીનાં ઝરણો હંમેશાં વહે છે; ને ઠંડા
 અને સુગંધીદાર પવન વાય છે. (૨ક) ત્યાં સારાં (ખુશખોદાર) ફૂલો
 ની ફૂલવાડી ખીલી રહી છે, તેમજ ત્યાં આગળ કુવા, વાવ, ને કુંડ
 ઘણા શોભે છે; મોટાં દહેરાઓમાં દેવોનો વાસ છે. (૨ક) ત્યાં
 બંગલા બંધાયા છે ને બજારો થયાં છે, વેપારીઓ સારા (ઘણા)
 વેપાર કરે છે, તેથી માલ લેનાસ્ને જેવો માલ લેવો હોય તેવો ત્યાં
 મળે છે. (૨ક) ત્યાં તેર ગાઉના ઘેરાવાના તળાવમાં ફરતા અગિયાર
 ગામના લોકો પીવાને પાણી લેવા આવે છે; ને જ્યાં જેઠ મહીનામાં
 પણ પરસેવો દેખાતો (થતો) નથી (કારણ કે પર્વતપેર ધણી ઠંડક
 રહે છે) (૨ક) અપાડ મહીનામાં છેટેનાં વાઘનાં પાસે આવે છે, અને
 જતાંવારજ જેવાની ખુળી બતાવે છે; તે વખતે તમે વાઘનાં
 ધુણીતો ધુમાડોજ ધારો (સમજો) (૨ક) જેમાં જૈનનાં અને હિંદુનાં
 જીનાં દેવસ્થાનો છે, અને તેમાં પ્રખ્યાત અર્ધુદા માતા છે; આ
 બંધી વાત જાણુ ત્રાહાયક અને કામની હોવાથી કહી છે. આ સારા
 છંદ દસપતરામ કવિએ બતાવ્યા છે.

પાઠ ૩૦

સપુત=(સ+પુત) સારો
છોકરો

તેહ=તે

સીધો મારગ=પ્રમાણિ-
પણે [અનીતિ

અધર્મ=(અ+ધર્મ) પાપ;

ટાળે=દૂર કરે; મટાડે

સ્વજન=(સ્વ+જન) પો-
તાનાં માણસ; સગાં

વહાલાં; નોકર ચાકર

વગેરે

દીન=ગરીબ

દુઃખડાં=દુઃખ; આફત

અરચીઆ=ભજ્યા

દામ=પૈસા

પરમારથ=(પરમ+અર-
થ)=પારકાનું ભણું

જોડે=મેળવે

ગર્થ=પૈસો

હરિ=પરમેશ્વર

અર્થ=માટે; વાસ્તે

ચાડી=ચુગલી

નવ=નહિ

અપયશ=(અપ+યશ)=

અપકીર્તિ; ગેરઆખર

અવનિ=પૃથ્વી

અવતાર=જિંદગી

સમસ્યા=ઉખાણા; ટ્રાય-

ડા; ઉત્તર મેળવવાને

સંકેતવાળી ભાષામાં

કહેવું તે

ગોરી=સ્ત્રી

ગોખ=ઝરખો; માળનો

આગળનો વધારેજો

ભાગ

તળે=નીચે

નદી કહે=નદીના

નીરે=પાણી ઉપર

નદી કહે નીરે=નદીના

પાણી ઉપર; નદીનું

પાણી તેની ઉપર

તીરે=કાંઠે

એથ સવાયો=એથા

ભાગનું સવાગણું

કચરે=કાદવમાં

અડીયાં=પહોંચ્યાં; મળી

સેવાલ=લીલ (ગયાં

કામની=સ્ત્રી

કર=હાથ

છત=સીલક્રમાં

અંપક પતન=અંપાના ઝાડ

ધણાં હોય એવું જંગલ

તમમાંથી=તમારામાંથી

ખેય=ખેડ

ગણુ=ગણુતરી કર

સંદેહ=વહેમ; શક

શાસ્ત્ર=ગણિત શાસ્ત્ર

સાક્ષી=સાબિતી

દે=આપે

સાય=સાચી

પાઠ ૩૦ સારા છોકરા વિષે. છાપા.

જે પ્રમાણિકપણે ચાલે, તે સારો છોકરો કહેવાય. જે પાપને
દૂર કરે તે સારો છોકરો કહેવાય; જે પોતાના સમાંવહાલાંનું સુખ

આપે છે તે સારો છોકરો કહેવાય. જે ગરીબોનાં દુઃખો મટાડે તે સારો છોકરો કહેવાય; વળી જેણે પરમેશ્વરને હેતથી ભજ્યા તેનું નામજ સારો છોકરો છે. શામળ કવિ કહે છે કે જેણે પારકાનાં ભલાંને માટે પૈસા વાપર્યા હોય તેજ સારો માણસ કહેવાય (૧) જે વેપારથી પૈસા મેળવે તેજ સારો છોકરો કહેવાય. જે પ્રભુને નામે દાન કરતો હોય તેજ સારો છોકરો કહેવાય, જે ગરબાખરથી ખીતો હોય તેજ સારો છોકરો કહેવાય; જેતાં જેનામાં ધણાજ સારા ગુણો માલમ પડે તેજ સારો છોકરાને સ્વર્ગમાં સુખ છે, શામળ કવિ કહે છે કે આ દુનિયામાં તે માણસની (જેને સપુત છોકરો હોય તેની અથવા સપુતની) જિંદગીને ધન્ય છે. મલ્લખ કે તેજ ખરેખરો શુભતો છે.

ગણિત સમરથા. છપ્પા.

નીચે નદીનું પાણી તેની ઉપર આવેલા ઝરખામાં એક સ્ત્રી એડી હતી; તેનો મોતીનો હાર તૂટી ગયો અને તે નદીના કાંઠાપર જઈ પડ્યો, જરાવારમાં અર્ધા મોતી પાણીમાં જઈને પડ્યાં.

બધાં મોતીનો રૂદ્ધ ભાગ અર્ધો કાઢવ અર્ધો કચરો એવામાં જઈને પડ્યાં, વળી છઠ્ઠા ભાગનાં મોતી લીલમાં ગળડા ગળડીને ગયાં અને તે સ્ત્રીના હાથમાં બે મોતી રહ્યાં, ત્યારે કહો કે મોતી કેટલાં હતાં ?

જવાબ—સીલકમાં જનુ મોતી હતાં, તેના ચોથા ભાગનું રાવાયું કરીએ એટલે ૩૦, અને છઠ્ઠા ભાગે એટલે ૧૬; અને હાથમાં બે મળી ૪૮; પ્રથમના અર્ધા એટલે ૪૮ જવામાં ગયાં તે મળી કુલ મોતી ૯૬.

પક્ષીનાં બે ટોળાં આકાશમાં ઊડતાં ઊડતાં ચંપાનાં વનમાં આવ્યાં તે સૌને (એક બીજાને) સારા ગમ્યાં (બે ટોળામાંથી) એક ટોળું બોલ્યું કે તમારામાંથી એક (અમારામાં) આવો, તો આપણે બંને ટોળાં (ટોળાંના પક્ષીઓ) સરખાં થઈએ તેથી બધાંના મનને સારાં લાગે ત્યારે બીજું ટોળું બોલ્યું કે જો તમે અમને એક પ્રક્ષી આપો તો અમે તમારાથી બમણા થઈએ. ત્યારે અમે પૂછીએ છીએ કે એ બંને ટોળામાં પક્ષી કેટલાં હતાં તે ગણીને કહો.

જવાબ—એમાં તે વહેમ શો છે ? શાસ્ત્ર (ગણિત)જ સાચી સાબિતી દે છે કે બધાં મળીને બાર પક્ષી હતાં; એકમાં સાત અને બીજામાં પાંચ (પહેલું બોલ્યું તેમાં પાંચ અને બીજું બોલ્યું તેમાં સાત).

પાઠ ૩૪

અરબ=પ્રાર્થના; વિનંતી	નિરાશ=(સ) નિર=નહિ	હંમેશાં
અવિનાશી=(સ) (અ=	+આશ=આશા)=આ-	પરમેશ્વર=દેવાય
નહિ+વિ+નાશ+અ=	શા વગરનો; નાઉમેદ.	સુવાસ=સારી વાત;
વાળા)=જેનો નાશ	શુભ=સારા	આખર
નથી એવા; પરમેશ્વર	કયાસ=ખામી; ખોડ	અંતર=મન
દયાળ=દયાળુ	મતિ=મુદ્ધિ	ઉગ્રસ=અજવાળું;
આશ=આશા; ધૃષ્ટા	સમાશ=સમાવેશ; મેળાપ	નિર્મળપણું (મદદ
મેશ=ગર	નિર્મળ=(સ) (નિર=	આધાર=આશરો; ટેકો;
ઉદ્ધમ=દીલગીર	નહિ+મળ=મેલ)=મેલ	હાશ=નિરાંત; શાંતિ
ભેળાં=ભેળાં	વિનાશો; ચોક્કસ	કુશારો=મગમગ રિવાજ;
	નિશદિનચરાત દહાડો;	નકારી રીતભાત

હે પરમેશ્વર વિનંતિ સાંભળો. હે ! નાશ વગરના પરમેશ્વર તમે

અમારી પ્રાર્થના સાંભળો. અમે બાળક (ઓછી બુદ્ધિવાળા) છીએ, અને આપ તો દયાળુ છો; અમારી એક ઇચ્છા છે. (હે નાશ વગરના પરમેશ્વર,) અમે છોકરાઓ તો ઘણાએ ગુનાઓ કરીએ પણ તેથી તમે ક્ષમાર પણ દીક્ષગીર થશો નહિ. (ટેક) અમે બધા વિદ્યા ભણવાને ભેગા થઈએ છીએ તેમાં તમે અમને ના-ઉમેદ કરશો નહિજ; (ટેક) અમે બધા સમજીને સારા ગુણ લઈએ કે જેથી જરાપણ ખામી રહે નહિ; (ટેક) સારા ગુણોની સાથે અમને સારી બુદ્ધિ આપો કે જેથી કરીને અમે બધામાં મળી જઈએ. (ટેક) અને રાત દહાડો ચોક્કસ મનના રહીએ કે જેથી કરીને અમારી સારી આત્મર ફેલાય; (ટેક) અમે મોઢેથી એવું માગી લઈએ છીએ કે અમારા મનમાં જ્ઞાનનો પ્રકાશ થાય; (ટેક) આપની મદદ મળવાથી મનમાં નિરાંત રહે છે; (ટેક) કોઈપણ વખત અમારામાં જરા પણ નહારી ચાલ રહે નહિ અને સુખ જતું રહે નહિ (કાયમ રહે) (ટેક)

૫૬ ધન્યાક્રી.

વાર=મદદ

મુંઝવણ

નિધિ=ભંડાર

લીલા=ખુબી; શોભા

ટાળી=મટાડી; દૂર કરી

દયાનિધિ=દયાનો ભંડાર;

અકળ=સમજાય નહિ

વીખ=ઝેર

પરમેશ્વર

એવી; બાણી ન શકાય

વાર=અટકાવ

અશરણુ=આધાર વગ-

એવી

ખાતુ=નામ; નિમિત્ત

રના; નિરાધાર

આકાર=મૂર્તિ; ધાટ

પત=ટેક

શરણુ=આધાર

જર=પૈસો

પતિતોદ્ધાર=(સં)(પતિત

અશરણુ શરણુ=આધાર

સકળ=સઘણી; બધી

=પાપી+ઉદ્ધાર)=પાપીને

વગરનાનો આધાર

વિકળતા=અભરામણ

તારનાર; પરમેશ્વર

અભય=ભીક વગરનું	યાયું=માયું; જાયું	હહું=મેળવું
અચળ=ચળે નહિ એવું;	વારંવાર=વારે ધડીએ	વિસ્તાર=વિશાળપણ;
કાયમ	તારી=ઉગારી; ખયાવી	આત્માનું મોટાપણ
પદ=પદવી	પાર=છેડો	

હે દયાના ભંડાર (પરમેશ્વર) તું મારો આધાર છે મને તારો એકલાનોજ આશરો છે. તારું સાઈ નામ નિરાધારનો આધાર છે માટે તું મને મદદ કર; (ટક) હું જ્યાં જોઉં ત્યાં તારી ધણીજ ખુબી જણાય છે. અને તારી શક્તિ ને રૂપ સમજી શકાય નહિ એવાં છે. (ટક) આ દુનિયાના માણસોનું હેતુ રૂપને લીધે કે રંગને લીધે કે પૈસાના લોભને લીધે છે. (ટક) તું સદૃશી ગભરામણ મોટાડી દઈને ઝેર રૂપી વિષયો (શબ્દ, સ્પર્શ, રૂપ, રસ, અને ગંધ) થી દૂર રાખ; (ટક) હે પાપીઓને તારનાર ધણી તું હેતુથી તારા નામનો ટેક રાખ. (ટક) તારું ભીક વગરનું અને ચળે નહિ એવું (કાયમનું) સાઈ ઠેકાણું (પદ) હું હરવડી માયું છું; (ટક) જો કે તું ઈતિસાક્ષી છે છતાં પણ અમને માફ કરી (આ દુઃખરૂપ સંસારમાંથી) ઉગારીને પાર ઉતાર. મતલબ કે જન્મ મરણનો ફેરો ટાળ. (ટક) કહાન કવિ કહે છે કે હું તને પસંદ પડતાં કામ કરીને આત્માની મોટાઈ મેળવું. (ટક)

શિખરણી.

પરમેશ્વર

ગતિ=શક્તિ

પરેશ=પરમાત્મા; મોટા	અકલિત=સતતગમ નહિ	હિતાર્યે=લાભ માટે
ધણી; પરમેશ્વર	એવી	જગપતિ=જગતનો ધણી;
વિશ્વેશ=વિશ્વનો સ્વામી; કૃતિ=કામ		પરમેશ્વર

ભારી=મોટું	જોઈ	મથીમથી=મહેનત
નિરખી=ધારી ધારીને	મથી=મહેનત કરી	કરી

હે ! મોટા ઇશ્વર, હે ! બ્રહ્માંડના સ્વામી તારાં કામ અને શક્તિ સમજાય નહિ એવાં છે, હે જગતના ધણી (પરમેશ્વર) તેં આ બધું માણસના સુખને માટે બનાવ્યું છે; તારાં બારે કામ જોઈને માણસો (કામ સમજવાને) મહેનત કરી કરીને આધા ખસે છે, તારા ગુણો ગાવાને માટે માણસની બુદ્ધિ જરા પણ ચાલતી નથી (મતલબ કે તારા ગુણોની ગણતરી કરવાની શક્તિ માણસમાં નથી.) (૧)

શો=કેવો	નૃત્ય=નાચ	અલપતો=ગાતો
દીસે=દેખાય	તરંગો=મોજાં	ઝૂકી=નમી; બચી
જળનિધિ=પાણીનો	મધુર=મીઠા	લહેર=સપાટો; સુરખી
બંડાર; સમુદ્ર	સર=અવાજ	નમન=નમસ્કાર
		પ્રતિ=તરફ

અહો ! આ સમુદ્ર કેવો મોટો નાચ કરતો (હાલતો) જણાય છે. મોજાંઓ ઉછાળીને જાણે મીઠા અવાજથી ગાતો હોયની ! આગો અને વાદીઓમાં ફળ અને ફૂલથી ડાળીઓ ધણી નમી રહેલી છે, તે જાણે પવનના સપાટાથી પરમેશ્વરને નમતી હોયની ! (૨)

રમણાં=ખુશકારક; શો-	નવ=નહિ	ધોર=ભયંકર; બિહામણી
ભિતાં	મણા=ખામી; ખોડ	ભયભીત=ભયંકર; બિ-
દશાવે=દેખાડે; ખતાવે	વ્યાધો=વાધ	હામણી
કળા=ચુકિત; તદખીર	ગર્જન=ગર્જના	

ખુશકારક પક્ષીઓ વારંવાર મધુર ગાઈને ખુશ થાય છે, વળી

વાધો અને સિંહો ભયંકર અવાજ કરીને ફરતા, તેથી પાસેના પહાડ ફરીને ભયંકર શબ્દો કરતા, (પડધા પડતા) તે એમ બતાવી આપે છે કે પરમેશ્વરની સમગ્રતા નહિ એવી કળામાં કાંઈ પણ ખામી નથી. (૩)

અગણિત=અસંખ્ય	દીપસમ=દીવા જેવાં	કે' =કહે
વિરાજિત=શોભિતા	તરવર=મોટા ઝાડ	વડી=મોટી
જંતુ=જીવડાં	મઠી=જડી	
વૃક્ષ=ઝાડ	પોદારી=યુમો પાડી	

દીવાબત્તીને વખતે જ્વેતાં જોડતાં શોભિતાં અસંખ્ય જીણું જીવડાંઓ ઝાડપર દીવા જેવાં (ચળકતાં) દેખાય છે તે ચળકે છે તેથી જાણે મોટાં ઝાડો થું હીરાથી જડી લીધાં હોયની ! માણસો યુમ પાડી (આશ્ચર્ય પામીને) કહે છે કે અહા ! પરમેશ્વરનું કામ કેવું મોટું છે ! (૪)

પાઠ ૩૮ પંચવટી.	જ્ઞાતું હતું)	કુળનો ધર્મ=આપદાદાયી
પંચવટી=પાંચ વડોનો જથ્થો. (એ નામનું)	શ્રી=સારા; શોભાયમાન	ચાલતો ધર્મ
જંગલ નાશકની પાસે છે; અને તે દંડ-કારણથી ભાગ મ-	રઘુવીર=રામચંદ્રજી	પાલતા=ચાલતા
	રઘુ=એક કુળનું નામ	લીલા=વિલાસ; ક્રીડા
	વિરાજતાં=શોભતા	નાતમ=નવીન
	સંગે=સાથે	રંગ=મગ્ન

પંચવટીમાં શોભાયમાન રામચંદ્રજી રહેતા હતા, તેમની સાથે સીતા અને લક્ષ્મણ હતા, તે સેવા કરતાં હતાં. એમ સૌ પોતપોતાના ધર્મ પ્રમાણે ચાલતાં અને હમેશાં નવીન મગ્ન અને વિલાસ કરતાં હતાં; પંચવટીમાં શોભાયમાન રામચંદ્રજી રહેતા હતા. (૧)

નિર્મળ=પવિત્ર; ચોકપુ	પણકુટી=છાલ ડાળાંની	ખટપટ=ભમરો; છપમ વા-
મઠ=આશ્રમ	કુંપડી	ગુંજે=ખોલે (કું જંતુ
છાઈ=છવાઈ આવી	જૂંદ=જયો; ટોળું	મધુરમકરંદ=મીઠો ફૂલનો
ધીર=ધીરજવાળા;	જાઈ } =ફૂલના વેલા	રસ; મધ
ધૈર્યવાન	મકરંદ=એક જાતનું ઝાડ	મકરંદ=ફૂલનો રસ

તેની (પંચવટીની) પાસે ગોદાવરી નદીનું પવિત્ર પાણી વહે છે. અને ઠેકાણે ઠેકાણે ધૈર્યવાન ઋષિઓના આશ્રમો આવી રહ્યા છે; કુંપડીની પાસે રીતાછએ વાડી બનાવી હતી, અને તેમાં તુળસીનાં છોડના જથ્થા વાવ્યા હતા; તેમાંના ફૂલનો મીઠો રસ-મધ ભમરા-ઓ ચૂસતા અને ગુંજરવ (અવાજ) કરતા; (ટક) (૨)

ચંપક=ચંપાનું ઝાડ	જ પાકવાપર આવે-	લટકે=ખૂલે; લખડે
હિડોળા=હિંચકા	લી કેરી	લૂમી=લૂમ; કુમખ્યા
કરેણી=કરેણાનાં ફૂલનું	જમરૂળી=જમરૂખી	દ્રાક્ષ=દરાખ
ઝાડ	કેળી=કેળ	
આંબાસાખ=આંબાપર	માંડપ=માંડવો	

વળી તેમાં (વાડીમાં) ગુલાબ, ચંપો, ડમરો, ચપેલી અને માલતી હતાં, કરેણી અને આંબાપર પાકવા આવેલી કેરી (પવનથી) હાલતી હતી, અને જમરૂખી, દાડમડી, નારંગી અને કેળ પણ હતી તેમજ દરાખના માંડવો ઉપર તેની લૂમો લગી રહી હતી; (ટક) (૩)

નારિકેળ=નાળિયેર;	જંબીર=જાંબુ	ફાફળી=સોપારણ
શ્રીફળ	ફણસ=ચંપાનું ઝાડ	સીતાફળી=સીતાફળનું

ઝાડ	કુંદ=એક જાતનો છોડ	આપે
શતપત્રી=સેઠ પાંદડાની	મસમસતો=મધમધતો	પુત્યા=ખીલ્યાં
વેણી	મેકે=બહેકે; સારીવાસ	અપાર=ધણાં

વળી તેમાં નાળિયેરી, જાંબુડી, ફણુસ અને સોપારણુ તેમજ સીતાફળી, શતયત્રી, કુંદ, કલ્હારના ઝાડ હતાં; કેવડા ચારે તરફથી સારી વાસ આપતા હતા, એમ જાત જાતનાં ધણાં ફૂલો ખીલ્યાં હતાં. (ટક) (૪)

તરુ=ઝાડ	કારંડવ=ખતક	ખંજન=એક જાતનું
શોહામણુ=શોભિતા	ચાતક=ખપૈયા	પક્ષી
બક=બગલો	ચકોર=એક જાતનું પક્ષી	આદે=આદિ; વગેરે
પારાવત=કબુતર	કોકિલ=કોયલ	લલિત=સુંદર
મૃગ=હરણુ	કપોત=હોલો	વિહંગ=પક્ષી; પંખી

ઝાડોપર બગલા, કબુતર, ચકવા, ચકવી, હંસ, ચકોર, ખપૈયા, કોયલ, હોલા, ખંજન, ખતક વગેરે સુંદર પક્ષીઓ અને જમીનપર હરણુ વગેરે પશુઓ મધુર અવાજ કરતાં હતાં. (ટક) (૫)

ભૂમિ=જમીન	પહોળાં કરવાં તે	ખગ=પક્ષી
કળા કરવી=પીછાં ઉઘાં	જય જય=જે જે	

જમીન ઉપર મોર કળા કરીને નાચતા હતા, અને મેના તથા પોપટ જયરામ જયસમ બોલતા હતાં; શોભિતાં પક્ષીઓ સારા મીઠા શબ્દો બોલતાં હતાં, એવાં પક્ષી અને હરણોને જોઈને સીતાજી મનમાં ખુશ થતાં હતાં (ટક) (૬)

સારંગ.

રામ પંચવટીમાં રહ્યા છે અને તેમના દિવસ ખુશીમાં જાય છે; લક્ષ્મણ અને સીતાજી રામચંદ્રની સેવા હોંસથી કરે છે. (૧)

બીલડી=લીલની સ્ત્રી	વનફળ=વનમાં થતાં ફળ
જૂથ=ટોળું	પડીયા=દડીઆ

બીલડીઓનાં ટોળા મળીને સીતાજીને જોવા આવે; અને જાત જાતનાં વનમાં થતાં ફળના તથા મેવાના દડીઆ ભરી ભરીને લાવે. (૨)

જનકસુતા=જનકી; જ-	સીતા	ચક્રિત=દિગ
નક રાજની પુત્રી;	રૂપ=કાંતિ	

સીતાજીની વાડીમાં હરણોનાં ટોળાં ચરવા આવે, અને તે (ટોળાં) અધાં સીતાજીની કાંતિ જોઈને ત્યાં દિગ થઈ જાય. (૩)

સૌમિત્રિ=સુમિત્રાનો પુત્ર;	આરોગાવી=અવડાવી	ગ્રાસ=કોળીઓ
લક્ષ્મણ	વળતાં=પડી	ગ્રાસ કરે=ખાય

હંમેશાં લક્ષ્મણ ફળ લાવીને સીતાજીની પાસે મૂકે, અને (સીતાજી) શ્રીરામને (ફળ) અવડાવીને પડી પોતે ફળ ખાય. (૪)

પાઠ ૪૪.

હિતનાં વચનો.

હિત=મધુ
અધિર=મહેરો
સ્વાધીન=તાબે; વશ
સુખ=સરખો; જેવો

સારં=મીઠું; મંદુરં
ગૂંગ=મૂંગો
નીત=હંમેશાં
પરઉપકારી=પરોપકારી
ધીર=ધીરજવાળો
રણુ=લજાધર્મી

નિર્ભય=નિહર; બીક વગ-
ભારી=ધણા (રતો)
મનનો સુખી=સંતોષી
સ્તુતિ=વખાણ; તારીફ
ખતા=હોકર
પીઠ પાછળ=ગેરહાજર

રીમાં	છાની=ગુપ્ત; છુપી	ધર મેળે=માહોમાંહે
અનાદર=તિરસ્કાર; તુ-	સાય=સાયો; ખરો	કાજી=ન્યાયાધીશ
અજકાર	સ્નેહી=પ્રીતિવાળો	કો=કોઇનું
કળે=વખતે; સમયે	આમદાની=આવક, પે-	સર્વથા=સર્વ પ્રકારે;
દશા=હાલત; અવસ્થા;	દાસ	બધી રીતે
સ્થિતિ	સાવધ=હોશિયાર	વૈરભાવ=દુશ્મનાવટ
સહી=નક્કી; નિશ્ચય	વહેવારે=વ્યવહારમાં;	કથા=વાત્ર
હિતુ=મહત્ત્વ ધરનાર;	ખરી રીતે	ડોકી બાર ન કાઢી=
હિતે=ધન્ય	શરમ=લાજ	આજેવાન ન થવું
શીખ=શિષ્યામણુ	હાનિ=નુકસાન	પુરું=સમાપ્ત; ખલાસ
ભાષણુ=વાક્ય; બોલ	હોરિ લેછે=ખમે છે	હાથ ધાલવો=શર કરવું
તોષ=તોષણુ	વારતા=વાત; શિષ્યા-	વિચાર=અભિપ્રાય; મત
હિનકાર=મહત્ત્વ કરનાર	મણુ	આલવો=અપાવો
	પતે=પતી જાય; મટે	

મલાને માટે કહીએ તે સાંભળે નહિ (મનમાં રાખે નહિ) તેને બહેરા જેવો જાણવો; જે માણસ ગુસ્સાને તાબે થાય. (ગુસ્સો કરે) તેને આંધળા જેવો સમજવો. (૧) જે માણસ મધુર બોલી જાણતો નથી તેને ગુંગા જેવો સમજવો. સાંઝે માંદું નહિ સમજતો હોય તેને ઘેર સમજીને કાઢી મૂકવો. (૨) જે હંમેશાં પારકાનું બહું કરનારો છે, તેનેજ મોટો (માણસ) સમજવો; જે લડાઈમાં ધણો નીડર છે તેનેજ ધીરજવાળો માનવો. (૩) જે માણસ પૈસા, જીવાની ને ઉંમર પર બરાબરો રાખતો નથી; તેનેજ ડાહ્યો ને સંતોષી સમજવો. (૪) આપણા વખાણુ સાંભળીને બોળાઇને છેત-રવું નહિ કારણકે મતલબને માટે લુચ્ચા લોકો ધણું જીવું બોલે

છે. (૫) કોઈ આપણી બદબોધ કરે તો તે સાંભળીને લડવું નહિ; કારણ કે જે નીચમાણસ હોય તે આપણી ગેરહાજરીમાં ભુલું બોલે છે. (૬) કોઈને ગરીબ જોઈને તેના તિરસ્કાર કરવો નહિ, કારણ કે કોઈ વખતે આપણા પણ એવા હાલ નક્કી થાય. (૭) ભલું ચાહનાર માણસની શિખામણનું વાક્ય કડવું હોય છે ખરું, તોપણ તે ભલું કરનાર છે માટે તેમની સાથે દુશ્મનાઈ શા માટે કરવી? (મતલબ કે દુશ્મનાઈ કરવી નહિ) (૮) આપણી ગુપ્ત વાત હોય તે કોઈને વિશ્વાસ રાખી કહેવી નહિ, પણ જે આપણો ખરો પ્રીતિવાળો હોય તો તેને ભરોસે નક્કી કહેવી. (૯) લોકો ઉપજ અને ખર્ચ લખવામાં હોશિયાર રહે છે; પણ જે વહેવારમાં (આપ લેના સંબંધમાં) શરમ રાખે છે તે નુકસાન ખમે છે. (૧૦) બાળકો પાસેથી પણ ડહાપણની વાત શીખી લેવી; જ્યાં મુઠ્ઠી કજીઓ ઘેર મેળે પતે ત્યાં મુઠ્ઠી ન્યાયાધીશ પાસે જવું નહિ; (૧૧) મુએલા માણસનું નક્કી કોઈ દિવસ પણ ભુંડું બોલો નહિ; કોઈની સાથે લડાઈ રાખવી નહિ અને કોઈની છાની વાતો ઉઘાડી પાડવી નહિ. (૧૨) ગળ્યું ખાવાને માટે જીભને ઘણો મહાવરો પાડવો નહિ (મતલબ કે ગળ્યું ખાવાની ઘણી ટેવ રાખવી નહિ.) બીજાનો કજીઓ માથે લેવાની આગેવાની કરવી નહિ. (૧૩) એક કામ પુરૂં થાય ત્યારપછીજ બીજું કામ શરૂ કરવું; જે જાણની વાતમાં ત્રીજા માણસે (આપણે) (સમજ્યા વગર) તરત અભિપ્રાય આપવો નહિ.

પાઠ ૪૯.

ક'ખે=એવાને કહ્યું છે

ઓ; વડના કોટા

કાક=કામડા

પીયુ પીયુ=પાણી પાણી

ટાકાર=મધુર અવાજ

પૃષ્ઠા=ચાતક; બૃષ્ઠા

વડાખા=વડની ડાળી-

ઢેલ=ભોરની આંધ

વીણે=ચાટે	ભોર=મળસકું; સવાર	ભોગ=પરમંથર સાથે
પલાશ=ખાખર	નગમધ્યાનો રવામી=શ્રી	મન જોડવું તે
કોયલડી=કોયલ	કૃષ્ણ ભગવાન	ભોગ=વિલાસ, મોજ
ટહુકે=ટહુકા કરે	વિણુ=વિના; વગર	સદ્ગ્રંથ આંધવા=સારી
સ્વદઝીણે=ઝીણા રાગથી	સોર=અવાજ	કવિતા રચવી
મદ=ધીમો	જહારે=જયારે	પતિવ્રતા=વધીના હુક-
સુવાસિત=(સુ+વાસ+	ખર=છ	મમાં રહેનારી
ઇત)=સારી વાસ વા	સાધુ=ગુની	કંથ=સ્વામી
જો; સુગંધીદાર	પરદરી=છોડી	ચિત્ત ધરવું=મનમાં
ટાણે=વખતે	સમરવા=યાદ કરવા	લાવતું.
અદૂર=શ્રી કૃષ્ણના કાકા;	શ્રી હરિ=શ્રી કૃષ્ણ	મગ્નિ=ભેદ; છુપું કારણ;
શ્રી કૃષ્ણના ભક્ત.	જોગીઆ=જોગી	ભાવાર્થ
		અવતરે=જન્મે

પાઠ ૪૮ પ્રસ્થાવ.

સવાર પડી એમ સમજીને પક્ષીઓ જાગ્યા; રાંધાં કાગડા હા હા કરે છે; બપેલા પક્ષી તો પીયુ પીયુ (વહસાદ) જોવાતે તલપે છે. વડની ડોળીઓપર સુડા દો દો કરે છે (૨૪) ભોર પીછાં હંચા ને પહોળાં કરીને ટીલુ ટીલુ બોલે છે. (તે વખતે તેની) આંખમાંથી આંસુ પડે છે ને ઢેચ ઝીમે છે; (તેથી તેને ગભ રહે છે.) ખાખરના (ઝાડ) પર શાંભિના પોપટ બોલે છે; અને કોયલ ઝીણુ સ્વરથી ટોકા કરે છે (૨૫) વાઝરડાં બાં બાં શબ્દ બોલે, તે શાંભિ ગાયો બાંબાં શબ્દ બોલે (મતલબ કે બરાડે) હોડા સુગંધીદાર પવન ધીમો વાય છે તે સુગડાં કરાડીને હાલે છે. (૨૬) તે વખતે સવાર પડી મધ્ય એમ સમજીને અદૂર જાગ્યા, પશુ નરસં

ધયાના સ્વામી (શ્રી કૃષ્ણ ભગવાન) મિત્રાણ કોઈ જાણતું નથી કે
એ જોખીઓનો આદ છે. (૮૬)

પ્રભાતીઉં.

જ્યારે પાછલી છ ઘડી રાત રહે ત્યારે સહુ માણસે બિંધને
છોડી દઈને બિલુનું અંતે પરમેશ્વરનું સ્મરણ કરવું અને તું એક છે
તું એક છે એમ મોલવું. (૮૫) જોગીઓ હોય તેમણે પરમેશ્વર સાથે
મન જોડવું અને સંસારીઓએ હૃદયભાગ છોડી દેવા, જે વેદીયા
હોય તેમણે હૃદયનો ગાન વિચારવું. જે વૈષ્ણવ હોય તેમણે શ્રી કૃષ્ણ
નું ભજન કરવું. (૮૬) સારા કવિ હોય તેમણે સારી કવિતા બતા-
વવી, અને જે દાતાર હોય તેમણે પુણ્ય કરવું; સતી ઓએ મણીને
પુછવું અને મણી કહે તે પ્રમાણે ચાલવું. (૮૭) આપણે આપણી
ફરજને બચાવવી અને કામનો ઝીણો વિચાર કરી જોવો; નરસિંહના
સ્વામીનું (શ્રી કૃષ્ણ ભગવાનનું) પ્રીતથી સ્મરણ કરે તો પુરુષ અથવા
ઐશીને બીજો જન્મ લેવો પડે નહિ. મનશ્ચય કે મોક્ષ પામે. (૮૮)

પાઠ ૫૪

નિર્દોષ=

હસ્ત=હાથ

ફાળ=ધારકો

કુશળ=

જન્મ=

કળ=કળાતર

અણુજ્ને=અનાવળે

હિપવન=વાડી

કુદરતી=કૃત્રિમ; સ્વા-

ભાવિક

ક્ષેમ=આરોગ્ય; કુશળ;

કલ્યાણ

પાણો=પાથર

સામ્ય=પરોપરી; સર-

આપણું

સત્તા=અમલ.

પાઠ ૫૫ નિર્દોષ પક્ષીઓ.

તે નિર્દોષ પંખીડાનો હપર પથરો ફેંકતા તો ફેંકી દીધો.
પણ અચરસ. તે તો છુટ્યો તેથી મનમાં ધારકો પાડ્યો. અરે તે

(પથરો) તેના શરીરપર લાગ્યો કે તરત થાસ બધે થઈ જતામાં પાંખ ઢીંગી (કમતાકાત) થવાથી તે ઝાડપરથી નીચે પડી ગયું.

(૧) જેને મેં પાળ્યું તે આ મારાજ દાસથી તરફડીને મરે છે, એમ જાણી ધડકતે દીસે તેનાપર પાણી છાંટ્યું તોપણ તે ઊઠી શક્યું નહિ. અરે! પણ ઘાતકી દાસે શરીરને જખમ કરેલો તે ક્યાંથી ઊઠે? ઓહો એનું છેક કોમળ હૃદય તેથી તે ક્યાંથી ઊઠે?

(૨) પણ અરેરે જો દુઃખ નરમ પડ્યું ને એ આંખ તો હાલડી પણ એ મરી જશે કે જીવશે તે કોણ જાણી શકે? પણ અદલદા ફરીથી આ વાડીના મીઠાં ફળો ખાવાને તેમજ ફરીથી મીઠાં (મન-મમતા) ગીત ગાવાને જીવ્યું. (૩) અરે પંખીડાં સુખેથી કંઈ ગીત બનાવજો અને ગાજો, જ્ઞાને માટે મારાથી બીને આવી રમત છોડી

દહને ઊડો છો? પાસે જેવી ગાય ચરતી હતી, તેવોજ હું (ચામરપાણી) છું. નહિ નહિ કોઈ દિવસ પણ તમારા શરીરને હું તુકસાન કરીશ નહિ. (૪) મેં માળીને પણ તમારા તરફ કંઈ પણ ફેંકવાની મના કરી છે. હંમેશાં મારી વાડી સર્વ પંખીડાંને માટે ખુલ્લી છે. પણ માણસોથી બીવાની તમને (પક્ષીઓને) કુદરતી આદત મળેલી છે.

અને તેમાંજ તમે બધાંએ કલ્યાણ માન્યું તો મારાથી પણ ભલે બીતાં. (૫) ઊડો તો અહા! કોઈ ઘાતકી દાસનો (ઘાતકી માણસોનો) નક્કી કર છે, તમારા તરફ પથરો ફેંકવો એ તો માણસોની રમત છે, કુદરતના સરખાપણાની સમજ સૂચી જઈને નિર્દય માણસો તમારા પર આવી સત્તા જોગવે છે, તેથી હું દુઃખી છું.

(મનમાં દીવ્યગીત ચાલે છે.) (૬)

પાઠ્યાર અચરા શબ્દો તથા જોડાક્ષર.

અવશ્ય	સ્થિર	ઋષિ	સ્વર્ગ
બુદ્ધિ	બુદ્ધ	નિષ્ઠા	સ્થિતિ
સ્નાયુ	તંદુરસ્તી	કર્તવ્ય	બુદ્ધિ
વિદ્વાન	પ્રસન્ન	અમૂલ્ય	શ્વેતાંબર
પ્રયત્ન	શ્વાસ	સ્વછંદી	દિગંબર
કિકેટ	ગ્યાસ	ઉંઘણુસી	સિદ્ધાંત
સુસ્તી	ઉત્પન્ન	ધ્યાન	તુર્કસ્તાન
ઇદ્રિયો	નૈરોજન	શોષાય	સ્તુતિ
પ્રદાયર્થ	ઓકિસજન	નિર્બળ	સુન્નો
દેખ	શુદ્ધ	કુર્તી	જરતોસ્ત
નિશ્ચય	એસિઠ	મિષ્ટાન્ન	પ્રિસ્તી
કુર્મણુ	જવાંમર્દ	સૂર્યોદય	પોટુંગીઝ
સુખાઈ	આયર્લોંડ	પ્રાતઃકાળ	પ્રોટેસ્ટંટ
આયુષ્ય	કોકેન	દ્રાવિડ	સંલિપ્ત
અદ્વિમાન	પ્રાચીના	ધર્મશાસ્ત્ર	સિમ્લા
અણુધાતુ	શ્રદ્ધા	વિષ્ણુ	તામ્રપટ
સ્વસ્થ	વિદ્યાર્થી	ઈષ્ટ	વર્ણન
ગૃહસ્થ	શિષ્યવર્ગ	મૃત	અંકુશ

શ્રી કૃષ્ણ	વૈષ્ણવો	સાંદીપનિ	સંન્યાસી
સેદ્યુકસે	મેગેસ્થિનીસ	આશ્ચર્ય	હસ્તિનાપુર
રપેન	વ્યવસ્થા	ધમિષ્ઠ	કૃષ્ણા
આગદ	ન્યાયાસન	પ્રીતિ	તુંગસાગ્રા
સપ્ટેબર	શ્રવણ	દ્રવ્ય	કાકિઆવાડ
ચિદ્નો	મૃગચર્મ	ઉત્તેજન	જાન્યુઆરિ
રપદ	ગાતિ	ક્ષત્રિય	સંપ્રદાય
વૃક્ષો	ઋગ્વેદસંહિતા	વૈશ્ય	શાળીસ
સ્વાથ	વસિષ્ઠ	શુદ્ર	હિતેન્દ્રુ
હરિશ્ચંદ્ર	ભુજયુ	ધર્મોપદેશ	પદ્મતિ
સત્યવાદી	અશ્વનિકુમાર	કાવ્યશક્તિ	વિશ્વામિત્ર
બ્રહ્મદેશ	વિશેષ	વર્ણાસન	સર્વસ્વ
પ્રાહ્યાન	રહેલોન	ધર્મિક	પુષ્પ
મૂર્છના	મુદ્ર	વિશ્વાસવાતી	ક્ષત્રિયાણી
પ્રસિદ્ધ	મૃતિ	સંપૂર્ણ	ધૈર્ય
પુકી	કાળી	ગુર્જા	અમ્મિ
અદ્ભુત	ચિહ્ન	અત્યંત	સુહાં
જવાંમહી	ધાતુ	ચક્રતીર્થ	નિર્ધન
સ્વંભ	નિર્મિત	સ્તબ્ધ	મિશુક
આશ્રય	અનંત	અડસદો	ક્ષણભંગુર
આકૃતિ	સ્વેદ	નિર્વાણ	પરકંભાવાસી

ગૃહસ્થાઈ	ભિક્ષાપાત્ર	શિક્ષણ	પ્રદક્ષિણા
વર્તાણક	દિલ્હી	રિવાજ	અર્થ
સદામત	શ્રદ્ધા	પૂર્ણ	શ્રીમંત
આદિત્યેશ્વર	ભૂસ્તર	પ્રવેશ	કવિત્વ
ગરુડેશ્વર	અગત્ય	માકિર્વસ	ગૂલપાણીશ્વર
સ્વાશ્રય	વૂસ્ટર	મહંમદ	અલૌકિક
ઉલ્લભ	જેમરા	પેગમ્બર	મૃગલાં
ઈસ્પતાલ	રકોટલાંઠ	શસ્ત્ર	નિર્ભય
ધનાઢય	ગ્લાસગો	ઓઢો	બુદ્ધી
કીર્તિ	શાસ્ત્ર	વંશપરંપરા	પર્ણકુટી
અફઝાનિસ્તાન	કલાઈડ	દમારકસ	હૃદય
એશિઆઈ	પુલ્ટન	પ્રપૌત્ર	અતિથિ
માઈનર	બ્યોર્જ	વૃદ્ધિ	ખિસ્તી
સ્ટીવન્સન	ધર્માધ્યક્ષ	આશિર્વાદ	પોર્ટુગાલ
ઈન્જનેર	મુરખી	લુગડાંલતાં	ભૂથિર
પાત્રિસ	દૃષ્ટિ	સંકલ્પ	લિસ્બન
સત્તરમા	સંન્યાસી	વારકોડાગામા	નિર્ધન
ગ્લોઝ	દાકતાર	મોઝાનિક	સંસ્કૃત
કૃષ્ણ	સંઠ	મિત્રતા	વાસ્તિક
સિંહલદ્વીપ	ટ્રોપી	હુન્નર	કતો
મોલ્યુડા	શીત્ર	પુસ્તકાલય	સંરક્ષણ

સમૃદ્ધિ	નળાખ્યાન	સંપ્રદુસ્થાન	ઉત્તમ
પિત્તળ	સુભદ્રા	કિલ્લા	પ્રહ્લાંડ
મલાક્કા	સુધન્વાખ્યાન	દેવીલા	કૂર
અશ્વમેધ	સદ્ગ્રંથ	શેષનાગ	પ્રપુલ્લતા
ધૃતરાષ્ટ્ર	સુવાસિત	ઉજ્જવલ	સ્વાર્થ
યુધિષ્ઠિર	અકર	યજ્ઞદેવરત્ન	કૃત્ય
અર્જુન	ધર્મગ્રંથો	ધિક્કાર	દુર્યોધન
ઈત્યાદિ	શ્રીગોઠ	પ્રહ્લદત્ત	સ્વાર્થી
વિદ્યાલય	વીરશ્વર	ભૂપલ	નિષ્કળ
વૃત્તિ	ઉર્મી	મીશુળતી	સ્વયંવર
શર્યા	સિંહાસન	હિંમત	મન્થવેધ
દર્શન	ળત્રીસી	આશ્વિન	મંદ્રપરચ
આત્રેયી	ઉત્તેજન	હુદ્દી	રાજસૂય
દંડાકારણ્ય	દુઃખલંજન	વૃદ્ધો	પ્રિય
સ્કાદિક	ગુપ્ત	વિદ્ય	પ્રતિષ્ઠા
અપ્પુલુ	દ્રોણાચાર્ય	સંસ્કૃત	વિદ્યાલયાસ.
કીર્તિસ્તંભ	વર્ણાશ્રમ	વજ્રપાત	પ્રશ્ન
વાદમીકિ	સ્વરૂપ	ઋષ્યશૃંગ	મુઠકું
સુમીવ	લિન્ન	કૌશલ્યા	સ્મશાન
પ-લો	શ્વાસોચ્છવાસ	મૂર્તિ	સંભાષણ
વિદિ	પુષ્ટિ	કર્તુલુ	અધુ

વિભીષણ	નિરર્થક	મહાત્મા	દીર્ઘમુત્રી
ધંદ્રજીત	સ્વપ્ના	ચિત્ત	છિદ્ર
નિરૂપમી	છટ્ટા	ગર્ભવંતી	નિરોજ
સંવત્સર	મૂતપૂજક	સદુપદેશ	થાણેશ્વર
લૂટયું	મશકરી	મંદિર	વિનંતી
મિટ્ટી	નામાકિત	કૂરતી	ભત્રાણુ
નિરૂપ	સુરકેલી	ચોદીઆ	આશ્રય
સુતલીળ	પર્થાત	સદેશો	શૌર્ય
જેસુઈટ	પ્રસિદ્ધ	યજ્ઞદેજઈ	આશ્રિત
દીર્ઘદષ્ટિ	મયુરજન	બાલ્યાવસ્થા	નિશ્ચય
શબ્દવેધ	પદ્ધતિ	સમૃદ્ધિ	પુનર્લગ્ન
અહુરમઝદ	દિલ્લી	સદ્	દેવનિઅર
કાકાપાપાણુ	અગિઆરી	હર્ષવર્ધન	સિસોદીઆ
રૂપિઆઈ	સૃષ્ટિ	વરિઆવ	શિલાદિત્ય
હોદ્દા	સુદ્ધાં	અનુયાયી	પ્રિસ્તી
ધમિષ્ટ	પદબ્રુટ	સંદ	અઝેસર
જિલ્લો	મદ્રેસા	હૃદય	ચોપુલીઆં
પ્રાક્ષાલિક	ટકર	અસ્તવ્યસ્ત	પોટુગીઝ
વેનિસ	નિર્દય	પૃથ્વીરાજ	સુકદાં
પ્રતિનિધિ	અનુપ	વિપમ	લૂટકાટ
હિસાહ	તિરસ્કાર	લખંડા	વિધિ

સિદ્ધા	ઢોંગ	કટ્ટો	મંત્રી
નિષ્ઠા	ક્ષિતિજ	ગેરસંપા	ત્રાવણકોર
ખિંદુ	સારાંશ	રનેહી	ધ્રુવ
નિરંતર	નમસ્કાર	ગોળાદ્ધ	દ્વીપકલ્પ
નિકાસ	સમન્વયિ	કન્યાકુમારી	રત્નાગિરિ
લુપ્થક	કલકતા	અનુકૂળ	તેજસ્વી
બ્રહ્માનંદ	મિતિ	બૃહતલુપ્થક	પુષ્કળ
યોષ	કૃતિકા	ધ્યાન	અક્ષાંશ
મધ્યમ	સિકેના	રેખાંશ	શ્વપુતસ્તાન
પ્રત્યેક	ચોંડીચરી	પ્રત	વિજગાપદ્મ
વિષુવવૃત્ત	મદ્રાસ	ચિતેગામ	શૂન્ય
આક્રિઆભ	યુરેનસ	વર્તુળ	આઆ
પ્રિટિશ	નેપ્ચ્યુન	કલ્પના	ગ્વાલીઅર
ક્ષેત્રફળ	બૃહસ્પતિ	ત્રાંચો	લખનૌ
સંયુક્ત	પ્રહસિલા	નિર્ધામત	મહલીપદ્મ
વાયવ્ય	ધૂમકેતુ	લોહ	બલુચિસ્તાન
સૂર્યમાળા	સદ્યાદ્રિ	કલહોત્તી	કુર્ગ
નક્ષત્રો	સોલાપુર	બ્રહ્મપુત્રા	હૈદરાબાદ
પ્રકાશિત	શુળપાણી	ગોગરા	મહેસુર
નેગ્રપદ્મ	મહેસુર	કારમીર	વિચિત્ર
બેક્ટરિઆ	શિવપચાક્ષ	સત્તા	મહા

સ્વાદિષ્ટ	શ્રેષ્ઠ	પ્રતિનિધિ	પ્રકાશિત
કલ્પવૃક્ષ	જ્ઞાનતંતુ	નીર્મલુક	ચત્તો
મંદિર	રજ્જુ	સેકેટરી	દ્વિઠળ
અઘાપિ	લેફ્ટેનન્ટ	વજ્રપત્ર	અણીશુદ્ધ
કમિશનર	કૂલમણી	સમાધ	રેસિડન્ટ
પુખ્તકોશ	સંપૂર્ણ	અખ્યાસી	હસ્તક
શ્રીકેસર	મિશ્રણ	ઈંડિઆ	પુકેસર
ધંધળ	ચિકાશ	ઓફિસ	અગ્ર
ઈંડું	ચિત્ત	વાયુશોષક	સંયોગ
હરમિઆન	ઉચ્ચાલન	સિદ્ધ	મિશ્ર
પરિપૂર્ણ	બુધું	નૈરોજન	વૃદ્ધિ
ત્વચા	દાંડ્યું	કોલગ્યાસ	ઉત્પત્તિ
પૌષ્ટિક	પૈડું	ધ્વનિ	પિંડ
શોષણ	દોરડું	પ્રતિધ્વનિ	પંકિત
હાંહાં	સખ્યતા	સૂક્ષ્મદર્શક	ચિત્રવિદ્યા

અપૂર્ણાંકના કેટલાક ધ્યાનમાં રાખવા જોગ નિયમો.

- ૧) અપૂર્ણાંકમાં અંશ એ ભાજ્ય અને છેદ એ ભાજક છે.
- ૨) કોઈ પણ પૂર્ણાંક સંખ્યાને અપૂર્ણાંકમાં લખવી હોય તો છેદમાં ૧ મૂકવો.
- ૩) સમ અપૂર્ણાંકની કિંમત હંમેશાં એક કરતાં ઓછીજ હોય છે કારણ કે એમાં ભંગ કરતાં છેદ વધારે હોય છે.

- ૪) વિષમ અપૂર્ણિકની કિંમત હમેશાં એક અથવા એક કરતાં વધારે હોય છે. કારણ કે એમાં અંશ અને છેદ સરખા હોય છે અથવા અંશ કરતાં છેદ ઓછો હોય છે.
- ૫) વિષમ અપૂર્ણિકના અંશને છેદ ભાગી પૂર્ણિક કાઢી શકાય છે. અને તેને ભાગાનુઅંશ અપૂર્ણિકનું રૂપ આપી શકાય છે.
- ૬) સમ અપૂર્ણિકને ભાગાનુઅંશ અપૂર્ણિકનું રૂપ આપી શકાતું નથી.
- ૭) ભાગાનુઅંશ અપૂર્ણિક પૂર્ણિક અને અપૂર્ણિક મળીને થએલું છે.
- ૮) ભાગાનુઅંશ અપૂર્ણિકને વિષમ અપૂર્ણિકનું રૂપ આપી શકાય છે.
- ૯) અપૂર્ણિકના અંશ તથા છેદને એકબીજા રકમે ગુણવાથી અથવા ભાગવાથી અપૂર્ણિકની કિંમતમાં ફેર પડતો નથી માટેજ અપૂર્ણિકના અંશ અથવા છેદ ધાર્યા મુજબ લાગી શકાય છે.
- ૧૦) અપૂર્ણિકની કિંમત સરખાવવા માટે તેમને સમચ્છેદનું રૂપ આપવું. કારણકે છેદ સરખા થયા વગર કયું અપૂર્ણિક મોટું છે કે નાનું તે જાણી શકાતું નથી.
- ૧૧) અપૂર્ણિકના અંશ જુદા જુદા હોય પણ છેદ એક સરખાજ હોય તો જે અપૂર્ણિકના અંશ વધારે હોય તે મોટું અને ઓછો હોય તે નાનું સમજવું.
- ૧૨) અપૂર્ણિકના છેદ જુદા જુદા હોય પણ અંશ એક સરખાજ હોય તો જે અપૂર્ણિકના છેદ ઓછો તે મોટું અને વધારે તે નાનું સમજવું.
- ૧૩) સમ અપૂર્ણિકના અંશ તથા છેદમાં એકબીજા સંખ્યા હમેશાથી અપૂર્ણિકની કિંમત વધે છે.
- ૧૪) વિષમ અપૂર્ણિકના અંશ તથા છેદમાં એકબીજા સંખ્યા હમેશાથી અપૂર્ણિકની મૂળ કિંમત કાયમ રહે છે અથવા ઓછી થાય છે.

- ૧૫) જુદા જુદા છેદવાળાં અપૂર્ણાકાના સરવાળા, બાદબાકી કરવા હોય તો તે બધાં અપૂર્ણાકાનો સમન્વેદ કરવો પછી સરવાળા કે બાદબાકી કરવા.
- ૧૬) જુદા જુદા અપૂર્ણાકાના સરવાળા બાદબાકી એકઠા હોય તો તે બધાં અપૂર્ણાકાનો સમન્વેદ કરવો. પછી નેટલી વત્તાની રકમ હોય તેના અંશનો અને નેટલી ઓછાની રકમો હોય તેના અંશનો જુદો જુદો સરવાળો કરવો, પછી વત્તાની રકમના સરવાળામાંથી ઓછાની રકમનો સરવાળો બાદ કરી બાકી રહે તેટલા અંશમાં લખી લઘુત્તમ છેદમાં લખવો. જે જવાબ અતિ સંદેષરૂપમાં નહિ હોય નો અતિ સંદેષ રૂપ આપવું.
- ૧૭) અપૂર્ણાકાના દાખલામાં જ્યારે એક કરતાં વધારે પદો કૌંસમાં આપ્યા હોય ત્યારે હંમેશાં કૌંસમાંના પદોનું પહેલાં સાદું રૂપ કરવું, અને કૌંસની પહેલાં જે ચિહ્ન હોય તે સાદા રૂપને લગાડવું.
- ૧૮) એક અપૂર્ણાકમાંથી બીજું અપૂર્ણાક બાદ કરવાનું હોય છે પણ બાદ કરવાના અપૂર્ણાકની કિંમત વધારે હોય તો તેમાંનું વત્તાનું અપૂર્ણાક બાદ કરી જવાબની પહેલાં ઓછાનું ચિહ્ન મુકવું.
- ૧૯) જુદા જુદા અપૂર્ણાકાના સરવાળા, બાદબાકી, ગુણાકાર અને ભાગાકાર એકઠા હોય ત્યારે ગુણાકાર ભાગાકારની રકમો કૌંસમાં છે એમ સમજીને પહેલાં તેને સાદું રૂપ આપવું પછીજ સરવાળો બાદબાકી કરવાં.
- ૨૦) અપૂર્ણાકો ગુણાકાર ભાગાકારના સંબંધથી જોડાયેલા હોય તો તે જે અનુક્રમમાં હોય તે અનુક્રમે ગુણાકાર ભાગાકાર કરવો.
- ૨૧) જે વિશેષ સંખ્યાનો ભાગાકાર કરતાં પહેલાં તેમને એક નામમાં બાજુવી પછી ભાગાકાર કરવો.

- ૨૨) વિશેષ સંખ્યાને વિશેષ સંખ્યાથી ભાગી શકાય પણ જવાબ સાદી સંખ્યા આવે. જેમદે ૨૫ રૂપીઆ ÷ ૫ રૂપીઆ જવાબ પાંચ.
- ૨૩) સાદી સંખ્યાને વિશેષ સંખ્યાથી ભાગી શકાય નહિ પણ વિશેષ સંખ્યાને સાદી સંખ્યાથી ભાગી શકાય અને જવાબ વિશેષ સંખ્યા આવે.
- ૨૪) અપૂર્ણાંકના દાખલામાં કૌંસની પહેલાં કાંઈ ચિહ્ન ન આપ્યું હોય તો ગુણ્યાનું ચિહ્ન સમજવું.
- ૨૫) અપૂર્ણાંકના દાખલામાં જે રકમો કૌંસમાં હોય તેની એક બનાવવી અને જેટલી રકમોની વચ્ચે ના, \times , ÷ એ ચિહ્નો હોય તેટલી રકમની એક રકમ બનાવવી અને બાર પછીજ સરવાળો બાદબાકી કરવાં.
- ૨૬) અપૂર્ણાંકના દાખલામાં "ને" વાળી રકમને બાબક સમજાવી અને તેટલા માટેજ "ને" વાળી રકમને ઉછટાવવી.
- ૨૭) અપૂર્ણાંકનો દહબાબક કાઢવો હોય તો તેમને સંક્ષેપ રૂપ આપી અંશોનો દહબાબક કાઢવો અને તેને અંશમાં લખી લઘુતમ છેદમાં લખવો.
- ૨૮) અપૂર્ણાંકનો લઘુતમ સાધારણ બાબક કાઢવો હોય તો તેમને સંક્ષેપરૂપ આપી અંશોનો લઘુતમ કાઢવો અને તેને અંશમાં લખી છેદનો દહબાબક કાઢી છેદમાં લખવો.
- ૨૯) જે રકમને "ને" લાગ્યો હોય તે રકમને ખીણ રકમે બાગવા મતલબ કે "ને" વાળી રકમને બાબક સમજાવી માટે તેને ઉછટાવવી નહિ.

૩૦) અમુક રકમને કેટલાએ ગુણીએ તો આટલા આવે એમ કહ્યું હોય તો ભાગાકાર કરવો. કારણ કે ગુણ્ય અને ગુણાકાર આપેલા છે તે ઉપરથી ગુણક શોધી કાઢવાનો છે.

૩૧) કદ રકમમાંથી આટલા બાદ કરીએ તો આટલા આવે એમ કહ્યું હોય તો સરવાળો કરવો. કારણ કે બાધાંક અને બાદબાકી આપેલા છે તે ઉપરથી અધિકાંક કાઢવાનો છે.

અંકગણિતમાં વપરાતા કાર્ય પ્રકાશક ચિહ્નોની સમજ.

+ (વત્તા) જે સંખ્યાની પહેલાં વત્તાનું ચિહ્ન હોય તે સંખ્યા તેની પહેલાંની બીજી કોઈ સંખ્યામાં ઉમેરવાની છે એમ સમજવું. પણ અપૂર્ણાકોના સરવાળા બાદબાકીમાં પહેલી રકમને વત્તાની રકમ સમજવી, જેમ કે $૧૫+૧૨=૨૭$.

— (ઝોછા) જે સંખ્યાની પહેલાં ઝોછાનું ચિહ્ન હોય તે સંખ્યા તેની પહેલાંની બીજી કોઈ સંખ્યામાંથી બાદ કરવાની છે એમ સમજવું જેમકે $૧૫-૫=૧૦$.

x (ગુણ) જે જે સંખ્યાની વચ્ચે ગુણ્યાનું ચિહ્ન હોય તે જે સંખ્યાનો ગુણાકાર કરવો જેમકે $૭x૫=૩૫$.

÷ (ભાગ) જે સંખ્યાની પહેલાં ભાગ્યાનું ચિહ્ન હોય તે સંખ્યા વડે તેની પહેલાંની સંખ્યાને ભાગવી. અતલગ કે જે સંખ્યાની પહેલાં ભાગ્યાનું ચિહ્ન હોય તે સંખ્યાને ભાગક સમજવી અને તેની પહેલાંની સંખ્યાને ભાગ્ય સમજવી. જેમકે $૧૮÷૯=૨$ આમાં ૧૮ એ ભાગ્ય અને ૯ એ ભાગક છે.

ના જે જે રકમની વચ્ચે “ના” હોય તે જે રકમનો ગુણાકાર કરવો. “ના” ના સંબંધથી જોડામણી સંખ્યાઓ.

જોઈએ છે મતઘણ કે કૌંસમાં છે એમ સમજી છુટી
પાડવી નહિ. જેમકે ઉનાડેના ૪૬ના ૧૨૫ = ૫.

(કૌંસ) {} [કૌંસ] કૌંસ પુરા. જે રકમો કૌંસમાં હોય તેને પહેલાં

સાદું રૂપ આપવું. પહેલાં કૌંસને નાનો, ખીજનો વચ્ચો અને
ત્રીજનો મોટો કૌંસ કહે છે. પહેલા નાના કૌંસને સાદું રૂપ
આપવું. પછી વચ્ચાને અને પછી મોટા કૌંસને આપવું.

જેમકે $\left\{ \frac{5}{10} \times 3 + (1 \frac{2}{10} \times 3) \right\} \frac{5}{10} \times 3 = \frac{21}{10} = \frac{21}{10} \times \frac{10}{10} = \frac{210}{100} = \frac{21}{10}$

$\frac{21}{10} = \frac{21}{10} + \frac{10}{10} = \frac{31}{10} = \frac{31}{10}$

=(બરાબર) જે બે રકમની વચ્ચે બરાબરનું ચિહ્ન હોય તે બે
રકમ બરાબરી છે એમ સમજવું. જેમકે ૧ ૩.૦૧૬ આના

બ્રિટિશ હિંદના રાજકીય ભાગ.

હિંદના વાયવ્યેયની હકૂમત નીચેના સઘળા મુલકને બ્રિટિશ
હિંદ કહે છે. બ્રિટિશ હિંદમાં ચાર તરેહનાં રાજ્ય છે.

- (૧) બ્રિટિશ સરકારનો ખાલસા મુલક.
- (૨) નેપાળ, ભુતાનના સ્વતંત્ર દેશી સંસ્થાનો.
- (૩) ફ્રેંચ ને પોર્ટુગીઝનાં સ્વતંત્ર પરદેશી સંસ્થાન.
- (૪) હિંદ માહેલાં દેશી ખંડીયાં રાજ્યો.

બ્રિટિશ હિંદના ખાલસા મુલકના રાજકીય ભાગ.

પ્રાંતનું નામ મુખ્ય શહેર રાજવહિવટ ચલાવનાર હાકેમ

૧ મુબઇ હલાકો	મુબઇ	ગવર્નર
૨ મદ્રાસ હલાકો	મદ્રાસ	"
૩ બંગાળા હલાકો	કલકત્તા	"
૪ આસામ પ્રાંત	ગાહતી	લેફ્ટેનન્ટ ગવર્નર
૫ બહારને આરસી પટણા		"
૬ આમ્રા તથા અયોધ્યા-અલ્હાબાદ		"
ના સંયુક્ત પ્રાંતો		"

૭ પાંચાળ પ્રાંત	લાહોર	લેફ્ટેનન્ટ ગવર્નર
૮ વાયવ્ય તરફની સ. પેશાવર		ચીફ કમિશનર
રહદનો પ્રાંત		
૯ મધ્ય પ્રાંતો ને વરાહ નાગપુર		"
૧૦ અજમેર ને મેરવાડા અજમેર		"
૧૧ કુર્ગ	મર્કસા	"
૧૨ બ્રિટિશ બક્ષાલેશ	રંગુન	"
૧૩ બ્રિટિશ બલુચિસ્તાન કવેટા		ચીફ કમિશનર
૧૪ આદિમાન ખેટા	પોર્ટબ્લેર	"

હિંદ માંહેલા દેશી રાજ્યોમાં નાનાં મોટાં મળી ૮૦૦ દેશી રાજ્યોમાં છે. મોટું દેશી રાજ્ય હૈદરાબાદનું છે.

દેશી રાજ્યોના મુખ્ય બે વર્ગ થઈ શકે. ૧) વડી સરકારની સીધી હકુમતમાં રહેલાં રાજ્યો. ૨) પ્રાંતિક સરકારની હકુમતમાં રહેલાં રાજ્યો. દરેક વર્ગમાં બે પ્રકારનાં રાજ્યો છે. ૧) પાસે પાસે આવેલાં દેશી રાજ્યોનો સમુદાય (એજન્સિ.) ૨) છુટાં છુટાં આવેલાં જુદાં રાજ્યો. (સંસ્થાનો)

વડી સરકારના બાબામાં રાજપુતાના, મધ્યહિંદુસ્તાન, બલુચિસ્તાન, વાયવ્ય સરહદ એ ચાર એજન્સિઓ અને હૈદરાબાદ વડોદરા, કાશ્મીર મહેસૂર એ ચાર સંસ્થાનો છે.

એ દરેકમાં વડી સરકાર તરફથી એજન્ટ રહે છે. એજન્સિઓના ઉપરીને એજન્ટ ટુ ધ ગવર્નર જનરલ ને સંસ્થાનના ઉપરીને રેસિડન્ટ કહે છે.

મસર્સ. સી. ડી. શાહ એન્ડ કો. લ્હા.

લોકપ્રિય થઈ પડેલો અર્થની નોટો.

બાળવર્ગની નોટ	૦-૨-૦	હટ્ટો ના અર્થ	૦-૬ ૦
પડેલોના અર્થ	૦-૨-૬	સાતી ના	૦ ૧૦ ૦
બીજીના	૦-૪-૦	કન્યા ૧૬૫ ના	૦-૪-૦
ત્રીજીના	૦-૫-૦	કન્યા ૨૬૫ ના	૦-૫-૦
ચોથીના	૦-૬-૬	કન્યા ૩૬૫ ના	૦-૬-૦

ચોર્યાસી તાલુકાનો નકશો બે આના.

સુરત શહેરનો નકશો છપાય છે.

પડેલા ધોરણ માટે પદાર્થપાઠ ભા. ૧ લો. ૦-૩-૦

બીજા ધોરણ માટે પદાર્થપાઠ ભા. ૨ બે. ૦-૫-૦

‘બાળ ગરમાગી’ની નોટ બે આના.

સી. એમ. શાહ-શાહપોર-સુરત.

પાંચમી થાપડીનો ‘ડિક્ટેશન શિક્ષક’ ત્રણ આના.

બીજા ધોરણ માટે સુરત શહેર તથા ચોર્યાસી તાલુકાનો

‘બૂગાળ શિક્ષક’ બે આના.

ચોથા ધોરણનો ‘મુખગણિત શિક્ષક’ ત્રણ આના.

સુરત જિલ્લાનો નકશો ત્રણ આના.

સુરત જિલ્લાનો ‘બૂગાળ શિક્ષક’ બે આના.

ગુજરાતની સામાન્ય બૂગાળની પ્રતિભાષા બે આના.

ધોરણવાર ‘મુખગણિત શિક્ષક’ તૈયાર છે.

કર્તા-છગનલાલ ખેતીરામ શાહ, શાહપોર-સુરત.

